

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS MOKYKLA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

EVELINA VAITKEVIČIŪTĖ
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)

PROPORCINGUMO PRINCIPAS VERTINANT ASMENS PRIVATAUS GYVENIMO RIBOJIMĄ
BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Prof. dr.
Rima Ažubalytė

Vilnius, 2022

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ASMENS PRIVATUMAS IR JO RIBOJIMO GALIMYBĖS.....	9
2. PROPORCINGUMO PRINCIPAS IR JO (NE)PAŽEIDIMO PATIKRINIMO GALIMYBĖS.....	20
3. PROPORCINGAS PRIVATAUS GYVENIMO RIBOJIMAS NEVIEŠO POBŪDŽIO PRIEMONĖMIS.....	27
3.1. Įstatymo kokybė, kurią remdamiesi proporcingumo principu koreguoja teismai.....	30
3.2. Privačių asmenų veiksmai, kuriais ribojamas kitų asmenų privatus gyvenimas.....	41
3.3. „Trečiųjų asmenų“ privataus gyvenimo ribojimo proporcingumas: atsitiktinai gautos informacijos panaudojimas.....	50
IŠVADOS.....	59
PASIŪLYMAI.....	63
LITERATŪRA.....	64
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	80

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas. Visuomenėje viena iš esminių vertybių – asmens teisės ir laisvės, viena iš jų – teisė į privatų gyvenimą. Privataus gyvenimo neliečiamumas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 22 straipsnyje „*Žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą*“¹, Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnyje „*Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas*“², Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 7 straipsnyje „*Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas*“³.

Konstitucijoje įtvirtinta, kad teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik įstatymų nustatytais pagrindais. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK, Kodeksas)⁴, Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas (toliau – KŽĮ)⁵ – teisės aktai, kurių pagrindais gali būti ribojamos teisės ir laisvės, tiriant nusikalstamas veikas. BPK numatytos privatų gyvenimą ribojančios priemonės, yra laikomos procesinės prievartos priemonėmis, todėl turi būti skiriamos ir vykdomos remiantis ne tik BPK normomis, tačiau ir principais. Kodekse išskiriamos dvi procesinių prievartos priemonių rūšys: kardamosios procesinės prievartos priemonės ir kitos procesinės prievartos priemonės. E. Losis daktaro disertacijoje BPK įtvirtintas prievartos priemonės suskirstė pagal funkcijas: 1) sankcijos funkciją atliekančias prievartos priemonės, užtikrinančias netrukdomą baudžiamąjį procesą; 2) prievartos priemonės, atliekančias pažintinę funkciją, susijusią su įrodymų (duomenų) surinkimu (patikrinimu); 3) prievartos priemonės, atliekančias prevencijos funkciją, susijusią su nusikalstamų veikų

¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2021 m. kovo 28 d., [LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA \(lrs.lt\)](#).

² „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2021 m. gegužės 9 d., [Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija \(lrs.lt\)](#).

³ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, eur-lex.europa, žiūrėta 2021 m. gegužės 9 d., [Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija \(europa.eu\)](#).

⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2021 kovo 28 d. [IX-785 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstat... \(lrs.lt\)](#).

⁵ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 kovo 28 d., [XI-2234 Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas \(lrs.lt\)](#).

užkardymu⁶. Šiame darbe bus analizuojamos 2-ajai ir 3-ajai funkcijai priskiriamos procesinės prievartos priemonės, kurios Kodekse numatytos tiek viešo pobūdžio (BPK 143-148, 155, 156 straipsniai), tiek neviešo pobūdžio (BPK 154, 158-160 straipsniai). Iš esmės tokie patys neviešo pobūdžio veiksmai yra numatyti KŽĮ 9-15 straipsniuose. Atliekant kriminalinės žvalgybos ar ikiteisminį tyrimą taikomos tokios neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės, ribojančios asmens privatą gyvenimą: elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, slaptas sekimas ir kt.

Vienas iš pagrindinių principų, kuriuo grįstas šių priemonių paskyrimas ir vykdymas – proporcingumo principas, įtvirtintas tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, o BPK 11 straipsnyje apibrėžiamas taip: „*Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga. Taikant procesines prievartos priemones bei atliekant šiame Kodekse numatytus tyrimo veiksmus, draudžiama naudoti smurtą, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus. Panaudoti fizinę jėgą leidžiama tik tiek, kiek tai būtina proceso veiksmo atlikimo trukdymams pašalinti*“. Todėl vykdant baudžiamąjį persekiojimą, kai asmenų teisės ir laisvės, taip pat teisė į privatą gyvenimą, gali būti suvaržomos dėl jų galimai atliktų neteisėtų, priešingų visuomenei veiksmų, prieš paskiriant procesines prievartos priemones būtina atsizvelgti į tai, ar pasirinkta priemonė adekvati siekiamam tikslui, t. y. ar priemonė nepadarys daugiau žalos, negu duos naudos.

Taigi temos aktualumą lemia tai, kad, visų pirma, skiriant minėtas priemones, neužtikrinamas BPK numatytas rungimosi principo įgyvendinimas, todėl teismas *ex officio* turi vertinti priemonės, ribojančios asmens privatumą, proporcingumą. Tam tikrais atvejais atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą ir informacijai apie galimai vykdomą ar (ir) įvykdytą nusikalstamą veiką nepasitvirtinus, asmuo gali net ir nesužinoti, kad jo atžvilgiu buvo taikomos privatą gyvenimą ribojančios procesinės prievartos priemonės⁷ ir tokiu būdu praranda galimybę galimą savo teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimą *ex post facto* ginti teisme.

Tema aktuali ir dėl to, kad proporcingumo principo taikymas baudžiamajame procese nėra tiksliai apibrėžtas, dėl ko gali būti neadekvačiai taikomos procesinės prievartos priemonės,

⁶ Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010), 26, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15995/Disertacija_Losis.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

⁷ Rima Ažubalytė, „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema“, *Jurisprudencija* 26 (2) (2019): 263, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/5279/4664>.

ribojančios asmens privatų gyvenimą, o „[...] netinkamas prievartos priemonių funkcijų suvokimas lemia tai, kad prievartos priemonės kartais taikomos „profilaktiniais“ tikslais, pavyzdžiui, žmogaus teisės varžomos tik prielaidos, jog asmuo įvykdė nusikalstamą veiką pagrindu, vadovaujantis logika, kad galbūt prievartos priemonės pritaikymas padės greičiau iširti nusikalstamą veiką, o jei ir nepadės, tai ir nepakenks“⁸. Dėl šios priežasties, nustačius taisytiną įstatyminio reguliavimo spragas, tema gali būti aktuali teisėkūrai.

Proporcingumo principo taikymo ribojant asmens privatų gyvenimą baudžiamajame procese esminius kriterijus, ribas ir apimtis formuoja Lietuvos Respublikos teismai⁹, Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT)¹⁰, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT)¹¹. Todėl būtina sistemiškai išnagrinėti minėtų teismų praktiką, nustatyti jos formuojamas taisykles, kurios būtų aktualios kitiems teismams.

Tiriamą problema. Privataus gyvenimo ir jo neliečiamumo samprata: ar turinio aiškinimas konkretus ir atitinka doktrininį vertinimą? Ar privatų gyvenimą ribojančių neviešo pobūdžio priemonių skyrimo ir taikymo reguliavimas yra kokybiškas? Ar proporcingumas turi lemiamą įtaką sprendžiant dėl neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių, ribojančių asmens privatų gyvenimą, taikymo, ir vėliau, sprendžiant dėl šių priemonių taikymo rezultatų pripažinimo įrodymais? Ar „trečiųjų“ asmenų privataus gyvenimo ribojimas baudžiamajame procese gali būti teisėtas, pagrįstas ir proporcingas bei kokia apimtimi?

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Apie proporcingumo principo taikymą yra parašyta mokslinių straipsnių, disertacijų. G. Goda¹², R. Merkevičius¹³, R. Ažubalytė¹⁴, R. Jurka¹⁵, E. Losis¹⁶, E. Žiobienė¹⁷, A. Panomariovas¹⁸ - tai

⁸ Losis, *supra note*, 6: 7.

⁹ Pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d., [Byla 2K-7-84-489/2018 - eTeismai](#) ir kt.

¹⁰ Pvz., „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Milinienė prieš Lietuvą (Nr. 74355/01)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gegužės 31 d., [MILINIENE v. LITHUANIA \(coe.int\)](#) ir kt.

¹¹ Pvz., „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje Digital Rights Ireland Ltd prieš Minister for Communications, Marine and Natural Resources ir kt. ir Kärntner Landesregierung ir kt. (Nr. C-293/12, C-594/12)“, Curia.europa, žiūrėta 2022 m. vasario 6 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150642&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2053990> ir kt.

¹² Pvz., Gintaras Goda „Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą“, *Teisė* 37 (2000); „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo“, *Teisė* 98 (2016) ir kt.

¹³ Pvz., Remigijus Merkevičius, „Baudžiamajame procese atsitiktinai gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese (I)“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Rita Aliukonienė, Agnė Baranskaitė, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Romualdas Drakšas, Oleg Fedosiuk, Mindaugas Girdauskas, Aurelijus Gutauskas, Andrej Gorbakov, Gintaras Goda, Vladimir Komisarov, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Anastasija Matvejeva, Remigijus Merkevičius, Arūnas Meška, Darius Prapiestis, Jonas Prapiestis, Alvydas Pikelis, Gintautas Sakalauskas, Gintaras Švedas, Andželika Vosyliūtė (Vilnius: Registrų centras, 2011) ir kt.

¹⁴ Pvz., Rima Ažubalytė, „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema“, *Jurisprudencija* 26(2) (2019) ir kt.

autoriai, nagrinėję proporcingumo ir procesinių prievartos priemonių, ribojančių teisę į privatumą, taikymo aspektus bei problematiką. Darbo mokslinis naujumas pasižymi tuo, kad dauguma autorių nagrinėjo procesinių prievartos priemonių taikymo aspektą, kiti autoriai, pvz. E. Losis, daugiausia dėmesio skyrė proporcingumo principo taikymui kardomųjų priemonių taikymo aspektu. Šiame darbe minėto principo taikymas ribojant asmens privatą gyvenimą baudžiamajame procese, nagrinėjamas BPK numatytų „kitų procesinių prievartos priemonių“ taikymo aspektu, ypatingą dėmesį skiriant neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonėms.

Šia tema yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) apžvalgoje¹⁹ bei Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas)²⁰, tačiau darbe nagrinėjama naujausia šių teismų ir EŽTT jurisprudencija.

Baigiamojo darbo reikšmė. Darbas reikšmingas baudžiamojo proceso teisei dėl atliktos privataus gyvenimo sampratos, proporcingumo principo, privataus gyvenimo ribojimo neviešomis procesinėmis prievartos priemonėmis, praktinės taikymo analizės, kuri atskleidžia šių priemonių skyrimo ir taikymo problematiką. Atlikta reguliavimo ir teisės taikymo analizė gali padėti tiksliai, teisingai ir proporcingai baudžiamajame procese reguliuoti ir taikyti neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones tiek proceso dalyvių, tiek „trečiųjų“ asmenų atžvilgiu.

Tyrimo tikslas. Išnagrinėti baudžiamajame procese taikomus proporcingumo principo kriterijus, kuriais remiamasi ribojant privatą asmens gyvenimą, identifikuoti įstatymų spragas bei teikti pasiūlymus dėl asmens privataus gyvenimo ribojimo neviešomis procesinėmis prievartos priemonėmis teisinio reguliavimo ir taikymo tobulinimo.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti privataus gyvenimo turinio elementus ir teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimo kriterijus.

2. Ištirti proporcingumo principo sampratą, taikymo kriterijus ir jo svarbą ribojant asmens privatą gyvenimą bei vertinant surinktų duomenų (įrodymų) leistinumą baudžiamajame procese.

¹⁵ P.vz., Raimundas Jurka, „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“, *Teisės apžvalga* 2 (14) (2016), <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/7567a834-1d6d-47a0-81e7-69dce0f04f86/content> ir kt.

¹⁶ P.vz., Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010) ir kt.

¹⁷ P.vz., Edita Žiobienė, „Aktualios konstitucinės teisės į privatą gyvenimą apsaugos problemos“ *Jurisprudencija* 64 (56) (2005); „Informacijos apie privatą asmens gyvenimą apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2003) ir kt.

¹⁸ P.vz., Artūras Panomariovas, „Asmens privataus gyvenimo paslaptis ir su ja susijusios problemos baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija* 23 (15) (2001), <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3683> ir kt.

¹⁹ P.vz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga (Nr. AB-43-1), LAT, žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d., <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/06/ab-43-1.docx> ir kt.

²⁰ P.vz., „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas byloje (Nr. 3/01)“, LRKT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content> ir kt.

3. Išnagrinėti neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių, ribojančių asmens privatą gyvenimą, skyrimo ir taikymo praktiką, identifikuoti teisinio reguliavimo spragas ir jų įtaką tokių priemonių taikymui.

4. Išanalizuoti teisėsaugos institucijų ir privačių asmenų galimybes riboti kitų asmenų privatą gyvenimą, jų pateiktų duomenų (įrodymų) leistinumą bei „trečiųjų“ asmenų privataus gyvenimo ribojimo galimybes baudžiamajame procese.

Baigiamojo darbo originalumas. Atlikta tiek Lietuvos, tiek EŽTT teismų praktikos analizė dėl proporcingumo principo taikymo baudžiamajame procese vertinant asmens privataus gyvenimo ribojimą atskleidžia nesamą pusiausvyrą tarp procesinių prievartos priemonių taikymo ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos užtikrinimo. Darbe daromos originalios išvados ir teikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui.

Tyrimo metodika. Darbe naudojamas mokslinės literatūros analizės metodas nagrinėjant privataus gyvenimo, proporcingumo principo sampratą, priemonių, ribojančių teisę į privatumą, taikymo problematiką moksliniuose darbuose ir straipsniuose. Sisteminės analizės metodas naudojamas vertinant nacionalinį ir tarptautinį teisinį reglamentavimą, susijusį su nagrinėjamu institutu. Lyginamasis metodas naudojamas analizuojant tiek Lietuvos teismų, tiek EŽTT teismų praktiką probleminiu proporcingumo principo, vertinant asmens privataus gyvenimo ribojimą baudžiamajame procese, taikymo aspektu. Darbe taip pat naudojamas aprašomasis ir apibendrinimo metodai, kuriais informacija pateikiama aiškiai, nuosekliai ir susistemintai, pateikiamos apibendrintos išvados.

Darbe naudojamas empirinis – baudžiamųjų bylų ir EŽTT jurisprudencijos analizės metodas. Darbe panaudotos 22 LAT nutartys, kuriose analizuotas neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymo proporcingumas, taip pat 19 EŽTT sprendimų, kuriuose vertinta, ar šių priemonių taikymas ne tik proporcingas, tačiau ir teisėtas, pagrįstas. Tai leido nustatyti teismų praktikoje formuojamus normų taikymo taisykles, taip pat taisykles, kuriomis koreguojamas nekokybiškas teisinis reguliavimas.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro bendroji ir specialioji dalys, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas. Pirmojoje dalyje nagrinėjama asmens privataus gyvenimo samprata ir ribojimo galimybės, proporcingumo principo samprata ir jo (ne)pažeidimo patikrinimo galimybės. Antroje ir trečioje dalyse atliekama praktinė proporcingumo principo, ribojant asmens privatą gyvenimą neviešomis procesinėmis priemonėmis, taikymo analizė, analizuojama teisinio reguliavimo įtaka jų skyrimui ir taikymui, taip pat privačių asmenų galimybė riboti kitų asmenų privatą gyvenimą bei „trečiųjų“ asmenų privataus gyvenimo ribojimo ribos, pagrindai ir motyvai.

Ginamieji teiginiai.

Teismai, remdamiesi doktrinine privataus gyvenimo samprata, *ad hoc* formuoja jo turinio elementų sampratą.

Proporcingumo principo taikymo kriterijai nėra reglamentuoti BPK, tačiau formuojami teismų praktikoje dėl privataus gyvenimo ribojimo byla po bylos. Privataus gyvenimo apsauga taptų efektyvesne, detalizavus proporcingumo principo turinį ir jo taikymo kriterijus įstatyme.

Teisės saugos institucijų ir (ar) privačių asmenų surinktų duomenų (įrodymų), gautų ribojant tiek proceso dalyvių, tiek „trečiųjų“ asmenų privatų gyvenimą baudžiamajame procese, leistinumas vertinamas remiantis proporcingumo principu.

Teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą baudžiamajame procese apsauga taptų efektyvesnė įstatymų leidėjui pašalinus įstatymo, reglamentuojančio neviešo pobūdžio priemonių, ribojančių privatų gyvenimą, spragas.

1. ASMENS PRIVATUMAS IR JO RIBOJIMO GALIMYBĖS

Prieš pradėdant nagrinėti proporcingumo principą, jo taikymo galimybes ir vertinimo kriterijus bei ribas asmens privataus gyvenimo ir prievartos priemonių taikymo kontekste, būtina aptarti privataus gyvenimo sampratą. Teisė į privatumą skirtingose valstybėse buvo įtvirtinta vienu iš trijų būdų – įstatymų leidėjo iniciatyva, teismo precedentu arba teisės doktrinos įtakota teismų praktika²¹.

Privatus gyvenimas ir jo neliečiamumas apibrėžtas tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose. Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“, Chartijos 7 straipsnis nurodo, kad „Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas“, Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (toliau – Deklaracija) 12 straipsnis numato: „Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsintis į jo garbę ir reputaciją“²², Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – Paktas) 17 straipsnis apibrėžia „Niekas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsintis į jo garbę ir orumą“²³. Nacionalinės teisės kontekste privataus gyvenimo neliečiamumas, kaip jau minėta, įtvirtintas Konstitucijos 22 straipsnyje. Anot R. Merkevičiaus „sąvoka konstitucinės žmogaus teisės, pagrindinės žmogaus teisės ar tiesiog žmogaus teisės yra sąlyginė, nes naudodami šias sąvokas omenyje turime mažiausiai tris konstitucinės gynos objektus: 1) tam tikras žmogaus laisves – galimybes elgtis savo nuožiūra (pvz., judėjimo laisvę (Konstitucijos 20 str.) ar laisvę turėti ir reikšti įsitikinimus (Konstitucijos 25 str.), 2) tam tikras įgimtas žmogaus savybes (pvz., materialiai suvokiamą žmogaus gyvybę (Konstitucijos 19 str.) ar kūną (Konstitucijos 21 str.) ar 3) tam tikras faktines situacijas, kurios sukuriamos žmogui natūraliai (įgimtai) bendraujant (komunikuojant) su kitais žmonėmis (pvz., tarpusavio susirašinėjimą, pokalbius telefonu, telegrafo pranešimus (Konstitucijos 22 str.)“²⁴. Šiame darbe nagrinėjamas privataus gyvenimo ribojimas, kuris, remiantis šia klasifikacija, priskiriamas konstitucinės gynos trečiajai grupei –

²¹ Edita Žiobienė, „Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2003), 22.

²² „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, LRS, žiūrėta 2021 m. spalio 24 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

²³ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 21 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.

²⁴ Remigijus Merkevičius, *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008), 43-44.

bendravimas (komunikavimas) su kitais asmenimis – ir yra apibrėžtas Konstitucijos 22 straipsnyje.

Tam, kad tinkamai suprasti ir įvertinti privataus gyvenimo sampratą ir kontekstą, būtina išanalizuoti privataus gyvenimo sąvoką, kuri nėra tiksliai apibrėžta nei įstatymuose, nei teismų praktikoje. Mokslinėje literatūroje nėra siekiama suformuluoti tikslaus teisės į privatumą ar privataus gyvenimo turinio apibrėžimo, dėl šios priežasties teismai sprendimus priima remdamiesi vidiniu įsitikinimu ir teismų praktika, Konstitucijos 22 straipsniu ir Konvencijos 8 straipsniu. Jie yra pamatiniai teisės aktai asmenų privataus gyvenimo apsaugos srityje, todėl šiomis nuostatomis, teismų praktikoje yra konstruojama juridinė privataus gyvenimo samprata²⁵.

Kaip jau minėta, teisinėje literatūroje nėra konkretaus ir aiškaus privataus gyvenimo apibrėžimo, todėl būtina sistemiškai išanalizuoti teismų praktiką ir pateikti privataus gyvenimo sąvokos aiškinimo kriterijus, remiantis teisės doktrina ir teismų jurisprudencija. EŽTT byloje *Niemietz prieš Vokietiją* nurodė, kad pateikti išsamią (baigtinę) privataus gyvenimo sąvoką nėra nei galimybės, nei būtinybės, kad ši sąvoka būtų per daug siaura apribojant ją kaip „artimiausia asmens aplinka“, kurioje kiekvienas asmuo gali gyventi savo gyvenimą taip, kaip nori, visiškai atsiribodamas nuo išorinio pasaulio²⁶. Konstitucinis Teismas vadovaudamasis šiuo išaiškinimu pritarė EŽTT nurodydamas, kad privatumą tapatinti su „intymiu būreliu“ būtų per siaura²⁷. Todėl teismai byla po bylos aiškina asmens privataus gyvenimo aspektus.

Kaip matyti iš EŽTT bylų analizės, tarptautiniuose teisės aktuose ir (ar) jurisprudencijoje nėra apibrėžta privataus gyvenimo sąvoka, teismai kiekvieną situaciją vertina individualiai, analizuodami ar asmens santykiai, ryšiai patenka į šeimos privataus gyvenimo sąvoką Konvencijos 8 straipsnio kontekste ir privalo būti gerbiami, neliečiami. Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje pastebima siekiamybė pateikti privataus gyvenimo sąvoką. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeiminių padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt.; kad asmens teisė į privatumą apima asmeninį, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti konfidencialią informaciją ir kt.; kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama ir su asmens

²⁵ Liudvika Meškauskaitė ir Mindaugas Lankauskas, „Baudžiamoji atsakomybė už asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimus Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos kontekste“, *Teisės problemos* 1(91) (2016): 53, 55 https://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Meskauskaite-Lankauskas-2016_1.pdf.

²⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *Niemietz prieš Vokietiją* (Nr. 13710/88)“, Refworld, žiūrėta 2021 m. spalio 25 d. <https://www.refworld.org/docid/3f32560b4.html>.

²⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje (Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)“, LRKT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.

būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo, su jo teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais (Konstitucinio Teismo 1999-10-21, 2000-05-08, 2002-09-19 nutarimai)²⁸. Privataus gyvenimo sąvoka pateikta ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme „Privatus gyvenimas – asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai, taip pat asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, asmens sveikatos informacija, privatus susirašinėjimas ar kitoks susižinojimas, asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus“²⁹.

LAT yra nurodęs, jog privataus gyvenimo neliečiamumas suponuoja asmens teisę į privatumą, o sąvoka „žmogaus privatus gyvenimas“ labai plati, taigi yra vertinamojo pobūdžio, kuri nepasiduoda griežtai klasifikacijai³⁰. Be kita ko pažymėjo, kad kiekvienu atveju vertinama tai, kas yra konkretaus asmens privataus gyvenimo dalis, kokia informacija patenka į konkretaus asmens privataus gyvenimo sferą, įvertinus byloje nustatytą aplinkybių ir faktų visumą³¹. Tai, kad kiekviena situacija ir privatus asmens gyvenimas šios sąvokos kontekste teismų vertinamas individualiai, galima įžvelgti analizuojant Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose privataus žmogaus gyvenimo samprata nėra galutinai suformuota, kadangi sąvokos apibrėžime naudojamas nebaigtinis sąrašas ryšių ir požymių, apibūdinančių privatų gyvenimą³².

Teisės doktrinoje³³, remiantis minėtu reguliavimu ir teismų jurisprudencija³⁴, išskiriamos keturios sąlyginai atskiros privataus gyvenimo sferos, saugomos nuo savavališko ir/ar neteisėto kėsینimosi: 1) privatus gyvenimas, 2) šeimos (namų) gyvenimas, 3) būsto neliečiamybė, 4) susirašinėjimo slaptumas. Literatūroje nurodoma, kad teisė į privataus

²⁸ „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2015 m. kovo 23 d. sprendimas byloje (Nr. I-4604-331/2015)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. spalio 25 d., <https://eteismai.lt/byla/16679519654346/I-4604-331/2015>.

²⁹ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio mėn. praktikos apžvalga“, LAT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/02/lat_aktuali_praktika_sausis_2020.pdf.

³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-213/2014)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://eteismai.lt/byla/15217733615449/2K-213/2014>.

³² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas byloje (Nr. 14/98)“, LRKT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta363/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)“, *supra note*, 27.

³³ Aurelijus Gutauskas, „Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas“, *Teisė* 113 (2019): 9-10, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/15908/14971>; Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 54-55.

³⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)“, *supra note*, 27; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje (Nr. 34/2000-28/01)“, LRKT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content>.

gyvenimo gerbimą yra plačiausios apimties, o kitos trys laikytinos specifinėmis privataus gyvenimo sritimis³⁵.

Pagal EŽTT „privataus gyvenimo sąvoka yra plati, ji apima asmens fizinį bei psichinį neliečiamumą, tad gali apimti daugelį asmens tapatybės aspektų, tokius kaip asmens pavardė (vardas), kitos asmens tapatybės ir sąsajos su šeima nustatymo priemonės, su asmens teise į atvaizdą susiję elementai, seksualinė tapatybė ir orientacija, seksualinis gyvenimas, asmeninė informacija, dėl kurios asmuo gali pagrįstai tikėtis, kad ji nebus paskelbta be jo sutikimo“³⁶. Taip pat EŽTT yra nurodęs, kad duomenys, siejami su intymiaisiais ir labiausiai asmeniniais individo asmenybės aspektais, pavyzdžiui, duomenys apie sveikatą, religinės pažiūros, seksualinė orientacija, etninė ar rasinė kilmė, DNR informacija, taip pat įrašuose apie teistumą esantys duomenys, privatūs, intymūs santykiai, susiję su seksualiniu gyvenimu ir santykiais su partneriu (finansiniu priklausomumu nuo jo), nukentėjusiųjų baudžiamajame procese dėl seksualinės prievartos tapatybės duomenys, yra ypatingi privataus gyvenimo elementai, patenkantys į Konvencijos 8 straipsnio apsaugos sritį³⁷.

Aiškindamas privataus gyvenimo sampratą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo, taigi su teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais³⁸. Teisės doktrinoje nurodoma, kad „sudedamąja teisė į privatų gyvenimą dalimi yra laikoma informacija apie asmenį ir šios informacijos apsauga. Informaciją apie fizinį asmenį (vardas, pavardė, gyvenamoji vieta, išsilavinimas, narystė vienoje ar kitoje organizacijoje, įsitikinimai ir pan.) įprasta vadinti asmens duomenimis. Taigi asmens duomenys yra vienas iš asmens privataus gyvenimo elementų, o su šių duomenų rinkimu ir naudojimu susijusi veikla turi mažesnę ar didesnę įtaką asmens privačiam gyvenimui. Garantuojant asmens teisę į privatų gyvenimą, kartu garantuojama ir jo asmens duomenų apsauga, yra saugomas ir asmens privatus gyvenimas“³⁹.

Anot autoriaus H. Hembach, „šėimos gyvenimo sąvoka apima teisiškai pripažintus ryšius tarp asmenų, susijusių kraujo ar santuokos ryšiais. Pagrindiniai šėimos gyvenimo santykiai yra vyro ir žmonos, tėvų ir vaiko santykiai, tačiau ryšiai tarp brolių ir seserų, senelių ir anūkių arba dėdės / tetos ir sūnėnų / dukterėčios taip pat gali patekti į Konvencijos 8 straipsnio taikymo sritį. Pabrėžtina, kad teisiškai nepripažinti ryšiai taip pat gali sulaukti teisės į šėimos

³⁵ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 54.

³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, *supra note*, 9.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)“, *supra note*, 27.

³⁹ Ilona Petraitytė, „Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą“, *Teisė* 80 (2011): 165, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/158/124>.

gyvenimą suteikiamos apsaugos. Šiais atvejais EŽTT taiko daugybę kriterijų (pavyzdžiui, santykių trukmė, bendras gyvenimas), siekdamas išsiaiškinti, ar tam tikriems santykiams taikoma teisė į šeimos gyvenimą pagal Konvencijos 8 straipsnį⁴⁰. EŽTT nurodo, kad Konvencijos 8 straipsniu yra ginami tokie į šeimos gyvenimo sritį nepatenkantys privataus gyvenimo elementai kaip ryšiai tarp globėjų ir jų globojamų vaikų, nesusituokusių asmenų, homoseksualų ir jų partnerių (su vaikais ar be jų), tačiau Konvencijos 8 straipsniu nėra ginamas bet koks asmens santykis su jo aplinka, todėl į privataus gyvenimo sferą neįeina ryšys tarp savininko ir jo auginamo naminio gyvūno⁴¹. Byloje *Marckx v. Belgium* įtvirtintas ryšys tarp globėjų ir globojamų vaikų, kuris priskirtas šeimos statusui nurodant, kad Konvencijos 8 straipsnio prasme nėra skiriamos sąvokos „teisėta šeima“ ir „neteisėta šeima“, taip pat įtvirtino ir nepilnos šeimos sąvoką, nurodydamas, kad vieniša moteris ir jos vaikas yra laikoma šeima ir šių asmenų ryšys patenka į Konvencijos 8 straipsnio taikymo ribas⁴². Kitoje byloje *Modinos v. Cyprus* EŽTT nurodė, kad homoseksualų santykiai patenka į Konvencijos 8 straipsnio taikymo sritį ir yra priskiriami privataus gyvenimo sričiai, kurio viena iš pagrindinių teisinių vertybių – neliečiamumas, todėl valstybė ir jos piliečiai negali daryti įtakos asmeniniams santykiams bei jų riboti⁴³.

Aiškindamas šeimos (namų) privataus gyvenimo sampratą, Konstitucinis Teismas vadovaudamasis EŽTT praktika, nurodė, kad šeimos samprata neapsiriboja tradicinės šeimos, kuriamos santuokos pagrindu, sąvoka. Konvencijos 8 straipsnio prasme yra ginami ir kiti bendro gyvenimo santykiai, kuriuos apibūdina asmenų tarpusavio ryšių pastovumas, prisiimtų įsipareigojimų pobūdis, bendrų vaikų turėjimas ir kt., tačiau pabrėžė, kad jurisprudencijoje nėra pateikta išsamaus kriterijų, pagal kuriuos galima apibrėžti šeimą, sąrašo ir pažymėjo, kad teisė į šeimos gyvenimą suponuoja ne tik valstybių pareigą susilaikyti nuo neteisėto kišimosi į asmens šeimos gyvenimą, bet ir pozityvius įsipareigojimus, būtinus veiksmingai šios asmens teisės apsaugai užtikrinti.⁴⁴ Be to, EŽTT akcentavo esminę privataus gyvenimo apsaugos svarbą kiekvieno žmogaus asmenybės raidos požiūriu ir pažymėjo, kad ši apsauga apima ne tik privačią

⁴⁰ Holger Hembach, „Article 8 ECHR – Right to private life, family life, correspondence and home“, Human rights law, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://human-rights-law.eu/echr/article-8-echr-right-to-private-life-family-life-correspondence-and-home/>.

⁴¹ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 55-56.

⁴² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx* prieš Belgiją (Nr. 6833/74)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docnumber%22:%5B%226833%2F74%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D>.

⁴³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1993 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *Modinos* prieš Kiprą (Nr. 15070/89)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%2F%22MODINOS%20v.%20CYPRUS%22%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57834%22%5D%7D>.

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas byloje (Nr. 21/2008)“, LRKT, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>.

šeimos, bet ir socialinę erdvę, kad kiekvienas asmuo (net jei jis ir yra žinomas plačiajai visuomenei) turi turėti galimybę naudotis teise į teisėtą lūkestį dėl savo privataus gyvenimo apsaugos ir gerbimo⁴⁵. Kaip nurodo LAT, „pagal Konvencijos 8 straipsnį suteikiama garantija pirmiausia siekiama užtikrinti kiekvieno individo asmenybės raidą jam palaikant santykius su kitais žmonėmis, nesant jokio išorinio kišimosi, taigi net ir viešame kontekste egzistuoja asmens sąveikos su kitais sritis, kuri gali patekti į „privataus gyvenimo“ sferą, be kita ko, privatus gyvenimas gali apimti profesinę ar verslo veiklą, taip pat teisę gyventi privačiai, nesant nepageidaujamo dėmesio“⁴⁶. Taigi, EŽTT išaiškino, kad privataus gyvenimo gerbimas yra individo teisė užmegzti ir plėtoti santykius su kitais individais, todėl net ir profesinėje ar komercinėje veikloje žmogus turi tam tikrą teisę į privatumą, ir tai visų pirma pasakytina apie laisvųjų profesijų darbuotojus, kurių gyvenamoji vieta gali būti ir darbo vieta⁴⁷.

Kadangi būsto neliečiamumas yra viena iš sąlyginai atskirų privataus gyvenimo sferų, todėl tikslu atriboti privataus gyvenimo pažeidimus, būtina išsiaiškinti būsto sąvoką, ir kas laikytina būstu Konvencijos 8 straipsnio kontekste. Aiškindamas gyvenamųjų patalpų sąvoką, LAT nurodė, kad tai yra patalpa, kurioje šeima iš tikrųjų gyvena, faktiškai naudojasi ja kaip savo būstu⁴⁸. Tuo tarpu tarptautinėje jurisprudencijoje pateikiama platesnė būsto sąvoka, štai, pvz., EŽTT byloje *Gillow prieš Jungtinę Karalystę* nurodo, kad būsto sąvoka aiškinama plačiau, t. y. gali apimti patalpas, kuriose asmuo kurį laiką negyvena, tačiau, pvz., laiko asmeninius daiktus ar nustatoma, kad su nuosavybe sieja tęstinis ryšys, kuris nebuvo nutrūkęs⁴⁹, o byloje *Niemietz prieš Vokietiją* išaiškinta, kad tam tikrais atvejais būstas (gyvenamoji patalpa) gali būti ir darbo vieta, kai namuose atliekama veikla, susijusi su profesija ar komercija, ir atvirkščiai⁵⁰.

Tarptautinėje jurisprudencijoje dėl susižinojimo slaptumo nurodoma, kad susižinojimas apima ne tik paštu siunčiamus laiškus, tačiau ir pokalbius tiek asmeniniu⁵¹, tiek biuro⁵² telefonu,

⁴⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. vasario 7 d. sprendimas byloje Von Hannover prieš Vokietiją (Nr. 59320/00)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22CASE%20OF%20VON%20HANNOVER%20v.%20GERMANY%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-109029%22%5D%7D>.

⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, *supra note*, 9.

⁴⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 13710/88)“, *supra note*, 26.

⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-416/2008)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://eteismai.lt/byla/45405228585129/3K-3-416/2008>.

⁴⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Gillow prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 9063/80)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%229063/80%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57493%22%5D%7D>.

⁵⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 13710/88)“, *op. cit.*

⁵¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Klass prieš Vokietiją (Nr. 5029/71)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22CASE%20OF%20KLASS%20AND%20OTHERS%20v.%20GERMANY%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57510%22%5D%7D>.

o teisės doktrinoje nurodoma, kad asmens susirašinėjimu laikomos ne tik privačios žinutės socialiniuose tinkluose, tačiau ir susirašinėjimas naudojantis programomis⁵³. Pažymėtina tai, kad šių sąlyginai atskirų privataus gyvenimo sferų neliečiamumas, įskaitant ir asmens susižinojimo neliečiamumą, gali būti ribojamas esant tam tikroms pateisinamoms aplinkybėms, todėl teisė į susižinojimo slaptumą nėra absoliuti.

Privataus gyvenimo neliečiamybė saugoma ne tik nuo kitų asmenų neteisėto kišimosi į jį⁵⁴, bet ir nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, todėl Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 22 straipsnio 3, 4 dalių nuostatos yra vienos svarbiausių asmens privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų⁵⁵. Šių garantijų ribojimus, anot R. Merkevičiaus, galima pateisinti tik esant vieninteliui pagrindui, kuris konstitucinėje valstybėje legitimuoja žmogaus teisių ar privačios erdvės ribojimo galimybę – tai Konstitucija⁵⁶.

Tiek nacionalinės, tiek ir tarptautinės teisės normos nustato valstybei pareigą apsaugoti asmens teisę į privatų gyvenimą, t. y. negatyviąją pareigą – susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų ir pozityviąją pareigą – užtikrinti kitų asmenų pagarbą šiai žmogaus teisei⁵⁷. Tiek doktrinoje⁵⁸, tiek teismų jurisprudencijoje⁵⁹ nurodoma, kad valstybė turi ir pozityviąją pareigą saugoti asmenis nuo nepagrįsto kišimosi į jų privatų gyvenimą. R. Merkevičius nurodo, kad konstitucinėje doktrinoje žmogaus teisės ir procesinės garantijos tampa aukščiausios juridinės galios visuomeninio gyvenimo regulatoriai, kurių negali pamiršti ne tik žmonės, bet ir valdžios institucijos: pripažįstama, kad valstybė (jos institucijos ir pareigūnai) ne tik gina žmogaus teises, bet yra ir vieni pagrindinių konstitucinių žmogaus teisių pažeidėjų⁶⁰. Be to, anot autoriaus, pagrindinių žmogaus teisių ir procesinių garantijų turinys ne tik draudžia valstybei (visoms jos institucijoms ir pareigūnams) pažeisti šias teises ir garantijas, bet ir įpareigoja valstybę, suteikia individui subjektyvią teisę reikalauti, kad valstybė imtųsi pozityvių veiksmų, kurie užtikrintų žmogui galimybę realizuoti savo teises bei naudotis konstitucinėmis garantijomis⁶¹. Tačiau šios temos kontekste svarbesnė yra valstybės negatyvioji pareiga – užtikrinti, kad valstybė (jos institucijos)

⁵² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. birželio 25 d. sprendimas byloje Halford prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 20605/92)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22CASE%20OF%20HALFORD%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-58039%22%5D%7D>.

⁵³ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 66.

⁵⁴ Pvz., CK 2.23 str., ANK 83 str., BK 165-168 str.

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 34/2000-28/01)“, *supra note*, 34.

⁵⁶ Merkevičius, *supra note*, 24: 48.

⁵⁷ Žiobienė, *supra note*, 21: 8-9.

⁵⁸ Jurka, *supra note*, 15: 272.

⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, *supra note*, 9.

⁶⁰ Merkevičius, *op. cit.*, 63.

⁶¹ *Ibid*, 67.

nepažeistų konstitucinių asmens teisių ir laisvių, o konkrečiai – teisės į privatumą: „pagal Konstituciją baudžiamasis procesas turi būti tinkamas ir pakankamas užtikrinti kiekvienos jame paliečiamos žmogaus teisės ir procesinės garantijos turinį, t. y. ne tik garantuoti, kad nebus paneigtas ar iškreiptas, bet detalizuotu reglamentavimu padėti pasiekti atitinkamoje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintą materialųjį rezultatą (pvz., Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą asmeninio susirašinėjimo, pokalbių telefonu ir bet kokio kito susižinojimo (komunikavimo) neliečiamumą [...])“⁶².

Baudžiamajame procese konstitucinių asmens teisių ir laisvių ribojimas gali būti taikomas visiems proceso dalyviams, tačiau privatumo ribojimas dažniausiai taikomas įtariamajam. Štai, R. Merkevičius yra nurodęs, kad „baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens konstitucinį statusą apibrėžiančios pagrindinės teisės (Konstitucijos 18-22, 24, 29 str.) bei fundamentalios procesinės garantijos (Konstitucijos 30, 31 str.) savo subjektyviuoju turiniu garantuoja teisinę galimybę Konstitucijos nedraudžiamose ribose elgtis kaip tinkamam (*lot. status libertatis*), t. y. kiekviena šių teisių ar garantijų apibrėžia tam tikrą pilnaverčiai žmogiškajai egzistencijai neišvengiamai būtiną privačią erdvę, kurioje žmogus yra pats sau šeimininkas, laisvai realizuoja savo įgimtas ir Konstitucijos tik patvirtintas fundamentalias laisves, sprendžia esminius savo gyvenimo klausimus, laisvai juda, bendrauja su kitais žmonėmis, t. y. laisvai realizuoja visas jį kaip asmenybę apibūdinančias savybes“⁶³.

Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės skirstomos į absoliučias ir neabsoliučias, nagrinėjamu atveju analizuojama teisė į privatumą, kaip jau minėta, nėra absoliuti. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Pažymėtina, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų“⁶⁴. Vertinant tikslingumo ir teisėtumo pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį sąlygą, pasakytina, kad tinkamo tikslo

⁶² Merkevičius, *supra note*, 24: 77.

⁶³ *Ibid*, 105.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 3/01)“, *supra note*, 20.

parinkimas apsaugo žmogaus teises, tuo tarpu ir teisę į privatumą, kadangi nuo tikslo priklauso ir pasirenkamų priemonių proporcingumas, tinkamumas, tikslingumas⁶⁵.

Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta, kad „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“, todėl sisteminė analizė leidžia daryti išvadą, kad teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą asmuo naudojasi tol, kol neriboja kitų asmenų teisių ir laisvių. Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalis numato teisės į privatą gyvenimą ribojimo pagrindus, t. y. informacija apie privatą asmens gyvenimą gali būti renkama tik dviem atvejais: motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Analizuodamas privataus gyvenimo ribojimą, Konstitucinis Teismas taip pat yra nurodęs, kad įtvirtintos normos gina asmens teisę į privatumą, o savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatą gyvenimą kartu yra kėsiniamsi į jo garbę bei orumą⁶⁶. Analogiškai nurodo ir LAT teigdamas, kad „Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalyje suformuluotas bendrasis privataus gyvenimo gynimo principas, pagal kurį įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsiniamsi į jo garbę ir orumą“⁶⁷ bei R. Merkevičius nurodydamas, kad asmens įgimto orumo turinys atskleidžiamas pagrindinėmis kiekvieno žmogaus įgimtomis teisėmis, tokiomis kaip fizinio judėjimo laisvė, teisė į privatumą ar būsto neliečiamumą (Konstitucijos 20, 22 ir 24 str.)⁶⁸.

Žmogaus privatus gyvenimas ir teisė į jį gali būti ribojama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytais pagrindais, kurių sąrašas yra baigtinis⁶⁹. Kaip matyti, šiame straipsnyje yra įtvirtinta tik galimybė riboti asmens privatumą remiantis įstatymu, tačiau ne konkretūs atvejai, kada toks ribojimas galimas, todėl teismai *ex officio* kiekvieną situaciją ir būtinumą riboti asmens privatą gyvenimą vertina individualiai, tikslu nustatyti ar buvo laikytasi išimtinai visų sąlygų.

LAT teismų jurisprudencijoje taip pat pažymi šios nuostatos svarbą⁷⁰, o nustatydamas teisių apribojimo galimybes nurodė teisės į privatą gyvenimą apribojimo sąlygas: *pirma*, galimybė apriboti atitinkamą teisę (pagrindas) turi būti nustatyta įstatyme; *antra*, tokiu apribojimu turi būti siekiama teisėto tikslo; *trečia*, toks ribojimas būtinas demokratinėje

⁶⁵ Aharon Barak, *Proportionality constitutional rights and their limitations* (United Kingdom: Cambridge University Press, 2012): 248, <https://web-s-ebcohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNDMyNzQxX19BTg2?sid=ffc30d35-3f81-4b9e-b92f-b11b7406c443@redis&vid=0&format=EB&rid=1>.

⁶⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 14/98)“, *supra note*, 32.

⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, *supra note*, 9.

⁶⁸ Merkevičius, *supra note*, 24: 58.

⁶⁹ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 54.

⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“, *op. cit.*

visuomenėje. Kiekvienu atveju būtina ieškoti protingos ir sąžiningos šių saugomų vertybių pusiausvyros, atsižvelgiant į konkrečios bylos faktus.⁷¹

Taigi, tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teismai nagrinėja ar buvo laikomasi visų šių sąlygų. Jei nėra bent vienos iš jų – laikytina, kad privatumas buvo neteisėtai pažeistas Konvencijos 8 straipsnio prasme. Teisės doktrinoje taip pat nurodoma, kad nesant bent vieno iš šių elementų, privatumo suvaržymas pažeis asmens teisę į privatumą net ir esant visiems kitiems pagrindams⁷². Pvz., bylose *Puzinas prieš Lietuvą*, *Valašinas prieš Lietuvą* nustatyta, kad pareiškėjui adresuotus laiškus įkalinimo įstaigos administracija atplėšė jam nesant ir cenzūravo, todėl buvo ribojama Konvencijos 8 straipsnyje numatyta teisė į susirašinėjimo slaptumą. Nors EŽTT nustatė, kad apribojimas šiose bylose turėjo teisinį pagrindą, juo buvo siekiama teisėto tikslo – užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, tačiau dėl apribojimo būtinumo nenurodyta jokių asmens susirašinėjimo kontrolę pateisinančių priežasčių, todėl nenustačius būtinumo demokratinėje visuomenėje požymio, buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis.⁷³ Byloje *Kuzminas prieš Rusiją* EŽTT nurodė, kad Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje esanti sąlyga „pagal įstatymą“ yra susijusi su nacionaline teise ir įpareigoja laikytis jos materialinių ir procesinių taisyklių ir nors atlikti veiksmai (šioje byloje – krata) turėjo teisėtą tikslą, kratos sankcionavimo teisme metu nebuvo sprendžiamas kratos būtinumas bei tai, ar priemonė buvo būtina demokratinėje visuomenėje ir proporcinga siekiamam tikslui, todėl teismas neatliko *ex post facto* teisminės kontrolės dėl ko buvo konstatuotas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimas⁷⁴.

Baudžiamojo proceso kontekste privataus gyvenimo ribojimas pagal BPK ir KŽĮ taip pat vertinamas pagal minėtą testą. Kaip nurodo R. Merkevičius, svarbiausia konstitucinės valdžios pareiga – sukurti tokią teisinę sistemą, kurioje kiekvienam žmogui būtų užtikrinta jo prigimtį ir socialinę vertę atitinkanti egzistencija bei išsaugotas subjektiškumas, todėl nėra ir negali būti tokio pagrindo (konstitucinės vertybės ar teisinio gėrio), kuris bet kokiomis sąlygomis (*a priori*) pateisintų bet kurios žmogaus teisės suvaržymą. Anot autoriaus, galimybė riboti

⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis byloje (Nr. 3K-7-2/2008)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/275755271714690/3K-7-2/2008>.

⁷² Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 63.

⁷³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Puzinas prieš Lietuvą* (Nr. 44800/98)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173160>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Valašinas prieš Lietuvą* (Nr. 44558/98)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173167>.

⁷⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Kuzminas prieš Rusiją* (Nr. 69810/11)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2269810/11%22%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%222GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%222001-214203%22%7D>.

žmogaus teisę (varžyti privačią laisvę ar iniciatyvą) visuomet yra sąlygojama konkrečių faktinių aplinkybių⁷⁵.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinta teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti, ji gali būti ribojama tiek BPK, tiek KŽĮ reglamentuotomis prievartos priemonėmis siekiant svarbiausio tikslo – iširti nusikaltimus ir apsaugoti kitų asmenų teises, be to privatų gyvenimą ribojantys procesiniai veiksmai turi būti vertinami proporcingumo principo kontekste: taikomos priemonės turi būti neišvengiamai būtinos ir atitikti teismų praktikoje numatytus kriterijus.

⁷⁵ Merkevičius, *supra note*, 24: 87.

2. PROPORCINGUMO PRINCIPAS IR JO (NE)PAŽEIDIMO PATIKRINIMO GALIMYBĖS

Proporcingumo principą reglamentuoja tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai. Nacionaliniu lygmeniu proporcingumo principas yra apibrėžtas Konstitucijoje, BPK, ANK, taip pat teisinius šio principo taikymo ir apibrėžtumo kriterijus formuoja ir teismų praktika. Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai, kuriuose įtvirtintas proporcingumo principas – Deklaracija, Konvencija, Chartija, Europos Bendrijos steigimo sutartis⁷⁶, Europos Sąjungos sutartis⁷⁷ ir kt. Paminėtina ir tai, kad proporcingumo principo taikymo ribos analizuojamos ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir tarptautinių teismų praktikoje – EŽTT ir ESTT – jurisprudencijoje.

Proporcingumo principas, anot E. Losio, yra saugiklis, užtikrinantis taikytinos priemonės teisėtumą, teisingumą⁷⁸, teisinėje literatūroje taip pat randama nuomonė, kad šis principas yra „aukso vidurio“ paieška, nes visuomenės gaunama nauda turi būti didesnė už praradimus, patiriamus dėl teisėsaugos institucijų veiksmų⁷⁹. Pritartina šioms pozicijoms, kadangi visuma jų ir atskleidžia proporcingumo principo paskirtį bei sampratą siaurąja prasme. Be to, E. Losis pateikė vaizdinį proporcingumo principo palyginimą – palygino su Temidės laikomomis svarstyklėmis. Baudžiamajame procese prievartos priemonių taikymo atveju vienoje svarstyklių pusėje – žmogaus teisės ir laisvės, kitoje – būtinybė jas varžyti, o pačios svarstyklės simbolizuoja proporcingumo principą, kaip balanso mechanizmą.⁸⁰ Anot E. Leonaitės proporcingumą reikėtų suvokti tiek kaip interesų harmoniją (proporcingumas kaip tikslas), tiek kaip priemonę šiam tikslui pasiekti, tai yra, proporcingumo testą (proporcingumas kaip instrumentas), kurie praktiniame lygmenyje yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir sudaro vieningą proporcingumo principą⁸¹.

Privataus gyvenimo neliečiamumas bei jo ribojimo galimybės yra vertinamos per proporcingumo principą, apibrėžtą Lietuvos BPK 11 straipsnyje. Proporcingumo principas nors ir netiesiogiai, tačiau taip pat įtvirtintas ir Konstitucijos 22 straipsnyje, kuris nurodo, kad privatus

⁷⁶ „Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229734?jfwid=cxhmxr4y>.

⁷⁷ „Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija“, Eur-lex.europa, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lt:PDF>.

⁷⁸ Losis, *supra note*, 6: 51.

⁷⁹ Algimantas Urmonas, „Proporcingumo principo taikymas administracinėse bylose“, iš *Lietuvos administracinė teisė: vadovėlis*, Audrius Bakaveckas, Algimantas Dziegoraitis, Audronė Dziegoraitienė, Adolfas Gylis, Raimundas Kalesnykas, Birutė Pranevičienė, Edmundas Rusinas, Stasys Šedbaras, Algimantas Urmonas ir Dainius Žilinskas (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005), 245.

⁸⁰ Losis, *op. cit.*, 55.

⁸¹ Erika Leonaitė, „Proporcingumo principas ir jo taikymas EŽTT bylose prieš Lietuvą pagal EŽTK 8 straipsnį“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013), 30, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1862519/datastreams/MAIN/content>.

gyvenimas neliečiamas ir, kad informacija apie asmens privatą gyvenimą gali būti renkama tik teismo sprendimu, kas reiškia, kad tik teismas įvertinęs atitinkamos priemonės būtinumą ir adekvatumą (proporcingumą) gali suteikti leidimą riboti asmens teisę į privatą gyvenimą. Taigi, anot R. Merkevičiaus, žmogaus konstitucines vertybes įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos nustato valstybinės valdžios kompetenciją, t. y. apibrėždama žmogaus prigimtį ir socialinę vertę atitinkančią privačią erdvę, Konstitucija kartu signalizuoja, jog ši erdvė yra visiškai ar iš dalies eliminuoti iš valstybinio reguliavimo (valstybinės įtakos) sferos ir tuo būdu draudžia valstybinį kišimąsi į jas. Tokia asmens privatumo ribojimo procedūra parodo, kad valstybinė valdžia *a priori* yra ribota ir savo galią gali realizuoti tik griežtai apibrėžtose ribose.⁸²

Pagal Konstitucinį Teismą, visų pirma, būtina įvertinti teisinio reguliavimo, pagal kurį gali būti varžomos teisės, taip pat ir teisė į privatumą, proporcingumą, t. y. sprendžiant, ar įstatymas, kuriuo ribojamas asmens teisių ir laisvių įgyvendinimas, nepažeidžia konstitucinio proporcingumo principo, kaip vieno iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, būtina įvertinti, ar įstatyme numatytos priemonės atitinka teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, ar priemonės yra būtinos tikslams pasiekti ir nevaržo asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti⁸³.

Kaip nurodo R. Merkevičius, konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės ribojamos šiuo tikslu priimant įstatymus⁸⁴. Kaip jau minėta, privatus gyvenimas nusikalstamos veikos tyrimo kontekste Lietuvoje gali būti ribojamas remiantis dviem įstatymais – BPK ir KŽĮ (Žvalgybos įstatymo taikymas čia nebus nagrinėjamas)⁸⁵. Tiek baudžiamajame procese atliekami veiksmai, tiek KŽĮ reglamentuoti atliekami tyrimo veiksmai turi remtis tam tikrais principais, būti teisėtais ir nepažeisti skyrimo bei taikymo tvarkos.

KŽĮ numatyti žvalgyboje taikomi principai – teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo, viešojo intereso apsaugos, konspiracijos, konfidencialumo, viešų ir slaptų veiksmų derinimo. Kaip matyti, proporcingumo principas KŽĮ nėra išskirtas, įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje yra numatyta tik galimybė suvaržyti teises ir laisves, jų nepažeisti bei veiksmus atlikti tik įstatymuose nustatyta tvarka: „Kriminalinės žvalgybos metu negali būti pažeistos žmogaus teisės

⁸² Merkevičius, *supra note*, 24: 66-67.

⁸³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04) „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““, LRKT, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.

⁸⁴ Merkevičius, *op. cit.*, 64.

⁸⁵ Magistro baigiamojo darbo tema susijusi su baudžiamuoju procesu, o KŽĮ taikomas ir tada, kai baudžiamasis procesas nepradėtas.

ir laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių ribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą“.

Procesinių prievartos priemonių ir atliekamų tyrimo veiksmų proporcingumo principas reglamentuotas, kaip jau minėta, BPK 11 straipsnyje, nurodant, kad procesinės prievartos priemonės „turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga“. Kartu pažymėtina, kad proporcingumo principas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijų dėl KŽĮ ir BPK normų taikymo (toliau – Rekomendacija)⁸⁶ 37 punkte: „*Slapti ikiteisminio tyrimo veiksmai atliekami laikantis proporcingumo principo, t. y. tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką*“.

Nepaisant to, kad KŽĮ nekalbama apie proporcingumą, o BPK 11 straipsnyje jis apibrėžiamas labai siaurai, teismų praktikoje, remiantis Konstitucija, Konvencija ir Chartija, proporcingumo principas yra tapęs vienu pagrindiniu principu, vertinant privataus gyvenimo ribojimą, tiriant nusikalstamas veikas. Štai, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog EŽTT jurisprudencijoje yra pažymėtas proporcingumo principas, pagal kurį kiekviena valstybės taikoma poveikio priemonė negali būti per daug griežta ir varžyti teisės subjektų labiau negu reikia teisėtiems interesams pasiekti⁸⁷. Įstatymuose bei tarptautinės teisės aktuose nėra nurodytos privataus gyvenimo ribojimo ribos, numatyta tik galimybė šią teisę riboti, todėl teismai *ex officio* nustatinėja taikomų priemonių proporcingumą ir vertina ar ikiteisminio tyrimo įstaigos, veikusios teismo nutartimi, nepažeidė teisės į privatą gyvenimą ir jo neliečiamumą, ar taikytos priemonės buvo adekvačios (proporcingos) asmens (galimai) padarytam nusikaltimui ar baudžiamajam nusižengimui, ar pritaikytos priemonės nepažeidė asmens teisės į privatą gyvenimą labiau nei buvo reikalinga siekiamam tikslui pasiekti (surinkti duomenis), ar KŽĮ ir (ar) BPK reglamentuotos prievartos priemonės nebuvo vykdomos prevencijos tikslais, ar asmeniui taikyta prievartos priemonė truko ne ilgiau nei buvo būtina ją taikyti. Kitaip tariant,

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo““, E-tar, žiūrėta 2022 m. sausio 25 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FB0E47A36ED6>.

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas byloje (Nr. 24/98) „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/p1300/ta352/content>.

teismas vertina, ar konkrečiu atveju buvo teisinga siekio veiksmingai atskleisti nusikalstamą veiką ir asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą bei susižinojimo slaptumą pusiausvyra⁸⁸.

Vertinant asmens privataus gyvenimo ribojimo baudžiamajame procese proporcingumą, svarbi yra ne tik principo samprata, bet ir jo taikymo ribos, todėl proporcingumo principas yra perteklinių procesinių prievartos priemonių ribojimo matas – „tai teisės principas, sudėtinė teisinės valstybės principo dalis, kurio paskirtis – ginti žmogaus teises nuo pernelyg didelio valstybės vykdomo žmogaus teisių ribojimo“⁸⁹. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija)⁹⁰, vėliau išplėtė proporcingumo principo turinį nurodydamas, kad nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje, tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams, jos neturi varžyti asmens teisių labiau nei reikia šiems tikslams pasiekti⁹¹. Taigi, apibendrintai ir cituojant Konstitucinį Teismą galima teigti, kad proporcingumo principo reikalavimas asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus⁹².

Varžančios priemonės taikymo proporcingumui vertinti dėmesys skiriamas ir LAT, kuris yra nurodęs, kad „*proporcingumo principas, kaip bendrasis ES teisės principas, ESTT praktikoje aiškinamas taip, kad valstybių narių taikomos priemonės negali viršyti to, kas tinkama ir būtina nagrinėjama is teisės aktais siekiamiems teisėtiems tikslams įgyvendinti, atsižvelgiant į tai, kad, jei galima pasirinkti tarp kelių tinkamų priemonių, reikia pasirinkti mažiausiai*

⁸⁸ Jurka, *supra note*, 15: 273.

⁸⁹ Evelina Jovaišytė, „Proporcingumo principas baudžiamajame procese“ (magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2016), 5, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:35471029/35471029.pdf>.

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje (Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000)“, LRKT, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta348/content>.

⁹¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje (Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05) „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., rugsėjo 16 d. Redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““, LRKT, žiūrėta 2021 m. spalio 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas byloje (Nr. 14/07-17/08-25/08-39/08) „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 23 straipsnio 2 dalies (2002 m. balandžio 23 d., 2007 m. birželio 7 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““, LRKT, žiūrėta 2021 m. spalio 28 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta536/content>.

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Konstitucinės santvarkos pagrindai*: 39, <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2020/11/1.-konstitucines-santvarkos-pagrindai.pdf>.

ribojančią ir kad sukelti nepatogumai nebūtų per dideli siekiamų tikslų atžvilgiu [...]. Iš esmės toks aiškinimas atitinka Chartijos 52 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą taisyklę, pagal kurią apribojimai turi būti būtini ir tikrai atitikti ES pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti [...]. Vadinasi, proporcingumo kriterijus reikalauja patikrinti, ar [...] teisės negali būti veiksmingai apgintos mažiau varžančio pobūdžio priemonėmis“⁹³. Kitoje byloje LAT vadovaudamasi EŽTT jurisprudencija pažymėjo „tam, kad asmuo nepatirtų savavališko ir nepagrįsto teisės į privatumą suvaržymo, slaptos informacijos apie rengiamą, daromą, padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, taip pat ir numatytos OVI, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, tik motyvuotu teismo sprendimu paisant proporcingumo reikalavimų. Šiuo aspektu EŽTT yra pažymėjęs, jog slapto sekimo priemonių taikymą sankcionuojanti institucija (EŽTT nagrinėtoje byloje ikiteisminio tyrimo teisėjas) sprendžia, ar yra įtikinamas (pateisinimas) pagrindas sankcionuoti tokias sekimo priemones. Tai sprendžiant turi būti patikrinama: 1) ar yra faktinis pagrindas įtarti asmenį planuojant, darant ar padarius tam tikras sunkias (rimtas) nusikalstamas veikas; 2) ar šios priemonės taikomos tik nesant galimybės kitais būdais nustatyti faktus, ar šių faktų nustatymas kitais būdais būtų žymiai sudėtingesnis. Toks patikrinimas užtikrina, kad tokios priemonės nebūtų sankcionuojamos atsitiktinai, nesilaikant nustatytos tvarkos [...]“⁹⁴. Taigi, remiantis išdėstytu, priimdamas sprendimus LAT atlieka privatumą varžančių priemonių proporcingumo „testą“, kurio sudedamųjų dalių turi būti laikomasi visais atvejais⁹⁵.

Proporcingumo principu, kaip vienu iš pamatinių principų, vadovaujasi ir EŽTT teikdamas išaiškinimus dėl principo taikymo bei priimdamas sprendimus bylose. Štai, byloje *Olsson prieš Švediją* dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo, nurodyta, kad privatumo ribojimui nustatyti turi būti taikomas „trijų pakopų testas“: 1) tikrinama, ar privatumo pažeidimas gali būti pateisinamas remiantis formaliaisiais (t. y. ar tai daroma griežtai laikantis nacionaliniuose įstatymuose bei Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų) kriterijais; 2) tikrinama, ar privatumo pažeidimas gali būti pateisinamas remiantis vertinamaisiais (ar tai yra būtina

⁹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis byloje (Nr. e3K-3-236-969/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/169488837487665/e3K-3-236-969/2019>.

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 2 d. nutartis byloje (Nr. 2K-123-788/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/174552354810766/2K-123-788/2018>.

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 13 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-315/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://eteismai.lt/byla/28965363776014/3K-3-315/2007>; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-94-895/2015)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.

demokratinėje visuomenėje bei pateisinama teisėtu tikslu⁹⁶) kriterijais; 3) jei kriterijai tenkinami, privatumo ribojimas turi būti proporcingas (t. y. naudojamos priemonės turi būti adekvačios siekiamam teisėtam tikslui)⁹⁷. Apie šį taikomą trijų pakopų testą rašė ir kiti autoriai⁹⁸.

Teismas, nagrinėdamas bylą, remdamasis šiuo testu, pirmiausia nustato ar ginčo situacijoje buvo kišimosi į privatų asmens gyvenimą faktas. Tokiam faktui paaiškėjus, sprendžiama ar toks teisės į privatumą ribojimas buvo numatytas nacionaliniuose įstatymuose. Tada analizuojama ar, atsižvelgus į bylos aplinkybes, toks žmogaus teisės ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje, siekiant apsaugoti teisėtą tikslą⁹⁹.

Kaip pažymi E. Losis, šis „proporcingumo principo įtvirtinimas Europos Sąjungos sutartyje vertintinas kaip *lex generalis* Lietuvos teisei sistemai ir nustato bendrą naudojimosi galiomis ribojimą ne tik Europos Bendrijos institucijoms, bet ir valstybėms narėms, imperatyviai nurodant, kad valstybių taikytinos priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) siekiamam tikslui. Tai tampa mums aktualu vertinant Lietuvoje egzistuojančios baudžiamojo proceso ir jame nustatytų prievartos priemonių taikymo klausimus proporcingumo aspektu¹⁰⁰. ESTT byloje *Comission of the European Communities prieš J.J.J. Van der Veldt* įtvirtino proporcingumo principo svarbą, nurodydamas, kad taikomos priemonės turi būti būtinos deklaruotam tikslui pasiekti, o teisėsaugos institucijų taikomos priemonės proporcingos¹⁰¹. Byloje *Korkein oikeus (Suomija) prieš Jan-Erik Anders Ahokainen ir Mati Leppik* pasisakė, jog nacionalinės valdžios institucijos turi įrodyti, kad jų teisės aktai atitinka proporcingumo principą, jog jų reikia norint pasiekti nurodytą tikslą, apsaugoti visuomenės sveikatą ir viešąją tvarką, ir, kad šio tikslo negalima pasiekti mažesnio masto arba darančiais mažesni poveikį draudimais ar

⁹⁶ EŽTT dar 1976 m. byloje *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* įtvirtino teisėto tikslo būtinumą, nurodydamas, kad ribojant asmens teises kiekvienas taikomas „formalumas“, „sąlyga“, „apribojimas“ ar „bausmė“ turi būti proporcinga siekiamam teisėtam tikslui. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* (Nr. 5493/72)“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%225493%2F72%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57499%22%7D>.

⁹⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Olsson prieš Švediją* (No. 1) (Nr. 10465/83)“, Hudoc, žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22%3A%22CASE%20OF%20OLSSON%20v.%20SWEDEN%20\(No.%201\)%22%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57548%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22%3A%22CASE%20OF%20OLSSON%20v.%20SWEDEN%20(No.%201)%22%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57548%22%7D).

⁹⁸ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 54.

⁹⁹ Edita Žiobienė, „Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos“, *Jurisprudencija* 65 (65) (2005): 129, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3135/2936>.

¹⁰⁰ Losis, *supra note*, 6: 46.

¹⁰¹ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Comission of the European Communities prieš J.J.J. Van der Veldt* (Nr. C-17/93)“, Eur-lex.europa, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61993CJ0017&from=lt>.

apribojimais¹⁰². Byloje *Hoche GmbH prieš Bundesanstalt für Landwirtschaftliche Marktordnung* ESTT nurodė, kad proporcingumo principo pažeidimas galimas tik tuo atveju, jei naudotos priemonės nebuvo tinkamos siekiamam tikslui pasiekti arba buvo perteklinės šiam tikslui pasiekti¹⁰³, o byloje *Vokietijos Federacinė Respublika prieš Europos Sąjungos Tarybą* pabrėžė, kad nuosekliai tęsdamas nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką ir proporcingumo principo aiškinimą, dar kartą patvirtina šį proporcingumo principo reikalavimą – Bendrijos institucijų taikomos priemonės turi būti tinkamos siekiamam tikslui pasiekti ir negali būti perteklinės¹⁰⁴. ESTT byloje *Digital Rights Ireland Ltd prieš Minister for Communications, Marine and Natural Resources ir kt. ir Kärntner Landesregierung ir kt.* nurodė, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 1 dalį bet koks teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės, o remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti, be to, konstatavo, kad teisių apribojimas yra pateisinamas jei tokio apribojimo pobūdis nekelia pavojaus Chartijos 7 ir 8 straipsniuose įtvirtintų teisių esmei ir atitinka bendrojo intereso tikslą, nes materialusis šios direktyvos tikslas yra prisidėti prie kovos su sunkiais nusikaltimais, taigi prie visuomenės saugumo¹⁰⁵.

Tiek LAT ir KT, tiek EŽTT ir ESTT teismų jurisprudencijos analizė atskleidžia, kad proporcingumo principas yra ne tik pusiausvyros siekimas tarp žmogaus teisių ir laisvių bei jų ribojimo, tačiau apima ir procedūrinio pobūdžio turinį – proporcingumo testą, kuris yra tapęs svarbiu nacionalinių ir tarptautinių teismų jurisprudencijos įrankiu (taisykle) bei teisėkūros principu, taikomu prireikus suderinti konkuruojančius teisės saugomus interesus¹⁰⁶.

Taigi, apibendrintai pasakytina, kad proporcingumo principas nors ir apibrėžtas (tiesiogiai, netiesiogiai) tiek nacionalinio, tiek tarptautinio lygmens teisės aktuose, tačiau juose nėra iki galo atskleistas, todėl teismai byla po bylos aiškina proporcingumo principo sampratą, jo svarbą, ribas ir taikymo galimybes. Analizuodami kiekvieną situaciją individualiai vertina, ar taikytos prievartos priemonės buvo adekvačios siekiamam tikslui, teisėtos ir būtinos demokratinėje visuomenėje, be to, ir toliau teikia išaiškinimus dėl šio principo taikymo.

¹⁰² „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. rugsėjo 28 d. sprendimas byloje *Korkein oikeus (Suomija) prieš Jan-Erik Anders Ahokainen ir Mati Leppik* (Nr. C-434/04)“, Eur-lex.europa, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62004CJ0434&from=lt>.

¹⁰³ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Hoche GmbH prieš Bundesanstalt für Landwirtschaftliche Marktordnung* (Nr. C-174/89)“, Eur-lex.europa, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61989CJ0174&from=lt>.

¹⁰⁴ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. rugpjūčio 4 d. sprendimas byloje *Vokietijos Federacinė Respublika prieš Europos Sąjungos Tarybą* (Nr. C-359/92)“, Eur-lex.europa, žiūrėta 2022 m. sausio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61992CJ0359&from=lt>.

¹⁰⁵ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje (Nr. C-293/12, C-594/12)“, *supra note*, 11.

¹⁰⁶ Leonaitė, *supra note*, 81: 29-30.

3. PROPORCINGAS PRIVATAUS GYVENIMO RIBOJIMAS NEVIEŠO POBŪDŽIO PRIEMONĖMIS

Kaip jau buvo konstatuota, Konstitucijos 22 straipsnyje, taip pat tarptautiniuose ir ES norminiuose aktuose iš esmės kalbama apie keturias teises, susijusias su asmens gyvenimo neliečiamumu, tai teisės į: 1) privataus asmens gyvenimo gerbimą, 2) asmens šeimos gyvenimo gerbimą, 3) būsto neliečiamybę ir 4) susirašinėjimo slaptumą, kurios, siekiant įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirtį, gali būti ribojamos. A. Panomariovas nurodo, kad pažeidus žmogaus būsto, asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų neliečiamumą žala padaroma ne būstui, ne laiškam ar kitokiems pranešimams, o žmogui kaip asmenybei¹⁰⁷. Be to, autorius pateikia kiek kitokią, esmės nekeičiančią privataus gyvenimo aspektų klasifikaciją, kuria bus remiamasi šiame darbe ir kuri, manytina, yra patogesnė nagrinėjant priemones, ribojančias privatų gyvenimą, tiriant nusikalstamas veikas: 1) informacinis privatumas, t. y. kai asmuo pats savo iniciatyva gali disponuoti savo asmens duomenimis (asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti nustatyta pasinaudojant tam tikrais duomenimis), žinoti apie savo duomenų tvarkymą medicinos, kreditų ir kitose srityse, susipažinti su kitų asmenų tvarkomais savo asmens duomenimis, reikalauti ištaisyti savo duomenis ir pan.; 2) kūno neliečiamumas, t. y. be žmogaus sutikimo negali būti atliekami jokie medicininiai arba moksliniai jo bandymai (pvz., privaloma tvarka atliekami narkotikų testai ir pan.); 3) asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas; 4) asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas¹⁰⁸.

Baudžiamojo proceso paskirtis yra „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“ (BPK 1 straipsnio 1 dalis). Kaip nurodoma literatūroje, vienas iš jos elementų yra išsamus nusikalstamų veikų atskleidimas, reikalaujantis nuoseklaus, proporcingo ir sąžiningo teisinio proceso, kuriame asmens teisės ir teisėti interesai realiu procesinių veiksmų atlikimo metu būtų visiškai apsaugoti ir apginti. Neretai siekiant atskleisti asmenų nusikalstamas veikas pasitelkiamos ne viešos, o slaptos tyrimo priemonės.¹⁰⁹ Joms būdingas iš anksto

¹⁰⁷ Panomariovas, *supra note*, 18: 98.

¹⁰⁸ *Ibid*, 98-99.

¹⁰⁹ Jurka, *supra note*, 15: 268.

suplanuotas ir numatytas pareigūno elgesio ir veiksmų dirbtinumas, imitacija¹¹⁰. Šių proceso veiksmų pagrindinis tikslas – įrodomąją reikšmę galinčios turėti informacijos rinkimas, vis tik teisinėje literatūroje randamos kelios nuomonės dėl šių veiksmų priskyrimo prievartos priemonėms: *pirma*, veiksmai atskiriami nuo „tradicinių“ prievartos priemonių ir vadinami „prievartinio pobūdžio tyrimo veiksmais“ ar „tyrimo veiksmais su procesinės prievartos elementais“, *antra*, prievartos priemonėmis laikomi visi proceso veiksmai, varžantys asmens naudojimąsi teisėmis ir laisvėmis, o proceso veiksmai priskiriami prie „įrodymų rinkimo veiksmų“ ar „procesinių prievartos priemonių“ remiantis ne tiesiogine atitinkamo veiksmo procesine paskirtimi, bet asmens teisių ir laisvių suvaržymo mastu atliekant tą veiksmą¹¹¹.

Procesinės prievartos priemonės pagal savo pobūdį gali būti skirstomos į viešas ir neviešas procesines prievartos priemones. BPK XII skyriuje numatytų procesinių prievartos priemonių vienas tikslas - gauti bylai reikšmingus duomenis suvaržant žmogaus teises ir laisves, šis tikslas išskirtinai siejamas tik su jau minėtais duomenų (įrodymų) rinkimo veiksmais¹¹². Skirtingi tikslai minėtiems proceso veiksams, reglamentuotiems tame pačiame BPK skyriuje, parodo šių proceso veiksmų priskyrimo prie procesinių prievartos priemonių sąlyginumą¹¹³, akivaizdu, kad dėl šios priežasties gali būti keliamas diskusinis klausimas dėl procesinių prievartos priemonių, susijusių su duomenų (įrodymų) rinkimu, reglamentavimo, t. y. vietos Baudžiamojo proceso kodekse pakeitimo.

Taikant tokius procesinius veiksmus ypač svarbu paisyti pagrįstumo ir teisėtumo reikalavimų¹¹⁴. Taip pat, kaip nurodo R. Ažubalytė, „reglamentuojant bei taikant procesines prievartos priemones, nustatant žmogaus teises ir laisves varžančių prievartos priemonių taikymo pagrįstumą, leistinumą, tapo svarbus ne tik teisėtumo principo reikalavimų besąlygiškas laikymasis (t. y. dėmesys įstatymo nustatytai veiksmo atlikimo tvarkai), bet ir proporcingumo principas, kuris lemia žmogaus teisių suvaržymo apimtį. Taigi procesinės prievartos priemonės, kurių tikslas yra gauti duomenis, turi atitikti ne tik reikalavimus, keliamus įrodymų (duomenų) rinkimui ir įrodymų (duomenų) panaudojimui (vertinimui) (BPK 20 ir kiti str.), tačiau ir reikalavimus, keliamus procesinės prievartos priemonėms taikyti (BPK 11 str.), taip pat jei

¹¹⁰ Jurka, *supra note*, 15: 271.

¹¹¹ Linas Belevičius, „Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumo probleminiai aspektai“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui), Vidmantas Egidijus Kurapka, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančauskienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 327-328, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16779/9789955193227.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹¹² *Ibid*, 328.

¹¹³ *Ibid*

¹¹⁴ Jurka, *op. cit.*, 268.

procesinės prievartos priemonės yra neviešo pobūdžio, jos turi atitikti reikalavimus, keliamus darbui su slapta informacija“¹¹⁵. L. Belevičius nurodo, kad atliekant įrodymų rinkimo veiksmus, turinčius procesinės priemonės elementų, būtina laikytis ne tik įrodymams keliamų įstatymo reikalavimų, bet ir teisės principų: „dalis proceso veiksmų, skirtų reikšmingai informacijai rinkti, gali būti vykdomi taikant proceso dalyvių atžvilgiu įstatyme įtvirtintą procesinę prievartą ir taip ribojant saugojamas asmenų teises bei laisves. Tokie proceso veiksmai yra dvilypiai – viena vertus, tai yra tyrimo veiksmai, kuriais siekiama gauti bylai reikšmingus duomenis, kita vertus, tai yra procesinės prievartos priemonės, kuriomis ribojamos asmenų teises bei laisvės. Todėl tokio pobūdžio proceso veiksmams renkant duomenis (potencialius įrodymus), būtina užtikrinti ne tik įrodymams keliamų reikalavimų (leistinumo, sąsajumo, tikrumo, pakankamumo) laikymąsi, bet ir nepažeisti reikalavimų, keliamų procesinių prievartos priemonių taikymo teisėtumui, proporcingumui“¹¹⁶.

BPK ir KŽĮ numatytos kitos procesinės prievartos priemonės atitinkamai riboja vieną ar kitą teisę, susijusią su asmens privataus gyvenimo neliečiamumu. BPK 143 str. (Asmens apžiūra), 144 str. (Pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas), 146 str. (Asmens krata), 156 str. (Fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas) numatytomis priemonėmis ribojama teisė į kūno neliečiamumą (asmeninį privatumą). Kituose BPK numatytuose straipsniuose, susijusiuose su prievartos priemonių taikymu – 145 (Krata), 147 (Poėmis) – numatomos teisės į būsto neliečiamybę ribojimo galimybės, o 148 str. (Pašto siuntų poėmis), 154 str. (Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas) ribojama teisė į susižinojimo (dažniausiai – pokalbių, susirašinėjimo) slaptumą. Kiti procesiniai veiksmai – BPK 158 str. (Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai), 159 str. (Leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus), 160 str. (Slaptas sekimas) – gali riboti visas keturias teises, saugomas Konstitucijos, priklausomai nuo atliekamų veiksmų, jų apimties, todėl šiomis procesinėmis prievartos priemonėmis gali būti ribojama teisė į privataus asmens gyvenimo gerbimą, teisė į asmens šeimos gyvenimo gerbimą, teisė į būsto neliečiamybę bei teisė į susirašinėjimo slaptumą. KŽĮ numatytos kriminalinės žvalgybos tyrimo priemonės taip pat atitinkamai riboja asmens teisę į privatų gyvenimą. KŽĮ 9 str. (Informacijos gavimas iš ūkio subjektų, teikiančių elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, Lietuvos banko, finansų įmonių ir kredito įstaigų, taip pat iš kitų juridinių asmenų), 10 str. (Techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka, slapta pašto siuntų ir jų dokumentų apžiūra, pašto siuntų kontrolė ir paėmimas,

¹¹⁵ Ažubalytė, *supra note*, 7: 266.

¹¹⁶ Belevičius, *supra note*, 111: 326.

susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo slapta kontrolė) pagal Konstitucijos 22 straipsnyje nurodytas keturias teises, susijusias su asmens privatumu, riboja teises į susižinojimo slaptumą bei privataus gyvenimo gerbimą, tuo tarpu 11 str. numatytos tyrimo priemonės (Slaptas pateikimas į asmens būstą, tarnybines ir kitas patalpas, uždaras teritorijas, transporto priemonės) riboja asmens teisę į būsto neliečiamybę, o 13 str. (Nusikalstamos veikos imitavimas) numatyta tyrimo priemonė, 14 str. (Kontroliuojamasis gabenimas) bei 15 str. (Sekimas) numatyti tyrimo veiksmai riboja teisę į privatumą plačiaja prasme, t. y. pagal atliekamų veiksmų pobūdį ir apimtį gali riboti tiek teisę į privataus asmens gyvenimo gerbimą, teisę į asmens šeimos gyvenimo gerbimą, teisę į būsto neliečiamybę ar teisę į susirašinėjimo slaptumą.

Šiame darbe didžiausias dėmesys yra skiriamas neviešo pobūdžio procesinėms prievartos priemonėms, kadangi prievartos priemonės, atliekančias prevencijos funkciją ir susijusias su nusikalstamų veikų užkardymu, savo disertacijoje plačiai išnagrinėjo E. Losis. Taip pat dėl to, kad proporcingumo principas yra vienas svarbiausių principų būtent reglamentuojant ir taikant neviešo pobūdžio priemones. Tai yra priemonės, labiausiai varžančios asmens privatų gyvenimą, jas taikant neveikia rungimosi principas, apie jų naudojimą yra sužinoma tik pabaigus jų taikymą. Neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių svarbą akcentavo L. Belevičius nurodydamas, kad įrodymų leistinumo požiūriu sudėtingiausi yra neviešo pobūdžio („slaptieji“) įrodymų rinkimo veiksmai su procesinės prievartos elementais, o tam, kad neviešo pobūdžio įrodymų rinkimo veiksmais gauti duomenys galėtų būti pripažinti leistiniais įrodymais, šių veiksmų teisinė reglamentacija bei jų praktinis atlikimas turi atitikti tam tikrus reikalavimus¹¹⁷. Be kita ko, šiame darbe nagrinėjamos neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės ir dėl to, kad tam tikrais atvejais apie taikytas priemones asmuo gali net nesužinoti¹¹⁸, dėl ko neturi galimybės apginti savo pažeistų teisių, kas gali lemti Konstitucijos 22 straipsnio, Konvencijos 8 straipsnio, Chartijos 7 straipsnio pažeidimus.

3.1. Įstatymo kokybė, kurią remdamiesi proporcingumo principu koreguoja teismai

Vertinant proporcingumo principą privataus asmens gyvenimo ribojimo kontekste, būtina paminėti, kad prievartos priemonės reglamentuotos tiek BPK, tiek KŽĮ, o jų taikymo tvarka detalizuojama ir Rekomendacijose. Šių teisės aktų sisteminė analizė atskleidžia ne visada

¹¹⁷ Belevičius, *supra note*, 111: 335.

¹¹⁸ „Vyriausybei perduota peticija dėl atsisakymo pateikti informaciją apie taikytas kriminalinės žvalgybos priemones“, Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme, žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., <http://lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/vyriausybei-perduota-peticija-del-atsisakymo-pateikti-informacija-apie-taikytas-kriminalines-zvalgybos-priemones>.

kokybišką teisinį reglamentavimą, kurį teismai byla po bylos vertina, aiškina ir papildo teisės taikymo kontekste. Taigi, vertinant taikomų procesinių prievartos priemonių proporcingumą, pirmas klausimas, ar tokios priemonės turi įstatyminį pagrindą. Konstitucinis Teismas šiuo klausimu nustatė: „teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas“¹¹⁹.

R. Ažubalytės atlikta teisės doktrinos ir teismų jurisprudencijos analizė leidžia teigti, kad „nors Europos Žmogaus Teisių Teismas tinkamais teisės aktais, nustatančiais teisių ir laisvių apribojimus, pripažįsta ir poįstatyminiais aktais nustatytus apribojimus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad asmens teisių ribojimo tvarkos nustatymas Vyriausybės priimtais norminiais aktais prieštarauja Konstitucijai, todėl teigtina, kad Lietuvos atveju asmens teisių ir laisvių ribojimų pagrindas ir procedūra turi būti numatyta įstatymo leidėjo (įstatymu), o ne poįstatyminiais aktais, kurie savo ruožtu *ad hoc* kūrybiškai aiškinami teisme“¹²⁰. Teisinėje valstybėje reikalavimai keliami ne tik ir ne tiek *per se* tokio teisinio reguliavimo buvimui, o jo kokybei¹²¹. Įstatymo kokybės reikalavimą procesinių prievartos priemonių taikymo kontekste nagrinėjo autoriai R. Ažubalytė¹²², L. Belevičius¹²³, R. Jurka¹²⁴ ir kt.

LAT dėl kokybiško ir aiškaus neviešo pobūdžio baudžiamojo proceso priemonių teisinio reguliavimo taip pat nurodo, jog „*EŽTT praktikoje, be kita ko, akcentuojama, kad įstatymas, kuriuo reglamentuojamas slapto sekimo (stebėjimo) priemonių taikymas, susijęs su Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimu, turi būti išdėstytas pakankamai tiksliai, kad tinkamai parodytų asmenims, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valstybės institucijos turi teisę taikyti tokį slaptą ir potencialiai pavojingą jų teisės į privataus gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumo gerbimo apribojimą. Atsižvelgiant į piktnaudžiavimo pavojų, būdingą bet kokiai žmonių slapto sekimo sistemai, tokios priemonės turi būti grindžiamos įstatymu, kuris yra itin tikslus (tiksliai apibrėžtas). Būtina, kad egzistuočių aiškios, detalios taisyklės šiuo klausimu, juolab kad atitinkamos technologijos tampa vis sudėtingesnės [...]*“¹²⁵.

¹¹⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000)“, *supra note*, 90.

¹²⁰ Ažubalytė, *supra note*, 7: 273.

¹²¹ *Ibid*, 269.

¹²² *Ibid*

¹²³ Belevičius, *supra note*, 111.

¹²⁴ Jurka, *supra note*, 15.

¹²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-P-94-895/2015)“, *supra note*, 95.

R. Jurka nurodo, kad „įstatymų leidėjas, įtvirtinęs įstatyme slaptuosius tyrimo veiksmus, tačiau pernelyg nedetalizuodamas tų veiksmų procesinės formos, tarsi leido suprasti, kad ilgainiui šios praktikos dėsnius suformuluos teisės taikymo praktika“¹²⁶.

Apie tai, kad teismai turi teisę ir pareigą papildyti teisinį reguliavimą ir (ar) pratęsti teisės normų taikymą, pažymėjo Konstitucinis Teismas: „vien tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti *ad hoc* ir taikant teisę (*inter alia* naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją)“¹²⁷. Kitoje byloje išaiškino, kad „*teisės spraga, inter alia legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, inter alia pati Konstitucija. Tai, kad konkrečiame įstatyme (jo dalyje) nėra nustatyta specialaus tam tikriems santykiams reguliuoti skirto teisinio reguliavimo, anaipol nereiškia, kad šioje srityje esama teisės spragos, inter alia legislatyvinės omisijos, nes šie santykiai gali būti sureguliuoti bendrosiomis eksplicitinėmis arba implicitiškai nustatytomis eksplicitinį teisinį reguliavimą papildančiomis ir pratęsiančiomis normomis (2016 m. sausio 25 d., 2018 m. kovo 8 d. nutarimai)*“¹²⁸. Remiantis Konstitucinio Teismo bei EŽTT formuojama teismų praktika, teismas, nustatęs netinkamą įstatymo teisinį reguliavimą, turi imtis veiksmų ištaisyti įstatymo spragą – kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo prieštaravimo Konstitucijai arba jas pildyti *ad hoc*, būtent pastarąja teise neretai naudojasi LAT¹²⁹. Taigi įvertinęs tai, kad įstatymo kokybė ne visada yra pakankama, teisėje yra galimos spragos, LAT nurodė, kad „teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu

¹²⁶ Jurka, *supra note*, 15: 268.

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 09/2008)“, LRKT, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta187/content>.

¹²⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“, LRKT, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1927/content>.

¹²⁹ Ažubalytė, *supra note*, 7: 276.

teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu¹³⁰.

Kalbant apie nekokybiško įstatymo problemą ar teisinio reglamentavimo spragas, EŽTT byloje *Cruslin prieš Prancūziją* yra nurodęs, kad aiškinti ir taikyti nacionalinę teisę pirmiausia turi nacionalinės institucijos, būtent teismai, ir, kad privaloma paisyti suformuotos teismų praktikos, be to, pabrėžė, kad sąvoka „teisė“ suprantama „materialiaja“, o ne „formaliaja“ prasme ir apima tiek įstatymus, tiek teismų praktiką¹³¹. Byloje *Coban prieš Ispaniją* EŽTT įtvirtino nuostatą, kad nacionalinių teismų ir EŽTT praktika gali kompensuoti įstatymo kokybės trūkumus¹³², o byloje *Mooren prieš Vokietiją* dar kartą pabrėžė, kad teisė suprantama ne tik kaip įstatyminė bazė, tačiau apima ir teismų praktiką¹³³. Sisteminė EŽTT jurisprudencijos analizė leidžia teigti, kad įstatymų spragų šalinimas nurodomas kaip teismų pareiga, kurios dėka tinkamai pritaikomas įstatymas. Tokią poziciją pateikia ir R. Ažubalytė: „įvertinus tai, kad tik teismas gali vykdyti teisingumą nagrinėdamas konkrečias baudžiamąsias bylas, ir Lietuvoje pripažįstamą aktyvaus teismo doktriną, manytina, kad teismas, konkrečioje byloje taikantis įstatymą, negali atsakyti vykdyti savo konstitucinės funkcijos dėl nekokybiško įstatymo“¹³⁴.

Toliau neviešo pobūdžio tyrimo priemonių reglamentavimas yra vertinamas proporcingumo principo kontekste.

Analizuojant neviešo pobūdžio tyrimo priemonių reglamentavimą, pastebima, kad įstatymų leidėjas nėra nurodęs privatų gyvenimą ribojančių apimčių: „[...] įstatymų leidėjas, numatęs galimybę riboti asmens teisę į privatų gyvenimą, konkretų veiksma leidžiančiose atlikti teisės normose neapibrėžė svarbių, [...] teisės į privatų gyvenimą ribojimo apimčių: pavyzdžiui, nei BPK 159 straipsnyje, nei KŽĮ 13 straipsnyje nenurodytas maksimalus nusikalstamų veikų imitavimo modelio vykdymo terminas; BPK 160 straipsnyje nenurodytos nusikalstamų veikų kategorijos, kurias tiriant būtų galima slaptai sekti asmenį, BPK 158 straipsnyje neapibrėžtas

¹³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-429/2007)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://eteismai.lt/byla/184323158300792/2K-P-429/2007>.

¹³¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Cruslin prieš Prancūziją* (Nr. 11801/85)“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2211801/85%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57626%22%5D%7D>.

¹³² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. sprendimas byloje *Coban prieš Ispaniją* (Nr. 17060/02)“, Doctrine, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFDEC/ADMISSIBILITY/2003/CEDH001-44216>.

¹³³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Mooren prieš Vokietiją* (Nr. 11364/03)“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%20CASE%20OF%20MOOREN%20v.%20GERMANY%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-93528%22%5D%7D>.

¹³⁴ Ažubalytė, *supra note*, 7: 275.

slapto tyrimo veiksmo turinys etc.“¹³⁵. Be to, kaip įstatymo spraga nurodoma ir tai, jog pagal galiojančią BPK, „tiriant labai sunkius, sunkius, apysunkius nusikaltimus leidžiama taikyti bet kurią neviešo pobūdžio procesinę prievartos priemonę, tiriant nesunkius nusikaltimus leidžiama slapta sekti (BPK 160 str.), atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 str.), tiriant kai kuriuos nusikaltimus vykdyti elektroniniais ryšiais perduodamos informacijos kontrolę (BPK 154 str.), vykdyti savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 str.), jei nebus varžoma būsto neliečiamybė, susirašinėjimo ar kitokio susižinojimo ne elektroninių ryšių tinklais slaptumas, slapta sekti (BPK 160 str.) galima ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus bei neatsargius nusikaltimus. Nei Europos Žmogaus Teisių Teismo, nei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje aiškinant konvencinę ir ES teisę nėra konkrečių reikalavimų nacionaliniam įstatymų leidėjui nustatant, kokio pobūdžio ar kokio sunkumo veikas leidžiama tirti naudojant slaptas tyrimo priemones – paprastai tokiais atvejais Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje kalbama apie rimtas nusikalstamas veikas, o Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, aiškindamas Chartijos 7 ir 8 straipsniuose įtvirtintų teisių, t. y. atitinkamai teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą ir teisės į asmens duomenų apsaugą, ribojimo teisėtumo ir proporcingumo vertinimo kriterijus, analizuoja „sunkaus nusikaltimo“ sampratą, nepateikdamas formalių tokio nusikaltimo reguliavimo kriterijų“¹³⁶. Šią įstatymo spragą nagrinėjo ir Vilniaus apygardos teismas byloje 1S-182-1020/2016, kurioje sprendė taikomos prievartos priemonės proporcingumą vertinant tiriamos nusikalstamos veikos sunkumą ir nurodė, kad „BPK 160 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios slapto sekimo taikymo klausimus, priešingai nei įstatymo nuostatos, reglamentuojančios kai kurias kitas panašaus pobūdžio procesines prievartos priemones, nedetalizuoja nusikalstamų veikų sąrašo, kurias tiriant galimas slaptas sekimas. Formaliai minėtą prievartos priemonę galima taikyti net ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus. Kita vertus, toks įstatymo aiškinimas būtų neteisingas, nes, atsižvelgiant į plačias slapto sekimo taikymo apimtis ir technines galimybes, šios prievartos priemonės taikymu galima riboti ir įsiterpti į asmens privatų gyvenimą ženkliai labiau nei tai būtų daroma, taikant BPK 154 straipsnyje numatytą prievartos priemonę (pavyzdžiui, klausantis asmens telefoninių pokalbių). [...] Teismo įsitikinimu, tokioje situacijoje BPK 160 straipsnyje numatytos prievartos priemonės taikymas galimas tiriant ne mažiau pavojingas, nei BPK 154 straipsnio 1 dalyje numatytas nusikalstamas veikas, tačiau net ir toks BPK nuostatų aiškinimas, ypač tiriant [...] nesunkius ir apysunkius nusikaltimus, gali sudaryti prielaidas Konvencijos 8 straipsnio

¹³⁵ Ažubalytė, *supra note*, 7: 275.

¹³⁶ *Ibid*, 281-282.

pažeidimui. [...] Šiuo aspektu teismas pastebi tai, kad pagal Lietuvos BPK 154 straipsnio 1 dalies nuostatas šią procesinės prievartos priemonę taip pat galima taikyti tiriant daugiau nei pusę visų BK nusikalstamų veikų, todėl, sprendžiant klausimą dėl panašaus pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymo galimybės, ypatingą reikšmę turi ne tik nusikalstamos veikos priskyrimas tam tikro sunkumo nusikaltimų kategorijai, bet ir konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumas, konkretaus asmens padarytos veikos išskirtinis pavojingumas, padaryta žala ir pan. [...] Teismas pastebi ir tai, kad atliekamo ikiteisminio tyrimo metu vizualus kelių asmenų gyvenamosios aplinkos sekimas, darant vaizdo ir garso įrašą, niekaip negali būti pripažintas kaip būtina ir mažiausiai žmogaus teises varžanti proceso prievartos priemonė. [...] sprendžiant dėl slapto sekimo turinio, kiekvieną kartą būtina atsakingai įvertinti ketinamo sekti objekto specifiką, kiekvienu atveju individualiai vertinti įsiterpimo į privatų gyvenimą apimtis ir pirmiausia spręsti dėl mažiausiai žmogaus teises ribojančio šios prievartos priemonės taikymo būdo¹³⁷. Iš pateiktos bylos akivaizdu, kad, šiuo atveju, BPK 160 straipsnyje numatyto slapto sekimo reguliavime, yra spragų, kurias teismai *ad hoc* šalina vadovaudamiesi tiek teisės doktrina, tiek nacionalinių ir tarptautinių teismų jurisprudencija, remdamiesi ne tik teisės analogija, bet ir bendraisiais teisės ir baudžiamojo proceso principais kiekvienoje situacijoje individualiai.

Tęsiant neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių reglamentavimo vertinimą, svarbu paminėti ir BPK 158 str., kuriame nėra reglamentuoti konkretūs proceso veiksmai, kuriuos galima atlikti šio straipsnio pagrindu. Anot L. Belevičiaus „daugiausia abejonių dėl savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimo teisėtumo ir gautų duomenų leistinumo kelia pasirinktas šio veiksmo procesinio reglamentavimo modelis. BPK 158 straipsnyje įtvirtinta, jog tirdami labai sunkius ir sunkius nusikaltimus, taip pat tam tikrus apysunkius bei nesunkius nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti, neatskleisdami savo tapatybės. [...] BPK 158 straipsnio 5 dalyje taip pat nurodyta, jog šiame straipsnyje apibrėžti veiksmai neapima kitų procesinių prievartos priemonių. [...] Taigi baudžiamojo proceso įstatymas nepateikia bent kiek aiškesnio supratimo, ką reiškia „ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti neatskleisdami savo tapatybės“ ir kokius konkrečius proceso veiksmus leidžia atlikti ši įstatymo norma“¹³⁸. Kaip nurodo R. Jurka vadinamosios „slaptosios procesinės operacijos“ dėl nežymaus tarpusavio skirtingumo, kitaip tariant – išorinio panašumo, yra pelniusios „būtiniosios nuodėmės“ (angl. *necessary evil*) statusą, nes, nors atskleidžiant

¹³⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis byloje (Nr. 1S-182-1020/2016)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. sausio 24 d., <https://eteismai.lt/byla/122806575970265/1S-182-1020/2016>.

¹³⁸ Belevičius, *supra note*, 111: 337.

nusikalstamas veikas yra reikalingi slaptieji tyrimo veiksmai, tačiau dažnai suabejojama, ar įgyvendinant vieną ar kitą slaptąjį veiksma buvo pasirinkta tinkama procesinė forma¹³⁹.

Rekomendacijų 52 punkte, aiškinant minėtos BPK 158 straipsnio normos turinį, numatyta: „*Tiriant nusikaltimus prireikus atlikti slaptus veiksmus [...] (slapta kontroliuoti pašto ir dokumentų siuntas, pašto perlaidas ir jų dokumentus; slapta atlikti kratą ar apžiūrą patalpoje ar kitoje vietoje, asmens kratą, asmens apžiūrą, pašto siuntų, daiktų ir dokumentų poėmį; slapta paimti objektų pavyzdžius lyginamajam tyrimui; slapta patekti į asmens būstą, tarnybines ir kitas patalpas, uždaras teritorijas, transporto priemones ir jas arba jose esančius daiktus ir dokumentus apžiūrėti ar paimti ir (ar) šiose patalpose, transporto priemonėse panaudoti technines priemones, atlikti kitus su tuo susijusius teisėtus veiksmus; užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir šių kontaktų metu slapta daryti asmenų pokalbių, kitokio susižinojimo ar veiksmų vaizdo ir (ar) garso įrašus; slapta naudoti technines priemones, kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nėra vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma (išskyrus elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę); atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, numatytus BPK 158 straipsnio 1 dalyje, atlikti kontroliuojamąjį gabenimą), vadovaujamosi BPK 158 straipsniu“.*

Analizuojant šią Rekomendacijų nuostatą, pažymėtina, kad joje nurodyti beveik visi KŽĮ numatyti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmai – KŽĮ 10 str. „Techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka, slapta pašto siuntų ir jų dokumentų apžiūra, pašto siuntų kontrolė ir paėmimas, susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo slapta kontrolė“, KŽĮ 11 str. „Slaptas patekimas į asmens būstą, tarnybines ir kitas patalpas, uždaras teritorijas, transporto priemones“, KŽĮ 14 str. „Kontroliuojamasis gabenimas“. Iš atliktos teisės aktų analizės galima teigti, kad BPK numatytos procesinės prievartos priemonės nėra tinkamai reglamentuotos, pastebima teisės akto spragų, tuo tarpu Rekomendacijos dėl BPK ir KŽĮ numatytų neviešo pobūdžio normų taikymo, aiškinamos per daug plačiai¹⁴⁰, todėl nebelieka aiškumo, įstatymas bei poįstatyminiai teisės aktai įneša daugiau painiavos, nei tinkamo teisės normų aiškinimo ir taikymo sureguliuavimo.

Kitoje LAT nagrinėtoje byloje buvo ginčijamas BPK 158 straipsnyje nurodytos procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumas, t. y. skunde teigiama, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas neturėjo teisinio pagrindo leisti nukentėjusiajam tris mėnesius veikti neatskleidžiant savo tapatybės, t. y. įvykdyti nuteistojo ar jo bendrininkų reikalavimus ir susitikimo metu perduoti jiems visus ar dalį reikalaujamų pinigų, taip pat slapta naudoti

¹³⁹ Jurka, *supra note*, 15: 273.

¹⁴⁰ Belevičius, *supra note*, 111: 340.

technines priemonės (įrašinėti vaizdą, garsą, fotografuoti), leisti nukentėjusiajam kontaktuoti visomis ryšio priemonėmis su nuteistuoju ar jo bendrininkais (kontaktų metu naudoti visų rūšių garso ar vaizdo įrašymo, taip pat fotografavimo priemonės), siekiant gauti tyrimui reikšmingų duomenų. Kaip nurodė LAT, iš nutarties turinio matyti tiksliai įvykdyti visi BPK 158 straipsnio 3 dalyje nurodyti reikalavimai, laikytasi teismų praktikos (aiškus tiek faktinis, tiek teisinis pagrindai), taip pat gana tiksliai apibrėžtos neviešo pobūdžio veiksmo atlikimo ribos, o byloje susiklosčiusi faktinė situacija, kai iš nukentėjusiojo jam gerai pažįstamas asmuo jau kurį laiką neteisėtai reikalavo įvairių pinigų sumų, grasindamas pavišinti nukentėjusįjį kompromituojančią medžiagą (įskaitant vaizdo įrašus), lėmė BPK 158 straipsnio 6 dalyje nurodytos išimties taikymą, todėl priimti ir įvykdyti neteisėtą turtinį reikalavimą nagrinėjamu atveju galėjo tik pats nukentėjusysis, o ne pareigūnas. LAT taip pat konstatavo, kad BPK 158 straipsnyje nurodyto veiksmo esmė yra ta, kad asmuo, apie kurio galimai nusikalstamą veiką siekiama surinkti daugiau duomenų, nežino, jog pareigūnas ar, kaip šiuo atveju, privatus asmuo veikia valstybės kontroliuojamas (atlieka teismo sankcionuotus veiksmus su pareigūnų žinia ir jiems kontroliuojant), siekdamas nustatyti duomenis apie galimai padarytą ar daromą nusikalstamą veiką, be kita ko, šiuo atveju nukentėjusysis buvo supažindintas su teisėjo nutartimi, neatliko jokių veiksmų, kurie galėtų būti laikomi provokacija. Byloje nurodyta, kad įvertinus teismų praktikoje formuojamą reikalavimą teisėsaugos pareigūnams imtis visų įstatymo leidžiamų priemonių nusikalstamoms veikoms iširti (BPK 2 straipsnis), pareigūnai turėjo ir galėjo atlikti neviešo pobūdžio veiksmus, kitu atveju pareigūnų neveikimas keltų abejones, kai, turint informacijos apie galimai vykdomą (tęsiamą) turto prievartavimą iš nukentėjusiojo, nebūtų atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, o būtų laukiama paties nukentėjusiojo renkamos (fiksuojamos) informacijos pateikimo pareigūnams, be to konstatavo, kad jeigu nukentėjusysis jau po kreipimosi į teisėsaugos institucijas toliau savo iniciatyva įrašinėtu pokalbius su nuteistuoju, tokie nukentėjusiojo veiksmai galėtų būti vertinami kaip atliekami su pareigūnų žinia, jiems kontroliuojant, tačiau nesikreipus į teismą ir negavus leidimo atlikti neviešo pobūdžio veiksmus. LAT nurodė, kad toks vertinimas atitinka teismų praktiką, pagal kurią pareigūno inicijuotas privataus asmens pokalbių įrašinėjimas tam, kad jie būtų pateikti šiai institucijai, vienareikšmiškai vertintinas kaip valstybės institucijos atliekamas duomenų apie nusikalstamą veiką rinkimas ir nėra svarbu, kieno įranga tam buvo panaudota. Svarbu ar tai atliekant buvo laikytasi įstatymu nustatytos tvarkos tokiai informacijai rinkti.¹⁴¹ Analizuojamoje byloje teisėju

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis byloje (Nr. 2K-185-976/2021)“, Liteko, žiūrėta 2022 m. vasario 11 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ecc6a755-2f65-4b43-8e45->

kolegija padarė išvadą, kad BPK 158 straipsnyje nustatyta procesinė prievartos priemonė buvo teisėtai sankcionuota, teismas tinkamai vertino faktinį ir teisinį veiksmo pagrindus ir nepažeidė proporcingumo reikalavimo.

Teisinio reguliavimo spraga pastebima ir BPK 158 straipsnio 3 dalies 4 punkto reglamentavime. Anot L. Belevičiaus „punkte yra įtvirtinta, jog ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje turi būti nurodyti konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti, tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjas, sankcionuodamas bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymą, turi tik tiek galių, kiek jam tiesiogiai suteikia baudžiamojo proceso įstatymas, ir negali leisti atlikti veiksmų, kurie įstatyme nėra numatyti, negali savo sprendimais apibrėžti prievartos priemonių turinio ir ribų, jeigu jo sprendimai nėra grindžiami konkrečia ir aiškia įstatymo norma“¹⁴². Štai, analizuodamas nutarties rezoliucinės dalies tikslumą, LAT nurodė „*jei dalis reikšmingos baudžiamajam procesui informacijos yra surenkama vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu (Kriminalinės žvalgybos įstatymu), tai iš baudžiamosios bylos medžiagos turi būti aišku, kokie Operatyvinės veiklos įstatyme (Kriminalinės žvalgybos įstatyme) numatyti veiksmai buvo atlikti, taip pat turi būti galimybė patikrinti, ar renkant informaciją buvo laikytasi Operatyvinės veiklos įstatyme (Kriminalinės žvalgybos įstatyme) nustatytų reikalavimų (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017). Kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymėta, kad nutarties dėl operatyvinių veiksmų sankcionavimo rezoliucinėje dalyje turi būti tiksliai nurodyta sankcionuojamų operatyvinių veiksmų pavadinimas, turinys, apimtis, laikas ir asmuo ar asmenys, prieš kuriuos leidžiama atlikti operatyvinius veiksmus. Netoleruotina, kai teismas nutarties rezoliucinėje dalyje tik perrašo prokuroro teikimo rezoliucinę dalį ir atitinkamą Operatyvinės veiklos ar Kriminalinės žvalgybos įstatymų straipsnį, nenurodydamas, kokie konkretūs veiksmai, priemonės ir kokia apimtimi gali būti vykdomi prieš asmenį (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-85-696/2016, 2K-57-696/2017). Leidimas atlikti operatyvinius (kriminalinės žvalgybos) veiksmus turi būti kiek įmanoma tikslesnis, kad proceso dalyviai ir bylą nagrinėjantys teismai galėtų įvertinti tų veiksmų teisėtumą (teisinį pagrindą) ir pagrįstumą (faktinį pagrindą), būtent, būtų aišku, kokie veiksmai, kur, prieš kokius asmenis, kiek laiko galėjo būti vykdomi (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-976/2017). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad toks reikalavimas negali būti suprantamas kaip perteklinių duomenų nurodymas teismo nutartyse. Teismo sprendimuose turi būti nurodyti duomenys, kurie būtini teisiniam ir faktiniam operatyvinių (kriminalinės žvalgybos) veiksmų ar neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių (slaptų tyrimo veiksmų) pagrindui įvertinti; taip pat būtini*

[ea0dcbe68a42](#).

¹⁴² Belevičius, *supra note*, 111: 351.

teismo sprendimu leidžiamoms atlikti veiksmų apimtims (riboms) nustatyti: t. y. susiję su slapta kontroliuojamo susižinojimo objektu (asmeniu, asmenimis), vieta, laiku (terminu) ir būdu (garso, vaizdo, kitoks kontroliavimas)¹⁴³. Analizuojamoje byloje keliamas klausimas, kiek teismo nutartyje, kuria tenkinamas prokuroro prašymas atlikti slaptus tyrimo veiksmus, būtina sutikslinti abstrakčias įstatymo formuluotes „slaptas patekimas į patalpą“ ir „kitokio susižinojimo kontrolė“, kad teismai, pripažintų duomenis, gautus tam tikrose patalpose įrengus garso ir vaizdo fiksavimo techniką, leistinai. Šioje byloje priimtos dvi teismo nutartys, kuriomis sankcionuoti operatyviniai veiksmai. Teismas vienos nutarties rezoliucinėje dalyje nutarė sankcionuoti telekomunikacijų tinklais, telefono abonentų perduodamos ir jai perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolę ir fiksavimą, kitokio susižinojimo ar veiksmų kontrolę ir fiksavimą, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma. Kitos nutarties rezoliucijoje sankcionavo slaptą patekimą į negyvenamąsias patalpas, kuriose dirba V. K. bei šių patalpų apžiūrą.¹⁴⁴ Kaip nurodė LAT, analizuojamu atveju pagal teismų praktiką turi būti vertinamas visas nutarties turinys ir sprendimo esmė, „tačiau tai nereiškia, kad teismo nutarties rezoliucinė dalis gali būti tokio abstraktumo ar netgi netikslumo, kad iš esmės slaptus tyrimo veiksmus realizuojantys pareigūnai, laikydamiesi vidaus tvarkos, turėtų spręsti dėl konkrečių slaptų tyrimo veiksmų apimtys, kas iš esmės reikštų ir teisės į privataus gyvenimo ribojimo apimtį. [...] Nagrinėjamoje byloje [...] buvo gauti duomenys, darant garso ir vaizdo įrašus tarnybiniame kabinete, taip pat įrašant pokalbius stacionariu telefonu, esančiu šiame kabinete, ir slapta sekant ir fiksuojant V. K. veiksmus susitikimo, vykusio mieste, metu. Taigi, tokia situacija, kai slaptus tyrimo veiksmus realizuojantys pareigūnai [...] atlieka juos ne laikydamiesi teismo nutartyje nurodytų privataus gyvenimo ribojimo apimčių, o pagal nustatytą institucijos vidinę tvarką ir pagal iš anksto paruošiamas užduotis, negali būti pripažinta kaip atitinkanti pirmiau išdėstytus griežtus privataus gyvenimo ribojimo reikalavimus. Taigi, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pripažįsta, kad nagrinėjamoje byloje būtent teismas, tenkindamas atskirus prokuroro teikimus ir viena nutartimi sankcionuodamas slaptą patekimą į tarnybines patalpas, o kita – kitokio V. K. susižinojimo kontrolę, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma, turėjo konkretizuoti tokio susižinojimo kontrolės būdus, apimtį, ribas“¹⁴⁵. Remiantis šiais argumentais LAT pripažino, kad duomenys, gauti darant garso ir vaizdo įrašą asmens tarnybiniame kabinete bei fiksuojant jos veiksmus kavinėje, negali būti laikomi gautais

¹⁴³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-285-976/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. vasario 12 d., <https://eteismai.lt/byla/58612015371595/2K-285-976/2018>.

¹⁴⁴ *Ibid*

¹⁴⁵ *Ibid*

teisėtu būdu ir konstatavo duomenų gavimo tvarkos pažeidimą bei šių duomenų nepripažino įrodymais.

Anot R. Jurkos „nuoseklus ir sisteminis BPK 158 ir 160 straipsniuose reglamentuojamų slaptųjų tyrimo veiksmų – savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų (slaptųjų tyrėjų) veiksmų ir slapto sekimo – aiškinimas leidžia šiuos du veiksmus sąlygiškai suvokti tiek kaip savarankiškus, tiek ir kaip tarpusavyje glaudžiai sąveikaujančius. Būtent taikomo metodo aspektu šie veiksmai nėra tapatūs, nes vienas iš jų, t. y. slaptųjų tyrėjų veiksmai, leidžia pareigūnams taikant vadinamąją „teisėtą apgaulę“ užmegzti ryšį su asmeniu, apie kurį renkami duomenys, neatskleidžiant tikrosios kontakto paskirties, o slapto sekimo metu toks kontaktas apskritai nėra galimas ir tikslingas. Abiejų šių procesinių veiksmų funkcija – tyrimui reikšmingų duomenų rinkimas ir fiksavimas duomenų šaltiniui apie tai nežinant ar to nesuprantant. Taigi, viena vertus, abiejų veiksmų procesinės formos yra panašios, kita vertus, – jas privalu konkretizuoti kaip savarankiškas ir netapačias“¹⁴⁶. Analizuojant BPK 158 str. taikymą, LAT nurodė, kad „BPK 158 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės taikymo metu galima atlikti dviejų rūšių veiksmus: slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir juos apžiūrėti, laikinai paimti ir apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas, produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir pan.; atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus“¹⁴⁷. Be to, toje pačioje byloje atribojo BPK 158 str. ir BPK 160 str. taikymą nurodydamas, kad leidimas slaptai patekti į negyvenamąsias patalpas ir jose įrengti technines priemones pokalbių ar kitokio susižinojimo kontrolei ir fiksavimui, užmezgus kontaktus su asmenimis daryti vaizdo ir garso įrašus, nėra slapto sekimas, numatytas BPK 160 str. Išaiškino, kad slapto sekimas atliekamas per atstumą, tiesiogiai nekontaktuojant su sekamu asmeniu, neįrengiant techninių priemonių patalpų viduje.¹⁴⁸ Taigi, BPK 158 str. ir 160 str. numatyti procesinės prievartos veiksmai iš esmės skiriasi tuo, kad atliekant BPK 158 str. reglamentuotus veiksmus asmenys gali užmegzti kontaktą su asmeniu, o atliekant BPK 160 str. – to daryti negali.

Kaip matyti iš teisės aktų reglamentavimo bei nacionalinių teismų praktikos, įstatymuose vis dar pasitaiko spragų, kurias teismai, vertindami kiekvieną situaciją individualiai, privalo „ištaisyti“, kad dėl nekokybiško teisinio reguliavimo žmogaus teisės ir laisvės nebūtų suvaržytos akivaizdžiai labiau nei tai būtina. Pažymėtina, kad būtent neviešų prievartos

¹⁴⁶ Jurka, *supra note*, 15: 274.

¹⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-544/2010)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. sausio 25 d., <https://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010>.

¹⁴⁸ *Ibid*

priemonių taikyme, žmogaus teisės ir laisvės būna ribojamos labiausiai, todėl jas užtikrinti yra teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, pareiga. Kita vertus, jei asmens teisių ribojimas neturi aiškaus teisėto pagrindo, t. y. neatitinka reikalavimo „įtvirtinta įstatyme“, surinkti duomenys, kaip matyti iš analizuotos teismų praktikos, gali būti nepripažinti įrodymais baudžiamajame procese¹⁴⁹. Dėl šių priešasčių įstatymų leidėjas turi imtis priemonių pašalinti įstatymų, reglamentuojančių procesinių prievartos priemonių taikymą, spragas – sukongretinti procesinių prievartos priemonių sąrašą, jų taikymo pagrindus, apimtį, ribas ir tvarką¹⁵⁰.

3.2. Privačių asmenų veiksmai, kuriais ribojamas kitų asmenų privatus gyvenimas

Konvencijos 8 straipsnio antrosios dalies nuostata įtvirtina teisės į privatų gyvenimą gynimą ne tik nuo kitų asmenų kišimosi, tačiau ir kitokių privatumo pažeidimų nuo valstybės ir jos institucijų¹⁵¹. EŽTT byloje *X and Y v. the Netherlands* nurodė, kad Konvencijos 8 straipsnio tikslas yra apsaugoti asmenis nuo savavališko institucijų kišimosi, tačiau gali apimti ir priemones, skirtas užtikrinti privataus gyvenimo gerbimą santykiuose tarp žmonių¹⁵².

Kai informaciją, ribodami (įsiterpdami) asmens privatų gyvenimą, renka kiti privatūs asmenys galimos dvi situacijos: *pirma*, privatus asmuo atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas, *antra*, privatus asmuo, per kurį veikia valstybė, atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas. Kaip pabrėžė L. Meškauskaitė ir M. Lankauskas, remiantis šiomis situacijomis privataus gyvenimo ribojimo lygmenys yra skirstomi į vertikalųjį ir horizontalųjį. Konvencijos rėmuose teisė į privatumą visų pirma ginama nuo valstybės ir jos pareigūnų kišimosi (vertikalus lygmuo). Privatumo apsauga nuo kitų asmenų daromų pažeidimų (horizontalus lygmuo) yra įtvirtinta netiesiogiai – per valstybių konvencijos narių pareigą užtikrinti atitinkamą pagarbą šiai teisei.¹⁵³

LAT apžvalgoje dėl įrodinėjimo nurodė, kad „sprendžiant, ar duomenys yra gauti teisėtai būdais, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas – proceso dalyvis ar valstybės institucija (pareigūnas) – šiuos duomenis surinko ir pateikė į bylą, nes skirtingų subjektų elgesiui taikomi skirtingi principai. Tais atvejais, kai reikšmingus bylai duomenis pateikia proceso dalyviai

¹⁴⁹ Belevičius, *supra note*, 111: 351.

¹⁵⁰ *Ibid*

¹⁵¹ Žiobienė, *supra note*, 99: 124.

¹⁵² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *X and Y prieš Nyderlandus* (Nr. 8978/80)“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. vasario 6 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%20CASE%20OF%20X%20AND%20Y%20v.%20THE%20NETHERLANDS%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57603%22%5D%7D>.

¹⁵³ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 69.

(įtariamasis, kaltinamasis, gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, taip pat įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovas) arba bet koks fizinis ar juridinis asmuo (BPK 98 straipsnis), teismas turi patikrinti, ar šie duomenys gauti įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“). [...] Privačių asmenų pateikti duomenys įrodymais nepripažįstami tik tuomet, kai jie gauti įstatyme tiesiogiai draudžiamu būdu. Tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas, teismas), būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme numatytu būdu (principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“) ir ar nebuvo pažeista įstatyme nustatyta duomenų gavimo tvarka¹⁵⁴. Šia tema naujausioje byloje LAT dar kartą pabrėžė principų „leidžiama tai, kas nustatyta įstatyme“ ir „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“ svarbą¹⁵⁵.

Teismų praktikoje yra išskiriamos gana aiškios taisyklės:

1) privataus asmens padaryti ir teisėsaugos institucijai pateikti garso įrašai teismo gali būti pripažįstami įrodymais (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191/2005), tuo tarpu, privačių asmenų pateikti duomenys įrodymais nepripažįstami, kai jie gauti įstatyme tiesiogiai uždraustu ar neteisėtu būdu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-360/2004, 2K-122/2010);

2) privatus asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus, pranešdami apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008)¹⁵⁶ arba tuomet, kai prievartaujamas turtas, patys yra šantažuojami (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021).

Pažymėtina, kad aukščiau paminėtos dvi situacijos (kai privatus asmuo atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas ir kai privatus asmuo, per kurį veikia valstybė, atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas) teisiniu požiūriu skiriasi kardinaliai. Fizinio asmens kaip privataus asmens veikimas remiasi principu „galima, kas neuždrausta“. Taigi, privataus asmens galimybės riboti kito asmens privatų gyvenimą, yra beveik nereguliuojamos. Svarbu, kad šiomis priemonėmis būtų siekiama savo teisių įgyvendinimo (pvz. kai savo iniciatyva ir priemonėmis renkama informacija apie kito asmens neteisėtą veiką, kuria buvo pažeistos duomenis renkančio asmens teisės). Kaip nurodo R.

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. (Nr. AB-27-1) „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga““, LAT, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.lat.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2018%2F06%2Fab-27-1.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.

¹⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-165-648/2021)“, LAT, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2022/01/lat_aktuali_praktika_lapkritis_2021.pdf.

¹⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 31 d. nutartis byloje (Nr. 2K-338-511/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/145771319836325/2K-338-511/2017>.

Merkevičius „pagrindinių žmogaus teisių (bendriausiu požiūriu privačios laisvės) ribojimas, varžymas, siaurinimas ir bet kokia kita prievartinė įtaka galima tik Konstitucijos lygmenyje ir tik jos ribose: konkrečią žmogaus teisę įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos veikimas gali būti siaurinamas tik vieninteliu atveju – jei konkrečioje faktinėje situacijoje būtina užtikrinti kitoje Konstitucijos nuostatoje formuluojamos žmogaus teisės ar kitos Konstitucija ginamos *tikros* konstitucinės vertybės veikimą“¹⁵⁷. Tokiu atveju dėmesys turi būti kreipiamas į kontekstą: kokioje erdvėje (viešoje ar privačioje) informacija renkama, ar tas rinkimas yra slaptas, ar naudojamos specialiosios priemonės tai informacijai surinkti ir pan. Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad privatūs asmenys paprastai neturi teisės „profesionaliai“ rinkti privataus pobūdžio informacijos (išskyrus tam tikras įstatymais detalčiai reglamentuotas išimtis, kaip kad, pvz., privačių detektyvų veikla).¹⁵⁸ Štai, LAT išaiškino, kad „iš konstitucinio privataus gyvenimo neliečiamumo principo reglamentavimo matyti, jog, siekiant užtikrinti veiksmingą privatumo apsaugą, informacijos apie asmens privatą gyvenimą rinkimo procesas iš esmės formalizuojamas, siejamas su įstatymo nustatyta tvarka ir teismo sprendimo priėmimu. Taigi laisvai veikiantys privatūs asmenys paprastai neturi teisės rinkti tokios informacijos [...]. Kita vertus, atsižvelgiant į privačių asmenų tarpusavio santykių tam tikrose srityse specifiką ir jos nulemtus skirtingus lūkesčius dėl privatumo, taip pat į atitinkamos informacijos svarbą kitų asmenų teisėms įgyvendinti, konstitucinis privataus gyvenimo neliečiamumo principas kai kuriais atvejais įstatyminiu lygmeniu reglamentuojamas ir teismų praktikoje aiškinamas lanksčiau, tačiau nepaneigiant jo esmės. Vienas tokių atvejų – privačių asmenų–teismo proceso dalyvių teisės pateikti įrodymus įgyvendinimas [...]“¹⁵⁹.

Prieš pradėdant analizuoti asmenų teisę rinkti ir teikti į baudžiamąjį procesą jų pačių surinktą (gautą) informaciją (BPK 98 str.), būtina pažymėti, kad asmens privataus gyvenimo stebėjimas (asmens sekimas ir pan.), neturint teisėto tikslo, gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Atsakomybė kyla tuomet, kai tai daro subjektai, įprastai neturintys teisės to daryti (privatūs asmenys), arba pareigūnai, kurie viršija įgaliojimus ar pažeidžia teismo sankcionuotą informacijos rinkimo tvarką¹⁶⁰. Pagal teismų praktiką neteisėtas informacijos apie privatą asmens gyvenimą rinkimas gali būti kvalifikuojamas pagal BK 165-167 straipsnius, priklausomai nuo renkamos (surinktos) informacijos pobūdžio ir atliktų neteisėtų veiksmų šiai informacijai gauti. Apie privatumo ribas tarp privačių asmenų yra pasisakęs ir LAT

¹⁵⁷ Merkevičius, *supra note*, 24: 88.

¹⁵⁸ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 69.

¹⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-198/2013)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. sausio 27 d., <https://eteismai.lt/byla/120423708912325/2K-198/2013>.

¹⁶⁰ Meškauskaitė ir Lankauskas, *op. cit.*, 74.

nurodydamas, kad asmens privataus gyvenimo apsaugos nuo kito privataus asmens kišimosi apimtis priklauso nuo asmenų tarpusavio santykių pobūdžio, kuris lemia privatumo ribas vienas kito atžvilgiu¹⁶¹.

Štai, LAT pažymėjo, kad asmuo, kuris buvo įrengęs GPS įrangą į automobilį, kuriuo naudojosi jo žmona ir mažiausiai 3 mėnesius rinko informaciją, bei pasiklausymo įrenginį darbuotojų grimo kambaryje ir daugiau kaip savaitę laiko slapta klausėsi žmonos ir kitų asmenų pokalbių, pagrįstai nuteistas pagal BK 167 str. dėl neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo. Teismas nurodė, jog automobilyje įmontuota įranga pasinaudota siekiant rinkti informaciją apie nukentėjusiąją, o toks sistemingas informacijos apie asmenį rinkimas gali apriboti asmens teisę į privatumą. Taip pat nurodė, kad privatus gyvenimas gali apimti profesinę veiklą ir santykius su kitais asmenimis, vykstančius už asmens namų ar privačių patalpų ribų, o tam tikri privatumo lūkesčiai egzistuoja ir darbo vietoje, taip pat ir tada, kai bendrauja keli žmonės, pabrėždamas, kad visiško viešumo nesuponuoja ir patalpa, kurioje vykusių pokalbių klausytasi. Byloje buvo konstatuota, kad veiksmai pakankamai pavojingi, kadangi kasatorius rinko tokio pobūdžio informaciją, kuri laikoma asmens privatumo dalimi, nors savaime nėra intymi, be to, pagal nustatytas aplinkybes tai darė nesiekiant jokio teisėto tikslo, kuris galėtų pateisinti Konstitucijoje ir Konvencijoje garantuojamos asmens teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimą, rinkdamas šią informaciją nesiekė įgyvendinti savo procesinių teisių. Taip pat teismas priimdamas sprendimą, atsižvelgė ir į kaltininko panaudotas ir slaptam informacijos rinkimui pritaikytas technines priemones, gana ilgą slapto informacijos rinkimo trukmę ir sistemingumą. Be kita ko, atkreipė dėmesį, kad praktikoje laikomasi pozicijos, jog privačių asmenų įrodymų rinkimas negali faktiškai prilygti operatyvinei veiklai, kurios priemonės gali naudoti tik valstybės įgalioti asmenys, tačiau nagrinėjamoje byloje panaudotos informacijos rinkimo priemonės, rinkimo mastas ir trukmė artimesni būtent tokiai veiklai.¹⁶² Šią teisės analogiją taiko ir kituose sprendimuose¹⁶³.

Tačiau tokie atvejai, kai asmuo renka informaciją apie privatų asmens gyvenimą ir ją pateikia baudžiamąjį procesą vykdančioms subjektams, jo surinkti duomenys paprastai pripažįstami įrodymais.

Pokalbių įrašai, padaryti privačiai, pateikiami kaip įrodymai, teismo pripažįstami leistiniais įvertinus jo atsiradimo aplinkybes ir įsitikinus patikimumu¹⁶⁴. LAT yra nurodęs, kad

¹⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimas byloje (Nr. 2K-198/2013)“, *supra note*, 159.

¹⁶² *Ibid*

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-213/2014)“, *supra note*, 31.

¹⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-122/2010)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/165559833804408/2K-122/2010>.

įstatymai nedraudžia asmeniui slaptai įrašinėti savo pokalbių su kitais asmenimis ir toks privačiai padarytas garso įrašas, patvirtinantis ar paneigiantis reikšmingas aplinkybes bylai spręsti, gali būti pripažintas įrodymu¹⁶⁵.

LAT taip pat yra išaiškinęs skirtumus tarp privačių asmenų ir valstybės institucijų (pareigūnų) atliekamų veiksmų ribojant kitų asmenų privatumą: „EŽTT praktika patvirtina, kad jeigu oficialūs valstybės pareigūnai dalyvauja asmens susižinojimo kontrolės procese, teikdami vienai iš šalių techninę ar kitokią pagalbą (pavyzdžiui, leisdami naudotis technikos priemonėmis pokalbiui įrašyti, duodami nurodymus, kaip naudotis suteiktomis priemonėmis, ir pan.), ignoruodami įstatymų nustatytą tvarką, būtiną tokiai kontrolei, pažeidžiamas Konvencijos 8 straipsnis – valstybės institucija neteisėtai apriboja asmens teisę į susižinojimo slaptumo gerbimą. Teismas pripažįsta, kad šioms byloms būdinga tai, jog kompetentinga valstybės institucija pasitelkia privačius asmenis įrodymams baudžiamajame procese rinkti, oficialūs valstybės pareigūnai veikia atlikdami savo tarnybines pareigas, tačiau nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos. Teismo nuomone, tokiais atvejais neabejotinai pažeidžiamas Konvencijos 8 straipsnio reikalavimas gerbti asmens susižinojimo slaptumą, o priešingos pozicijos palaikymas leistų valstybei išvengti savo įsipareigojimų pagal Konvenciją pasitelkiant privačius asmenis. Pažymėtina, kad EŽTT, nagrinėdamas tokio pobūdžio bylas, pirmiausia nustato, ar asmens teisės į susižinojimo slaptumą apribojimas, vėliau ketinant gautus duomenis panaudoti kaip įrodymus baudžiamajame procese, priskirtinas valstybės institucijai. Jeigu šios teisės ribojimas priskirtinas valstybei, o ji nesilaikė pagal Konvenciją nustatytų ribojimo sąlygų, pažeidžiamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis. Nustačius, kad asmens susižinojimo slaptumo teisės ribojimas nebuvo numatytas įstatymo, konstatuojamas 8 straipsnio pažeidimas, toliau nebūtina spręsti, ar apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo ir ar jis buvo būtinas demokratinėje visuomenėje“¹⁶⁶. Šioje byloje LAT atkreipė dėmesį į EŽTT praktiką, nurodydamas, kad EŽTT byloje *Heglas prieš Čekijos Respubliką* konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą dėl to, jog tiesioginis pokalbis tarp asmenų buvo neteisėtai įrašytas pasitelkus techninę įrangą, kurią policijos pareigūnai paslėpė vieno iš asmenų rūbuose, o gautas įrašas buvo panaudotas baudžiamajame procese ir primant teismo sprendimą įvertintas kaip lemiamas įrodymas, taip pat atkreipė dėmesį į Konvencijos 8 straipsnyje minimo susižinojimo

¹⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-122/2010)“, *supra note*, 164; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis byloje (Nr. 2K-269-719/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/41443390586117/2K-269-719/2019>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-232-976/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/90949605697184/2K-232-976/2019>.

¹⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-141/2008)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/105588887289702/2K-7-141/2008>.

apimtis – konstatavo, kad jis apima ne tik susirašinėjimo, telefoninių ar kitokių pokalbių slaptumą, bet ir tiesioginio asmenų bendravimo slaptumą. Kitoje EŽTT byloje *van Vondel prieš Nyderlandų Karalystę* konstatuota, kad nėra pagrindo pašalinti iš „privataus gyvenimo“ sąvokos profesinio ar verslo pobūdžio veiklos. Privačių asmenų (telefono) pokalbių įrašinėjimas, padarytas vieno iš pašnekovų, ir privatus tokio įrašo naudojimas nepažeidžia Konvencijos 8 straipsnio, jeigu tai padaryta privačiomis priemonėmis. Tačiau tokia situacija pagal jos pobūdį turi būti atskiriama nuo slapto susižinojimo kontrolės ir įrašinėjimo, kurį privatus asmuo atlieka oficialaus tyrimo (baudžiamojo ar kitokio) kontekste ir šio tyrimo naudai, valstybės tyrimo institucijoms pritariant ir teikiant techninę pagalbą privačiam asmeniui. Šioje byloje, nors pokalbio įrašus privatus asmuo padarė savo iniciatyva, įrangą jam parūpino valstybės institucija, kuri bent vieną kartą davė jam specialius nurodymus, kokią informaciją reikėtų išgauti pokalbio metu.¹⁶⁷ Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, EŽTT nusprendė, kad valstybės institucijos padarė esminį indėlį vykdant pasiklausymo planą ir konstatavo, kad buvo pažeista pareiškėjo teisė į privataus gyvenimo ir susižinojimo slaptumo gerbimą.

Analizuojant situaciją, kai privatūs asmenys vykdo pareigūnų užduotis, LAT pabrėžė, kad privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus, tuo tarpu teisėsaugos įstaigų pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys. Taip pat nurodė, kad privačių asmenų veiksmams gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima.¹⁶⁸ EŽTT byloje *Milinienė prieš Lietuvą* konstatuota, kad asmuo, policijos pareigūnų leidimu, siūlė dideles finansines paskatas ir buvo jų aprūpintas technine įranga pokalbiams įrašyti, todėl akivaizdu, kad policijos pareigūnai darė įtaką įvykių eigai, tačiau įvertino tai, kad pareigūnai turėjo pareigą patikrinti pareiškimus dėl nusikaltimų, bei tai, kad yra svarbu užkirsti kelią neigiamai teismų korupcijos įtakai teisės viršenybės principui demokratinėje visuomenėje ir nenustatė pareigūnų piktnaudžiavimo fakto ar lemiamo jų vaidmens. Anot EŽTT, lemiamas veiksnys buvo asmens ir pareiškėjos elgesys, todėl pripažino, kad pareigūnai „prisijungė“ prie nusikalstamos veikos, o ne ją inicijavo ir jų veiksmai neperžengė slaptųjų agentų veiklos.¹⁶⁹

Sudėtinga situacija kyla tada, kai asmuo *de jure* veikia kaip privatus asmuo, o *de facto* – kaip valstybės agentas, tačiau LAT atribojo privataus asmens ir valstybės agento veiklą¹⁷⁰. Iš

¹⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-141/2008)“, *supra note*, 166.

¹⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis byloje (Nr. 2A-P-6/2008)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/134446833559839/2A-P-6/2008>.

¹⁶⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 74355/01)“, *supra note*, 10.

¹⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-141/2008)“, *op. cit.*

bylos analizės matyti, kad svarbiausia yra nustatyti, ar teisės į susižinojimo slaptumą apribojimas priskiriamas valstybės institucijai, ar valstybė laikėsi nustatytų ribojimų sąlygų bei kokiomis sąlygomis privatus asmuo gali būti pripažįstamas valstybės agentu. Byloje nurodoma, kad privatus asmuo pripažįstamas valstybės agentu, kai: valstybės pareigūnai dalyvauja kito asmens susižinojimo procese (teikia techninę ar kitokią pagalbą, nurodo kokią informaciją reikalinga išgauti); privatus asmuo veiksnius atlieka oficialaus tyrimo naudai (teisėsaugos institucijoms pritarian); atliekami veiksmai nėra sankcionuoti (ignoruojama įstatymų nustatyta tvarka, informacijos kontrolė); oficialūs valstybės pareigūnai atlieka tarnybines pareigas nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos.¹⁷¹ Kitoje byloje LAT nurodė, kad „*ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, nukentėjusiajam duodant kasatoriui perduotinus pinigus, suteikiant garso ir vaizdo įrašymo aparatūrą, atlikti nesiremiant jokiais įstatymo nuostatomis. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad valstybės subjektai, rinkdami nusikalstamos veikos ištyrimui reikšmingus duomenis, gali atlikti tik įstatyme numatytus veiksnius. Duomenys, surinkti ne įstatymų nustatyta tvarka, negali būti pripažinti įrodymais (BPK 20 straipsnio 1 dalis). Visi ikiteisminio tyrimo stadijoje ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar ikiteisminio tyrimo teisėjo renkant duomenis atliekami proceso veiksmai ir priimami sprendimai turi būti fiksuojami surašant BPK numatytus procesinius dokumentus: protokolus, nutarimus, nutartis. [...] Nagrinėjamoje byloje nei pagal byloje esamus procesinius dokumentus, nei pagal policijos pareigūnų parodymus negali būti sprendžiama, kad nukentėjusiajam duodant pinigus ir garso bei vaizdo įrašymo priemones, būtų atlikti įstatymuose konkrečiai numatyti veiksmai. Taigi darytina išvada, kad pinigų, garso ir vaizdo įrašymo technikos išdavimas nukentėjusiajam turi būti vertinamas kaip nesiremiant įstatymo nuostatomis pareigūnų atlikta veikla. Tokios veiklos rezultatai negali byloje panaudojami kaip kaltinamojo kaltės įrodymai*“¹⁷². LAT nagrinėtoje byloje ikiteisminio tyrimo metu prie bylos buvo pridėti nukentėjusiojo daryti garso įrašai (stenogramos), dėl kurių, kaip įrodymų lestinumo, byloje kilo teisinis ginčas, kurio esminis klausimas – ar garso įrašai daryti su ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinia ar jiems kontroliuojant. Byloje nukentėjusiojo advokatas ikiteisminį tyrimą atliekančiai tyrėjai asmeniškai įteikė pokalbio garso įrašą (USB laikmeną) ir stenogramą. Taigi, nuo šių duomenų pateikimo dienos ikiteisminį tyrimą atliekančiai pareigūnei tapo žinoma apie tai, kad nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo atlikimo metu bendrauja su asmeniu, dėl kurio galimai padarytos nusikalstamos veikos yra atliekamas ikiteisminis tyrimas, daro pokalbių garso įrašus, juos teikia tyrimui, tai yra renka tyrimui reikšmingus duomenis. LAT

¹⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-141/2008)“, *supra note*, 166.

¹⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis byloje (Nr. 2K-51-507/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://eteismai.lt/byla/253090405215348/2K-51-507/2017>.

atkreipė dėmesį į tai, kad gauti garso įrašas (laikmena) ir stenograma nebuvo apžiūrėti, byloje taip pat nėra duomenų, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokuroras po įrašo pateikimo būtų ėmęsi veiksmų BPK nustatyta tvarka, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, rinkti tyrimui reikšmingus duomenis.¹⁷³ Kaip nurodė teismas, „ikiteisminio tyrimo pareigūnų elgesys buvo pasyvus ir iniciatyva rinkti duomenis palikta nukentėjusiajam, pastarajam toliau tęsiant intensyvų bendravimą su galimu įtariamuuju byloje. [...] pareigūnų neveikimas, kai, turint informacijos apie galimai vykdomą (tęsiama) turtinį sukčiavimą nukentėjusiojo atžvilgiu, nėra realiai atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, o laukiama paties nukentėjusiojo renkamos (fiksuoamos) informacijos, nėra pateisinamas. Toks pareigūnų neveiklumas netoleruotinas ir dėl to, kad tyrimo atlikimo metu buvo matomas aiškus nukentėjusiojo suinteresuotumas rinkti sau palankius duomenis, siekiant pagrįsti savo pareiškimė dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo nurodytus duomenis apie nuteistojo galimai padarytą nusikalstamą veiką, taip pat nukentėjusiojo realiai atliekamų veiksmų neviešas pobūdis ir jo aktyvus elgesys“¹⁷⁴. LAT vertinimu, byloje nuo to momento, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnams tapo žinoma apie nukentėjusiojo atliekamą duomenų rinkimą aptariamu būdu, asmens teisės į susižinojimo slaptumą ribojimo kontrolė perėjo valstybei (jos kompetentingiems pareigūnams) ir toks ribojimas buvo galimas tik įstatymų nustatyta tvarka, tai reiškia, jog nuo įrašo pateikimo tyrėjai dienos, tyrimui reikšmingi duomenys procese turėjo būti renkami tik BPK nustatyta tvarka. LAT nusprendė, kad aptarti nukentėjusiojo veiksmai buvo atliekami su pareigūnų žinia, jiems kontroliuojant, tačiau nesikreipus į teismą ir negavus leidimo atlikti neviešo pobūdžio veiksmus (pavyzdžiui, nustatytus BPK 154, 158 ar 160 straipsnyje), tai yra jie gauti nesilaikant įstatymų reikalavimų.¹⁷⁵

Kaip matyti iš atliktos bylų analizės, tokiais atvejais svarbus atskyrimas – kada asmuo veikia kaip privatus, kada – kaip valstybės agentas. Taigi, privatus asmuo, per kurį veikia valstybė, įgyvendindamas slaptuosius tyrimo veiksmus turi būti priskiriamas prie valstybės agentų ir laikytis principo „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“¹⁷⁶.

Štai, LAT spręsdamas, ar garso įrašą žemesnės instancijos teismas teisingai įvertino kaip gautą neteisėtu būdu, kadangi byloje pareigūnas pasiūlė asmeniui įrašyti pokalbį su kitu asmeniu, todėl asmuo vykdė pareigūno užduotis ir slapta darydamas garso įrašą, panaudodamas garso fiksavimo priemonę, iš esmės atliko kriminalinės žvalgybos veiksmus nesant tam nei teisinio (prokuroro sankcijos), nei faktinio pagrindo, nurodė, kad nagrinėjamu atveju nebuvo

¹⁷³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-165-648/2021)“, *supra note*, 155.

¹⁷⁴ *Ibid*

¹⁷⁵ *Ibid*

¹⁷⁶ Jurka, *supra note*, 15: 268.

jokių duomenų, kad, iki pareigūnui pasikviečiant asmenį ir pasiūlant įrašyti jo pokalbius, asmuo teisėsaugos institucijai būtų pranešęs, kad iš jo reikalauta perduoti kyšį ar atliekami kokie nors kiti nusikalstami veiksmai, todėl įstatymo nustatyta tvarka nebuvo atliekamas nei kriminalinės žvalgybos tyrimas, nei atskiri kriminalinės žvalgybos veiksmai, nebuvo pradėtas ir ikiteisminis tyrimas, nes neturėta pakankamai informacijos tokiems tyrimams pradėti, todėl teisėsaugos institucijos pareigūno inicijuotas privataus asmens pokalbių įrašinėjimas tam, kad jie būtų pateikti šiai institucijai, vienareikšmiškai vertintinas kaip valstybės institucijos atliekamas duomenų apie nusikalstamą veiką rinkimas. Kaip pabrėžė LAT, kadangi įrašas padarytas ir gautas įstatymo nenumatyta tvarka, jis nepripažįstamas įrodymu.¹⁷⁷

BPK 158 str. 6 d. numatyta, kad „ypatingais atvejais, kai nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis, šiame straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą gali atlikti ir asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai“. Dėl šios priežasties, kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, atliekami neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai privalo būti vykdomi „pagal įstatymą“ ir tik su teismo nutartimi, nes „turintys teisę tai daryti pareigūnai tokią savo veiklą turi tinkamai sankcionuoti ir neviršyti įgaliojimų“¹⁷⁸. BPK sisteminė analizė leidžia teigti, kad BPK 158 str. 6 d. numatytas atvejis yra „bene vienintelis BPK numatytas atvejis, leidžiantis šią procesinę prievartos priemonę atlikti ne ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnui, o su šia įstaiga nieko bendra neturinčiam asmeniui, kuris gali būti tiek konkrečiame ikiteisminiame tyrime dalyvaujantis privatus proceso dalyvis, tiek ir ne proceso dalyvis. Svarbu, kad slaptųjų tyrėjų veiksmus neatidėliotinais atvejais atliekantis neikiteisminio tyrimo pareigūnas, veikdamas *incognito*, veiktų su teisėsaugos institucijų žinia [...]. Slaptųjų tyrėjų veiksmu nebus laikomas toks veiksmas, kurį atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje nenurodytas asmuo arba kontaktą su tiriamuoju asmeniu užmezgęs asmuo, kuriuo, jam pačiam apie tai nežinant ar nesuvokiant, pasinaudos teisėsaugos institucijų pareigūnai (slapta pakišdami garso įrašymo priemonę ir pan.)“¹⁷⁹. Turint omenyje slaptųjų tyrėjų ar slaptųjų agentų sampratą, autorius G. Goda nurodė, kad tai yra asmenys „kurie prisidengę išgalvotais anketiniais duomenimis ir biografija, jeigu, aišku, to reikia, arba paprasčiausiai nuslėpdami esą pareigūnai, renka informaciją apie daromą nusikalstamą veiką“¹⁸⁰. Remiantis išdėstytu, galima teigti, kad slaptieji tyrėjai, nesantys ikiteisminio tyrimo pareigūnais, veiksmus atlieka išimtinai tik su pareigūnų žinia ir pavedimu, o neteisėtai ribojant privatų gyvenimą (klausantis pokalbių, darant vaizdo, garso įrašus, atliekant

¹⁷⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-338-511/2017)“, *supra note*, 156.

¹⁷⁸ Meškauskaitė ir Lankauskas, *supra note*, 25: 69.

¹⁷⁹ Jurka, *supra note*, 15: 276-277.

¹⁸⁰ Gintaras Goda, „Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą“, *Teisė* 37 (2000): 34, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185459732/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

sekimą ar nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir kt.) surinkti duomenys teismo pripažįstami neleistiniais, gautais tiesiogiai uždraustu ar neteisėtu būdu, ir dėl to negali būti pripažįstami įrodymais.

Taigi, asmens privatus gyvenimas gali būti ribojamas skirtingų subjektų, siekiančių skirtingų tikslų. *Vienu atveju*, privatus gyvenimas gali būti ribojamas privačių asmenų, tokiu atveju, svarbu, kad naudojamos priemonės būtų adekvačios siekiamam tikslui ir nevaržytų kito asmens privatumo labiau nei tai būtina, taip pat svarbu, kad tikslas būtų teisėtas, t. y. asmuo ribodamas kito asmens privatumą turi siekti apginti savo teises ir laisves. *Kitu atveju*, asmens privatumas gali būti ribojamas privačių asmenų, per kuriuos veikia valstybė, tuomet svarbu nustatyti, kad asmuo veiktų suteiktų įgaliojimų ribose, leidimas riboti asmens privatumą būtų sankcionuotas teismo. Apibendrinant ir cituojant autorę E. Žiobienę, galima teigti, jog valstybė turi veikti taip, kad būtų užtikrinta sąžininga pusiausvyra tarp visuomenės ir žmogaus intereso¹⁸¹.

3.3. „Trečiųjų asmenų“ privataus gyvenimo ribojimo proporcingumas: atsitiktinai gautos informacijos panaudojimas

Vieno asmens privataus gyvenimo ribojimas neretai riboja ir kitų asmenų, susijusių ir (ar) nesusijusių su atliekamu tyrimu, privatumą. Antai, jeigu vykdoma asmens, apie kurio galimai rengiamus, vykdomus ar įvykdytus nusikalstamus veiksmus teisėsaugos institucijos turi informacijos, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė (BPK 154 straipsnis), ji apima ir asmenų, kurie skambina, rašo žinutes ir kitaip bendrauja mobiliosiomis priemonėmis, susižinojimą su šiuo asmeniu, nors jie nesusiję su atliekamu ikiteisminiu ar kriminalinės žvalgybos tyrimu. Tokiais atvejais kyla pagrįstas klausimas, kada „trečiųjų asmenų“ privataus gyvenimo ribojimas yra neteisėtas, nepagrįstas ar neproporcingas, be to, kaip užtikrinti perteklinės informacijos rinkimą, o jei ji gauta – sunaikinimą. Taip pat paminėtina ir tai, kad atliekant neviešo pobūdžio tyrimo veiksmus, galimos situacijos, kai leidimas riboti asmens privatumą ir atlikti šiuos veiksmus gaunamas dėl vienos galimai vykdomos nusikalstamos veikos, tačiau veiksmų atlikimo metu atsitiktinai gaunama informacija apie kitą rengiamą, vykdomą ar įvykdytą nusikalstamą veiką. Tokiu atveju pagrįstai keliamos abejonės dėl tokios informacijos panaudojimo teisėtumo kitame baudžiamajame procese. Siekiant atsakyti į šiuos klausimus, šiame skyriuje analizuojama teisės doktrina ir teismų praktika dėl „trečiųjų asmenų“ privataus gyvenimo ribojimo ir atsitiktinai gautos informacijos panaudojimo.

¹⁸¹ Žiobienė, *supra note*, 99: 129.

Teisės doktrinoje, remiantis teismų praktika, nurodoma, kad nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti atliekami tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų¹⁸². Be to, akcentuojama, kad „teismų praktikoje taip pat paprastai neleidžiama klausytis daugelio asmenų, kurie galbūt rengiasi daryti nusikalstamas veikas, pokalbių, jeigu nėra pateikta pakankamai duomenų dėl šios priemonės taikymo būtinumo ir proporcingumo, taip pat jei neišnaudotos kitų procesinių veiksmų galimybės“¹⁸³. Paprastai šios priemonės taikomos prieš asmenį, apie kurio galimai rengiamą, vykdomą ar įvykdytą nusikalstamą veiką turima informacijos, tačiau įstatymas nedraudžia jų taikyti ir kitais atvejais (pvz., BPK 154 straipsnio 6 dalis).

LAT apžvalgoje yra nurodyta, jog telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolė bei įrašų darymas gali būti taikomas baudžiamajame procese dalyvaujantiems ir nedalyvaujantiems asmenims, tačiau, vertinant Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintą asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumą, pastariesiems ši procesinė prievartos priemonė skiriama tik išimtiniais atvejais¹⁸⁴. LAT yra nurodęs, kad baudžiamajame procese nedalyvaujančių asmenų „elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė sankcionuojama tik išimtiniais atvejais, įvertinus šios priemonės taikymo pagrįstumą, tikslingumą ir proporcingumą, be kita ko, kitų prievartos priemonių panaudojimo procese galimybes ir pan. [...] Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2011 m. kovo 30 d. nutartyje Nr. 1K-148-318/2011, sprendžiant dėl byloje nedalyvaujančio asmens pokalbių pasiklausymo sankcionavimo, vertintos įvairios aplinkybės: ar šis asmuo yra susijęs su nusikaltimu, ar jo klausantis bus gauta duomenų apie padarytą nusikaltimą, kokia yra kitų procesinių priemonių taikymo galimybė: vadovaujantis BPK 154 straipsnio 1 dalimi, procesinė prievartos priemonė – elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas – gali būti taikoma, jeigu tokiu būdu renkant informaciją galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą arba padarytą nusikaltimą arba yra pavojus, kad nukentėjusiajam liudytojui ar kitiems proceso dalyviams arba jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievarta ar kitokios neteisėtos veikos“¹⁸⁵.

Kitas aptartinas klausimas – atsitiktinai gautos informacijos panaudojimas.

¹⁸² Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centras, 2017), 380, https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Gediminas%20Bu%C4%8Di%C5%ABnas%2C%20Edita%20Gruodyt%C4%97%2C%20Marijus%20%2C%20A0a1%C4%8Dius_Ikiteisminis%20tyrimas_procesiniai%2C%20kriminalistiniai%20ir%20praktiniai%20aspektai.pdf.

¹⁸³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga (Nr. AB-43-1)“, *supra note*, 19.

¹⁸⁴ *Ibid*

¹⁸⁵ *Ibid*

Vertinant atsitiktinai gautos informacijos panaudojimą kitame baudžiamajame procese, doktrinoje nurodoma, kad gautos faktinės informacijos panaudojimas tame pačiame baudžiamajame procese, tačiau tiriant kitą nusikalstamą veiką, arba kitame baudžiamajame procese turi atitikti bendruosius Konstitucijos reikalavimus, pateisinančius konstitucinių asmens teisių ribojimą¹⁸⁶: tai turi būti daroma remiantis įstatymu, ribojimai turi būti būtini siekiant demokratinėje visuomenėje apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus, šiais ribojimais neturi būti paneigiama žmogaus teisės prigimtis ir esmė, turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo¹⁸⁷.

R. Merkevičius nurodo, kad taikant procesines prievartos priemones atsitiktinai gauta informacija neretai surenkama automatiškai. Įvertinus tai, kad Konstitucija ir BPK privalo užtikrinti realią, veiksmingą ir nepavėluotą asmens teisių apsaugą, teismai *ex officio* priima sprendimą leisti ar ne atsitiktinai gautą faktinę informaciją naudoti baudžiamajame procese. Autorius pažymi, kad ši teismo kontrolė *ex officio* neatima iš asmens teisės ginčyti tokių duomenų leistinumą. Taigi, teisės doktrinoje išskiriamos atsitiktinai gautos informacijos panaudojimo kitame ar tame pačiame baudžiamajame procese taisyklės (legitimuojantys kriterijai): 1) faktinė informacija įrodo požymį ar aspektą tokios nusikalstamos veikos, tiriant kurią *in abstracto* būtų galima tokia procesinė prievarta; 2) prieš paskiriant šią procesinę prievartą egzistavo ne tik įtarimas, kurio pagrindu ji buvo taikoma, bet ir įtarimas apie tą kitą galimai nusikalstamą įtariamojo ar kito (pašalinio, nepersonifikuoto) asmens elgesį ar vaidmenį, kurį ir norima įrodinėti šiais atsitiktinai gautais faktiniais duomenimis; 3) atsitiktinai gautos faktinės informacijos panaudojimas prieš įtariamąjį ar pašalinį asmenį neprieštarauja procesinės prievartos proporcingumo principui – nenaudojant taip gautos faktinės informacijos būtų neįmanoma iširti tos kitos nusikalstamos veikos arba šios veikos ištyrimas būtų iš esmės pasunkintas.¹⁸⁸

LAT, analizuodamas atsitiktinai gautos naujos informacijos gavimą ir jos panaudojimo teisėtumą, nurodė, kad „*galimos tokios teisinės situacijos, kai atliekant slaptą telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolę gaunami ir tam tikri duomenys, leidžiantys įtarti apie kitas asmens (asmenų) daromas nusikalstamas veikas. Šiuo atveju kyla klausimas, ar*

¹⁸⁶ Merkevičius, *supra note*, 13: 408.

¹⁸⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04)“, *supra note*, 83.

¹⁸⁸ Remigijus Merkevičius, „Baudžiamajame procese atsitiktinai gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese (II)“, iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Rita Aliukonienė, Agnė Baranskaitė, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Romualdas Drakšas, Oleg Fedosiuk, Mindaugas Girdauskas, Aurelijus Gutauskas, Andrej Gorbakov, Gintaras Goda, Vladimir Komisarov, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Anastasija Matvejeva, Remigijus Merkevičius, Arūnas Meška, Darius Prapiestis, Jonas Prapiestis, Alvydas Pikelis, Gintautas Sakalauskas, Gintaras Švedas, Andželika Vosyliūtė (Vilnius: Registrų centras, 2011), 446-447.

tokiu būdu gauti faktiniai duomenys gali būti panaudoti kaip įrodymai baudžiamajame procese dėl kitų nusikalstamų veikų, t. y. nusikalstamų veikų, dėl kurių techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka nebuvo sankcionuotas. Jeigu šios nusikalstamos veikos pateko į kategoriją veikų, nurodytų OVI [...] nuostatose ir sudarančių pagrindą pagal įstatymą atlikti operatyvinį veiksma, tai dėl jų gauta informacija gali būti kaip įrodymai naudojama ir kituose baudžiamuosiuose procesuose. Antai kasacinės instancijos teismo praktikoje yra konstatuota, kad įstatymų pažeidimu paprastai nelaikytinos situacijos, kai atliekant operatyvinius veiksmus dėl galbūt daromų vienos rūšies nusikalstamų veikų atsiranda pagrindas manyti, kad gali būti daromi ir kitos rūšies ne mažiau pavojingi nusikaltimai, ir nusprendžiama atliekant operatyvinius veiksmus patikrinti ir naujai paaiškėjusią informaciją¹⁸⁹. Be to, pabrėžė, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimas baudžiamojo proceso metu negali nulemti teisėtai gautų duomenų neleistinumo¹⁹⁰. Štai, akcentuodamas teisėtumo, proporcingumo principus nurodė, kad „duomenys, gauti atliekant slaptą telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolę ir leidžiantys įtarti apie kitas asmens (asmenų) daromas nusikalstamas veikas, kurios nepatenka į kategoriją nusikalstamų veikų, dėl kurių pagal OVI galėjo būti atliekamas šis operatyvinio tyrimo veiksmas, atsižvelgiant į tai, kad buvo nesilaikoma ir kitų įstatymuose įtvirtintų šios informacijos panaudojimo kitame baudžiamajame procese taisyklių, gali būti ir nepripažinti įrodymais pagal BPK [...]. Šiuo atveju turi būti vertinama ir tai, ar tokių duomenų naudojimas baudžiamajame procese, grindžiant teismo sprendimą, gali (negali) būti laikomas nepagrįstu asmens teisės į privatumą suvaržymu, pažeidžiančiu proporcingumo reikalavimus“¹⁹¹.

LAT nagrinėtose bylose, kai informacija gauta viename baudžiamajame procese, panaudojama kitame baudžiamajame procese, pažymėjo: „informacijos, gautos viename baudžiamajame procese, panaudojimas kitoje baudžiamojoje byloje vertinamas pagal BPK 162 straipsnio nuostatas. Šiuo straipsniu turi būti vadovujamasi tiek tuo atveju, kai informacija apie privatų asmens gyvenimą renkama atliekant BPK numatytus veiksmus, tiek ir pagal OVI [...]. Antai, vadovaujantis BPK 162 straipsnio [...] nuostatomis, informacija apie privatų asmens gyvenimą, gauta taikant procesinę prievartos priemonę viename procese, kitame procese gali būti panaudota tik leidus ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui. [...] Paprastai toks leidimas gali būti

¹⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-178/2012)“, Eteismai, žiūrėta 2022 m. vasario 26 d., <https://eteismai.lt/byla/250156623756643/2K-P-178/2012>.

¹⁹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-P-94-895/2015)“, *supra note*, 95.

¹⁹¹ *Ibid*

duodamas, jeigu ir kitame procese nagrinėjimo dalyką sudaro ne mažesnio pavojingumo nusikalstama veika [...]“¹⁹².

Iš atliktos bylų analizės matyti, kad atsitiktinai neviešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis gautos informacijos teisėtam panaudojimui, remiantis BPK 162 straipsniu, ir proporcingumo principu, kitoje baudžiamojoje byloje keliami tam tikri reikalavimai:

1) Teisėtumas: taikomos neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės turi būti atliekamos tik pagal nustatytą tvarką, sankcionuotos teismo.

2) Leidimas naudoti informaciją kitame procese: atsitiktinai gauta informacija gali būti panaudojama kitoje byloje tik esant ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo leidimui arba prokuroro nutarimui.

3) Nusikalstamos veikos sunkumas: panaudojant informaciją kitoje baudžiamojoje byloje, būtina vertinti, ar veika dėl kurios vykdomas „naujas“ baudžiamasis procesas yra ne mažesnio pavojingumo (sunkumo).

4) Leistinumą vertinimas perkvalifikavus veiką: teisme pasikeitus nusikalstamos veikos sunkumo kriterijui, t. y. teismui perkvalifikavus teisiamųjų (nuteistųjų) veikas į mažiau sunkų nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, nereiškia, kad duomenys nebeatitinka leistinumą reikalavimo.

5) Proporciumas: kiekviena situacija, kai informacija gauta tiriant tam tikrą nusikalstamą veiką, yra panaudojama kitame baudžiamajame procese, vertinama individualiai sprendžiant, ar asmenys apie kuriuos nebuvo žinoma, kad jie rengia, vykdo ar įvykdė nusikalstamas veikas, ir kuriems taikytos neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės, nepatyrė neproporcingo įstatymų garantuojamų teisių suvaržymo.

Be kita ko, pagal KŽĮ 19 straipsnį, informaciją, gautą atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, galima panaudoti korupcinio pobūdžio drausminiame procese. Konstitucinis Teismas, aiškindamas gautos neviešo pobūdžio informacijos panaudojimą, kai gauta informacija yra susijusi su „trečiuoju asmeniu“ nurodė, kad atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą vieno asmens atžvilgiu, tačiau surinkus informaciją apie kitą asmenį iš kurios matyti, kad tas kitas asmuo galimai padarė tarnybinį nusižengimą, turintį korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos požymių, tokia informacija pagal KŽĮ 19 straipsnio 3 dalį gali būti išslaptinama ir panaudojama to kito asmens tarnybinio nusižengimo tyrimui¹⁹³.

¹⁹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-P-94-895/2015)“, *supra note*, 95.

¹⁹³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“, *supra note*, 128.

Konstitucinis Teismas priimdamas nutarimą remiasi ne tik Lietuvos teisės doktrina ir jurisprudencija, tačiau ir tarptautinių teismų jurisprudencija. Atlikęs EŽTT bylų analizę dėl neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių naudojimo, jų taikymo „trečiųjų asmenų“ atžvilgiu ir atsitiktinai gautos informacijos panaudojimo, Konstitucinis Teismas nurodė, „kad vieno proceso metu pasiklausti su asmeniu nesusijusių kitų asmenų pokalbiai gali būti panaudoti kitame procese (drausminėje byloje), jeigu jie atskleidžia kitus padarytus teisės pažeidimus“¹⁹⁴. Byloje *Adomaitis prieš Lietuvą*, kurioje buvo leista neviešomis priemonėmis surinktą informaciją panaudoti drausminėje byloje, EŽTT vertino ne tik nustatytų veikų pavojingumą, tačiau ir pareiškėjo pareigas, o priimdamas sprendimą nurodė, kad nebuvo neproporcingai pažeista pareiškėjo teisė į privatumą dėl telefoninių pokalbių klausymosi ir šios informacijos saugojimas bei atskleidimas drausminėje procedūroje nebuvo pažeidžiantis jo teisę į privatų gyvenimą¹⁹⁵.

Vertinant ne tik „trečiųjų asmenų“ privataus gyvenimo ribojimą, bet masinį asmenų privataus gyvenimo ribojimą ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą (tokios informacijos dalinimasi), EŽTT byloje *Big Brother Watch and others v. the United Kingdom*, kuri susijusi su žvalgybos tarnybų vykdomu masiniu tarpvalstybinio ryšio perėmimu, išaiškino, kad masinis ryšių perėmimas daugiausia naudojamas užsienio žvalgybos informacijai rinkti ir naujoms grėsmėms nustatyti. EŽTT nurodė, kad veikdamos šioje srityje valstybės turi teisėtą paslapties poreikį, tačiau pažymėjo, kad tais atvejais, kai valdžiai suteiktos priemonės yra naudojamos slapta – savivalės rizika yra akivaizdi. Byloje nurodoma, kad perimtų ryšių informacijos turinys gali būti užšifruotas ir neatskleisti nieko ypatingo apie siuntėją ar gavėją, tačiau susiję ryšių duomenys gali atskleisti daug asmeninės informacijos, pvz. siuntėjo ir gavėjo tapatybę, geografinę vietą ir įrangą, per kurią buvo perduodamas ryšys, o gaunant informaciją dideliais kiekiais ir ją išanalizavus, įmanoma „nupiešti intymų asmens vaizdą“ socialinių tinklų, žemėlapių, sekimo, naršymo internete stebėjimo, asmenų, su kuriais bendraujama, atvaizdavimo dėka. EŽTT taip pat pažymėjo, kad masinis ryšių perėmimas gali būti naudojamas ne tik tiriant tam tikrus sunkius nusikaltimus, užsienio žvalgybos duomenų rinkimo, ankstyvo kibernetinių atakų nustatymo ir tyrimo, kontršnipinėjimo ir atsakomųjų veiksmų, terorizmo nustatymo tikslais, tačiau ir tam tikrų

¹⁹⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“, *supra note*, 128

¹⁹⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. sausio 18 d. sprendimas byloje *Adomaitis prieš Lietuvą* (Nr. 14833/18)“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22docname%22:\[%22%22CASE%20OF%20ADOMAITIS%20v.%20LITHUANIA%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-215168%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22docname%22:[%22%22CASE%20OF%20ADOMAITIS%20v.%20LITHUANIA%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-215168%22]}).

asmenų atžvilgiu. Tokiu atveju stebimi ne tikslinių asmenų įrenginiai, bet šių asmenų ryšiai (pvz. el. pašto adresai), kuriuos perima žvalgybos tarnybos.¹⁹⁶

Kaip nurodo EŽTT, tokiais atvejais yra išskiriamos trys pagrindinės apsaugos priemonės, kurios yra Konvencijos 8 straipsnio kertinis akmuo: 1. Procesui turi būti taikomos „nuo pradžios iki galo“ apsaugos priemonės – tai reiškia, kad kiekviename proceso etape reikalinga atlikti būtinumo ir proporcingumo vertinimą priemonių, kurių imamasi; 2. Masinis ryšių perėmimas turi būti gavęs nepriklausomą leidimą, kai apibrėžiamas sekimo objektas ir apimtis; 3. Sekimui turėtų būti taikoma priežiūra ir nepriklausoma *ex post facto* peržiūra¹⁹⁷.

Kalbant apie Lietuvą, masinio ryšių perėmimo bylų, kuriose ribojamas asmens privatumas, teismų praktikoje nerandama, tačiau keliama kita problema, susijusi su teisminės gynybos veiksmingumu, kai asmens privatus gyvenimas ribojamas išskirtinai KŽĮ pagrindu. G. Goda yra nurodęs, kad KŽĮ pagrindu taikomų veiksmų apskundimo tvarka nėra tinkamai reglamentuota, o pagrindinė problema ta, kad pranešimo asmeniui apie jam taikytas priemones tvarka yra komplikauta – KŽĮ nenumato, jog toks pranešimas turėtų būti pateikiamas visais atvejais, kai buvo taikytos žmogaus teisės varžančios priemonės. Toks reguliavimas reiškia, jog patys valstybės pareigūnai gali nuspręsti, kad jie jokių pažeidimų nepadarė ir taip „apsaugoti“ žmogų nuo nereikalingo bylinėjimosi, kas neatitinka teisinės valstybės standartų. Teisė asmeniui kreiptis į teismą negali būti atimama, kai pats subjektas, dėl kurio veiklos gali būti kreipiamasi į teismą, gali nuspręsti, jog jis veiksmus atliko nepažeisdamas žmogaus teisių ar laisvių ir todėl asmeniui apskritai nereikia žinoti apie tokių veiksmų atlikimą ir atitinkamai naudotis teise į teisminę gynybą. O pamačius, kad pažeidimai buvo padaryti, kriminalinės žvalgybos pagrindinės institucijos vadovas pranešimo, vadovaujantis tokiu teisiniu reguliavimu, gali nesiųsti.¹⁹⁸

Taigi, G. Goda, atlikęs įstatymų analizę, nurodo, kad pritaikius BPK numatytas prievartos priemones, asmeniui besąlygiškai (pagal BPK 161 straipsnį) turi būti pranešta apie jo atžvilgiu taikytas priemones, taip suteikiant galimybę kreiptis į teismą, tačiau panašius veiksmus atlikus pagal KŽĮ, tokia galimybė gali būti nesudaryta, nors svarių teisinių argumentų pagrįsti tokį teisinį reguliavimą nėra. Be to, autorius atkreipia dėmesį ir į tai, kad didesnė tikimybė priimti nepagrįstą sprendimą dėl prievartos taikymo yra tada, kai veikiama būtent pagal KŽĮ, o ne pagal BPK, kadangi KŽĮ taikomas neturint tiek duomenų, kiek reikia ikiteisminiam tyrimui pradėti, o BPK „aktyvuojamas“ kai atliekant ar pabaigus kriminalinės žvalgybos tyrimą

¹⁹⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje Brother Watch and others prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 58170/13, 62322/14 ir 24960/15 (2021))“, Hudoc, žiūrėta 2022 m. kovo 8 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-210077%22%5D%7D>.

¹⁹⁷ *Ibid*

¹⁹⁸ Gintaras Goda, „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo“, *Teisė* 98 (2016): 34, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/9967/7975>.

paaikškėja nusikalstamos veikos požymiai ir pradamas ikiteisminis tyrimas. Toks teisinis reguliavimas reiškia, kad žmogaus teises ir laisves intensyviai varžantys veiksmai yra leidžiami net ir esant pakankamai pagrįstai tikimybei, jog turima informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikaltimą gali būti labai nepatikima.¹⁹⁹ Byloje *Lietuvos advokatūra ir kiti prieš Lietuvą* Lietuvos advokatūros atstovai skundžiasi dėl to, kad 2019 m. Specialiųjų tyrimų tarnyba, Generalinė prokuratūra ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos atsisakė suteikti informaciją, ar nuo 2015 m. iki 2019 m. pareiškėjų atžvilgiu buvo atliekami kriminalinės žvalgybos veiksmai, įskaitant techninių priemonių panaudojimą, siekiant kontroliuoti jų susižinojimą. Kaip nurodoma, valstybės institucijos atsisakė pateikti tokią informaciją, nes nenustatė KŽĮ nustatytų atvejų, kuomet pareiškėjams tokia informacija turi būti pateikiama.²⁰⁰ Lietuvos advokatūros atstovai apskundė tokius sprendimus teismui, kuris pripažino, kad institucijos pagrįstai atsisakė pareiškėjams suteikti prašomą informaciją ir pažymėjo, kad pagal KŽĮ „asmens, kurio atžvilgiu buvo taikyta kriminalinė žvalgyba, tačiau gauta informacija nepasitvirtino ir ikiteisminis tyrimas nepradėtas, teisė žinoti kriminalinės žvalgybos metu apie jį surinktus duomenis, KŽĮ 19 straipsnio 7 dalyje nustatytus duomenis, siejama su tam tikromis būtinumo ribomis – kilusiomis, o ne galimai kilusiomis ar menamomis neigiamomis teisinėmis pasekmėmis. Teismas pabrėžė, jog pareiškėjai nenurodė, kad jiems kilo teisinės neigiamos pasekmės, o patenkinus pareiškėjų prašymą įpareigoti pateikti informaciją apie tai, ar šiuo metu pareiškėjų atžvilgiu nevykdoma kriminalinė žvalgyba, būtų paneigti kriminalinės žvalgybos pagrindai ir principai (konspiracijos ir konfidencialumo)“²⁰¹.

Kaip nurodo EŽTT, kreipdamasis į Lietuvos Vyriausybę, „*spręsdamas dėl pareiškėjų peticijos priimtimumo ir esmės, vertins, ar faktinės bylos aplinkybės atskleidžia Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, ar procesas buvo teisingas šios Konvencijos nuostatos požiūriu, ypač atsižvelgiant į įrodymų (liudytojų, įslaptintos medžiagos ir kt.) tyrimo būdą ir į teismo nutartyje nurodytus argumentus. Antra, Teismas nagrinės, ar pareiškėjai gali teigti, kad yra 8 straipsnyje nustatytų teisių auka, ar buvo įsikišimas į pareiškėjų teisę į „privataus gyvenimo“ ir „susirašinėjimo slaptumo“ gerbimą, kaip apibrėžta Konvencijos 8 straipsnyje, atsižvelgiant į galimą jų pokalbių pasiklausymą ir įrašymą ar jų sekimą (stebėjimą). Jei taip, ar buvo laikomasi Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytų garantijų, visų pirma dėl priemonės teisėtumo ir apsaugos nuo piktnaudžiavimo. Trečia, Teismas vertins, ar pareiškėjai turėjo veiksmingą teisinę gynybos priemonę dėl jų skundo, kiek susiję su jų pokalbių pasiklausymu ir įrašytų duomenų*

¹⁹⁹ Goda, *supra note*, 198: 34-35.

²⁰⁰ „Vyriausybei perduota peticija dėl atsisakymo pateikti informaciją apie taikytas kriminalinės žvalgybos priemones“, *supra note*, 118.

²⁰¹ *Ibid*

*tvarkymu, ar buvo pažeista pareiškėjų teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kaip reikalaujama Konvencijos 13 straipsnyje*²⁰².

Remiantis išdėstytu, „trečiųjų asmenų“ privatumas gali būti ribojamas esant teisėtam pagrindui, siekiant teisėto tikslo bei vadovaujantis procesinių prievartos priemonių taikymo pamatiniu – proporcingumo – principu. Kadangi neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių skyrimas ir taikymas vyksta neveikiant rungimosi principui, asmeniui turi būti suteikiama galimybė savo konstitucines teises ginti *ex post facto* teisme.

Teisėsaugos institucijų neviešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis gauta informacija prieš „trečiąjį asmenį“, taip pat ir atsitiktinai gauta informacija, gali būti panaudota ne tik kitame baudžiamajame procese, tačiau ir kitame drausminiame procese, kuris susijęs su korupcinio pobūdžio veiksmis. Tačiau tokiam panaudojimui keliami papildomi, taip pat ir proporcingumo reikalavimai.

Be to, valstybės teisėsaugos institucijos dažniausiai užsienio žvalgybos duomenų rinkimo, ankstyvo kibernetinių atakų nustatymo ir tyrimo, kontršnipinėjimo ir atsakomųjų veiksmų, terorizmo nustatymo tikslais turi teisę taikyti masinio ryšio perėmimo režimą ir taip riboti asmenų privatų gyvenimą. Tam, kad šia privačia asmenų informacija nebūtų piktnaudžiaujama, turi būti taikomos „nuo pradžios iki galo“ apsaugos priemonės.

²⁰² „Vyriausybei perduota peticija dėl atsisakymo pateikti informaciją apie taikytas kriminalinės žvalgybos priemones“, *supra note*, 118.

IŠVADOS

1. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą įtvirtinta Konstitucijos 22 straipsnyje, Konvencijos 8 straipsnyje, Chartijos 7 straipsnyje, tačiau jose privataus gyvenimo sąvoka nėra iki galo atskleista. Privatus gyvenimas apibrėžiamas kaip santykiai su kitais asmenimis, pažiūros, įpročiai, fizinė bei psichinė būklė, sveikata, gyvenamoji aplinka, šeiminė padėtis, seksualinė orientacija ir kt., taigi tradicinis suvokimas „artimiausia asmens aplinka“ yra per siauras.

1.1. Teisės doktrinoje išskiriamos keturios sąlyginai atskiros privataus gyvenimo sferos, saugomos nuo savavališko ir/ar neteisėto kėsینimosi: 1) informacinis privatumas, 2) kūno neliečiamumas, 3) būsto neliečiamybė, 4) susižinojimo slaptumas.

1.2. Kaip matyti iš teismų praktikos analizės, sąvoka „žmogaus privatus gyvenimas“ laikoma vertinamojo pobūdžio, todėl teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą turinys byla po bylos papildomas naujais privataus gyvenimo aspektais.

2. Privatus gyvenimo neliečiamumas saugomas ne tik nuo kitų asmenų neteisėto kišimosi į jį, bet ir nuo valstybės, jos institucijų ir pareigūnų. Tiek nacionalinės, tiek ir tarptautinės teisės normos nustato valstybei pareigą apsaugoti asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, t. y. neigatyviają pareigą – susilaikyti nuo tam tikrų valstybės institucijų (pareigūnų) veiksmų, kurie neteisėtai ar nepagrįstai ribotų šią teisę, ir pozityviają pareigą – užtikrinti kitų asmenų pagarbą šiai žmogaus teisei, taip pat ir numatant teisinę atsakomybę už jos pažeidimus.

3. Teisė į žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą nėra absoliuti, jos ribojimo pagrindai numatyti Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalyje, Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje ir detalizuojami BPK ir KŽĮ reglamentuotomis procesinės prievartos priemonėmis. Tarptautiniai ir nacionaliniai teismai nagrinėdami šios teisės ribojimo teisėtumą ir pagrįstumą vertina, ar buvo laikomasi visų šių sąlygų: 1. įtvirtintų teisių apribojimas turi būti nustatytas įstatyme; 2. teisių apribojimu siekiama teisėto tikslo; 3. teisių apribojimas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje tikslui pasiekti; 4. yra laikomasi proporcingumo principo. Jei nėra bent vienos iš jų – laikytina, kad privatumas buvo pažeistas Konstitucijos 22 straipsnio ir Konvencijos 8 straipsnio prasme.

4. Tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas teisė į privatų gyvenimą ribojama BPK ir KŽĮ reglamentuotomis prievartos priemonėmis, tačiau teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimo problematika ypač aktuali taikant neviešo pobūdžio priemones, kadangi jos labiausiai varžo privatų gyvenimą, o skyrimo ir taikymo metu neveikia rungimosi principas.

5. Proporcingumo principas – saugiklis, užtikrinantis taikytinos priemonės teisėtumą, teisingumą, „aukso vidurio“ paieška, pusiausvyros siekimas tarp žmogaus teisių ir laisvių, įskaitant teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, bei jų ribojimo. Įstatymuose bei tarptautinės teisės aktuose nėra tiksliai apibrėžtos privataus gyvenimo ribojimo ribos, todėl teismai *ad hoc* nustatinėja taikomų priemonių proporcingumą, atlikdami proporcingumo testą, tikrindami: 1) ar privatumo ribojimas gali būti pateisinamas remiantis formaliaisiais kriterijais; 2) ar privatumo ribojimas gali būti pateisinamas remiantis vertinamaisiais kriterijais; 3) jei kriterijai tenkinami, ar privatumo ribojimas yra / buvo proporcingas.

6. Procesinės prievartos priemonės pagal savo pobūdį gali būti skirstomos į viešas ir neviešas procesines prievartos priemones. Neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių tikslas paprastai siejamas tik su duomenų (įrodymų) rinkimo veiksmis – gauti bylai reikšmingus duomenis suvaržant žmogaus teises ir laisves, todėl skiriant ir taikant jas ypač svarbu paisyti teisėtumo, pagrįstumo reikalavimų bei proporcingumo principo, lemiančio žmogaus teisių suvaržymo apimtį. Šios procesinės prievartos priemonės turi atitikti ne tik reikalavimus, keliamus įrodymų (duomenų) rinkimui ir įrodymų (duomenų) panaudojimui (vertinimui), tačiau ir reikalavimus, keliamus procesinės prievartos priemonėms taikyti, o būtent proporcingumo testo reikalavimus.

7. Įvertinus neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių reglamentavimą darytina išvada, jog didžiausia problema yra įstatymo kokybė (jo spragos), todėl teismai įstatymo spragas užpildo *ad hoc* ir formuoja privataus gyvenimo ribojimo baudžiamajame procese praktiką, remdamiesi bendraisiais teisės principais, teisės analogija ir kitais aukštesnės galios teisės aktais, pirmiausia – Konstitucija.

8. Pirmą teisėto, pagrįsto ir proporcingo teisės į privatų gyvenimą ribojimo sąlyga – kokybiškas įstatymas. Įstatymų, kurių pagrindu varžomos asmenų teisės ir laisvės, kokybė ne visada yra pakankama, tačiau sąvoka „teisė“ yra suprantama „materialiaja“ prasme ir apima ne tik įstatyminę bazę, bet ir teismų praktiką, todėl teismai turi teisę ir pareigą papildyti teisinį reguliavimą ir (ar) pratęsti teisės normų taikymą. Teismai, leisdami taikyti procesines prievartos priemones ir vėliau, vertindami gautų duomenų juridinį leistinumą, įstatymo spragas *ex officio* šalina vadovaudamiesi teisės doktrina, nacionalinių ir tarptautinių teismų jurisprudencija, remdamiesi teisės analogija, bendraisiais teisės ir baudžiamojo proceso principais.

9. Duomenis (įrodymus) renkant valstybės institucijoms ar pareigūnams, būtina patikrinti, ar jie gauti įstatymų nustatyta tvarka ir nebuvo pažeista duomenų gavimo tvarka, t. y. tyrimui reikšmingi duomenys baudžiamajame procese renkami BPK nustatyta tvarka. Be kita ko, būtina nustatyti, ar valstybė laikėsi nustatytų teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimo,

veiksmų teisėtumo (teisinio pagrindo) ir pagrįstumo (faktinio pagrindo) sąlygų, o leidimas atlikti neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių veiksmus kiek įmanoma tikslus: turi būti aišku, kokie veiksmai, kur, prieš kokius asmenis, kiek laiko galėjo būti vykdomi.

10. Fiziniais asmenims renkant informaciją bei įsiterpiančiam į asmens privatus gyvenimą, galimos dvi situacijos: *pirma*, privatus asmuo atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas, *antra*, privatus asmuo, per kurį veikia valstybė, atlieka veiksmus, kuriais ribojamas kito asmens privatus gyvenimas. *Pirmuoju atveju*, veikia principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“. *Antruoju* – principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“. Sudėtinga situacija kyla tada, kai asmuo *de jure* veikia kaip privatus asmuo, o *de facto* – kaip valstybės agentas, tačiau teismų praktikoje yra išskiriamos gana aiškios tokio veikimo ir jo metu gautų rezultatų leistinumo vertinimo taisyklės:

10.1. *De jure* ir *de facto* privataus asmens, įsiterpiančiam į kito asmens privatumą, gauti duomenys yra vertinami pagal tokias taisykles: 1) privataus asmens padaryti ir teisėsaugos institucijai pateikti garso įrašai teismo gali būti pripažįstami įrodymais; 2) privačių asmenų pateikti duomenys įrodymais nepripažįstami, kai jie gauti įstatyme tiesiogiai uždraustu ar neteisėtu būdu.

10.2. Privataus asmens *de jure* ir *de facto* veikiančio kaip valstybės agentas gauti duomenys yra leistini, jei privatus asmuo vykdydamas pareigūnų užduotis, nes jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus, pranešdami apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus arba kai prieš juos daroma nusikalstama veika.

11. Asmens, *de jure* veikiančio kaip privatus asmuo, tačiau *de facto* kontroliuojamo valstybės pareigūnų veikimas ir jo metu gautų rezultatų vertinimas yra didžiausia problema. Tokiu atveju valstybės institucija pasitelkia privatus asmenis (įrodymams) rinkti, tačiau ignoruoja įstatymų nustatytą tvarką, būtina teisė į privatus gyvenimą apsaugai. Tokiu atveju, kai teisė į privatus gyvenimą ribojimas priskirtinas valstybei ir buvo nesilaikoma nustatytų ribojimo sąlygų, konstatuojamas asmens teisė į privatus gyvenimą pažeidimas, o tokie surinkti duomenys (įrodymai) pripažįstami gautais neleistinu būdu.

12. Neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės taikomos tik prieš asmenį apie kurio galimai rengiamą, vykdomą ar įvykdytą nusikalstamą veiką turima informacijos, tačiau esama išimčių. Jų analizė teismų praktikoje leidžia išskirti tokias taisykles:

12.1. Baudžiamajame procese nedalyvaujančių asmenų atžvilgiu šios priemonės gali būti sankcionuojamos tik įvertinus šios priemonės taikymo pagrįstumą, tikslingumą ir proporcingumą, kitų prievartos priemonių panaudojimo procese galimybes ir kt. aplinkybes.

12.2. Atsitiktinai neviešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis gauta informacija gali būti teisėtai panaudota kituose ar kitų asmenų atžvilgiu pradėtuose baudžiamuosiuose procesuose tik turint informacijos paprastai apie nemažesnio pavojingumo nusikalstamas veikas, o tokios informacijos panaudojimui kitoje baudžiamojoje byloje keliami tam tikri reikalavimai: leidimas ją panaudoti, atitikimas teisėtumo, nusikalstamos veikos sunkumo, juridinio leistinumą pagrindams bei proporcingumo principui.

12.3. Atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą vieno asmens atžvilgiu, tačiau surinkus informaciją apie kitą asmenį iš kurios matyti, kad tas kitas asmuo galimai padarė korupcinio pobūdžio tarnybinį nusižengimą, tokia informacija gali būti išslaptinama ir panaudojama tarnybinio nusižengimo tyrimui laikantis proporcingumo principo reikalavimų bei įvertinus nustatytos veikos pavojingumą ir kt. aplinkybes.

13. Valstybės teisėsaugos institucijos dažniausiai užsienio žvalgybos duomenų rinkimo, ankstyvo kibernetinių atakų nustatymo ir tyrimo, kontršnipinėjimo ir atsakomųjų veiksmų, terorizmo nustatymo tikslais turi teisę taikyti masinio ryšio perėmimo režimą ir taip riboti asmenų privatų gyvenimą. Tam, kad šia privačia asmenų informacija nebūtų piktnaudžiaujama, turi būti taikomos „nuo pradžios iki galo“ apsaugos priemonės: kiekviename proceso etape reikalinga atlikti priemonių būtinumo ir proporcingumo vertinimą, masinis ryšių perėmimas, kai apibrėžiamas sekimo objektas ir apimtis, turi būti atliekamas tik gavus nepriklausomą leidimą, taip pat sekimui turėtų būti taikoma priežiūra ir nepriklausoma *ex post facto* peržiūra, kad asmenys galėtų tinkamai apginti savo galimai pažeistas teises.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma papildyti Baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnio 1 dalį, nurodant: „1. Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos laikantis proporcingumo principo, ir tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Procesinės prievartos priemonės, gali būti taikomos tik tada, kai jos yra nustatytos įstatymu; jos būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, jomis nėra paneigiama ribojamos žmogaus teisės prigimtis ir esmė, jos yra proporcingos siekiamam tikslui. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga“.

2. Siūloma papildyti Baudžiamojo proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalį, nurodant: „1. Tiriant nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą, gali paskirti asmens ar transporto priemonės arba objekto sekimą. Jeigu savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų atliekamais veiksmais gali būti varžoma būsto neliečiamybė, susirašinėjimo ar kitokio susižinojimo ne elektroninių ryšių tinklais slaptumas, tokie veiksmai gali būti atliekami tiriant tik labai sunkius, sunkius ir apysunkius nusikaltimus. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarime paskirti asmens ar transporto priemonės arba objekto sekimą turi būti nurodyta:

- 1) asmuo ar transporto priemonė arba objektas, kuris bus sekamas;
- 2) duomenys, pagrindžiantys būtinybę taikyti šią priemonę;
- 3) slapto sekimo trukmė“.

3. Siūloma papildyti Baudžiamojo proceso kodekso 162 straipsnį nauja 2 dalimi, nurodant: „2. Šio straipsnio pirmoje dalyje nurodytų procesinių prievartos priemonių taikymo metu atsitiktinai gauta informacija gali būti teisėtai panaudota kituose ar kitų asmenų atžvilgiu pradėtuose baudžiamuosiuose procesuose turint informacijos paprastai apie nemažesnio pavojingumo nusikalstamas veikas, o tokios informacijos panaudojimas kitoje baudžiamojoje byloje turi atitikti proporcingumo principą“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2021 m. gegužės 9 d. [Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija \(europa.eu\)](http://eur-lex.europa.eu).
2. „Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lt:PDF>.
3. „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. gegužės 9 d. [Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija \(lrs.lt\)](http://lrs.lt).
4. „Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229734?jfwid=cxhrnrx4y>.
5. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2022 m. kovo 23 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b8d908c0215b11e58a4198cd62929b7a/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2022 m. kovo 23 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
7. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2021 kovo 28 d. [IX-785 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstat... \(lrs.lt\)](http://lrs.lt).
8. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2022 m. kovo 23 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.
9. „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo““. E-tar. Žiūrėta 2022 m. sausio 25 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FB0E47A36ED6>.

10. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. kovo 28 d. [LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA \(lrs.lt\)](https://www.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848).
11. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 kovo 28 d. [XI-2234 Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas \(lrs.lt\)](https://www.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580).
12. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.
13. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 21 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.
14. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. spalio 24 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga (Nr. AB-43-1)“. LAT. Žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d. <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/06/ab-43-1.docx>.
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. (Nr. AB-27-1) „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga““. LAT. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.lat.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2018%2F06%2Fab-27-1.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-429/2007)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://eteismai.lt/byla/184323158300792/2K-P-429/2007>.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 13 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-315/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://eteismai.lt/byla/28965363776014/3K-3-315/2007>.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-141/2008)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/105588887289702/2K-7-141/2008>.

6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis byloje (Nr. 2A-P-6/2008)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/134446833559839/2A-P-6/2008>.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-416/2008)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://eteismai.lt/byla/45405228585129/3K-3-416/2008>.
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis byloje (Nr. 3K-7-2/2008)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/275755271714690/3K-7-2/2008>.
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-122/2010)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/165559833804408/2K-122/2010>.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-544/2010)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. sausio 25 d. <https://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010>.
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-178/2012)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. vasario 26 d. <https://eteismai.lt/byla/250156623756643/2K-P-178/2012>.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-198/2013)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. sausio 27 d. <https://eteismai.lt/byla/120423708912325/2K-198/2013>.
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-213/2014)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://eteismai.lt/byla/15217733615449/2K-213/2014>.
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-94-895/2015)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 31 d. nutartis byloje (Nr. 2K-338-511/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/145771319836325/2K-338-511/2017>.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis byloje (Nr. 2K-51-507/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/253090405215348/2K-51-507/2017>.

17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 2 d. nutartis byloje (Nr. 2K-123-788/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/174552354810766/2K-123-788/2018>.
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-84-489/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d. [Byla 2K-7-84-489/2018 - eTeismai](https://eteismai.lt/byla/2K-7-84-489/2018).
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-285-976/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. vasario 12 d. <https://eteismai.lt/byla/58612015371595/2K-285-976/2018>.
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis byloje (Nr. 2K-269-719/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/41443390586117/2K-269-719/2019>.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis byloje (Nr. e3K-3-236-969/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/169488837487665/e3K-3-236-969/2019>.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-232-976/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://eteismai.lt/byla/90949605697184/2K-232-976/2019>.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio mėn. praktikos apžvalga“. LAT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/02/lat_aktuali_praktika_sausis_2020.pdf.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis byloje (Nr. 2K-185-976/2021)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. vasario 11 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ecc6a755-2f65-4b43-8e45-ea0dcbe68a42>.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-165-648/2021)“. LAT. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2022/01/lat_aktuali_praktika_lapkritis_2021.pdf.
26. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas byloje (Nr. 24/98) „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo

- įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai““. LRKT. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/p1300/ta352/content>.
27. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas byloje (Nr. 14/98)“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta363/content>.
28. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje (Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.
29. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje (Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000)“. LRKT. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta348/content>.
30. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje (Nr. 34/2000-28/01)“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content>.
31. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas byloje (Nr. 3/01)“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content>.
32. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04) „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““. LRKT. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.
33. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje (Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05) „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., rugsėjo 16 d. Redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002

- m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““. LRKT. Žiūrėta 2021 m. spalio 27 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>.
34. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas byloje (Nr. 14/07-17/08-25/08-39/08) „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 23 straipsnio 2 dalies (2002 m. balandžio 23 d., 2007 m. birželio 7 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““. LRKT. Žiūrėta 2021 m. spalio 28 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta536/content>.
35. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 09/2008)“. LRKT. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta187/content>.
36. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas byloje (Nr. 21/2008)“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>.
37. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“. LRKT. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1927/content>.
38. „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2015 m. kovo 23 d. sprendimas byloje (Nr. I-4604-331/2015)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. spalio 25 d. <https://eteismai.lt/byla/16679519654346/I-4604-331/2015>.
39. „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis byloje (Nr. 1S-182-1020/2016)“. Eteismai. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://eteismai.lt/byla/122806575970265/1S-182-1020/2016>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje Handyside prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 5493/72)“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%225493%2F72%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%2201-57499%22%7D>.
2. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Klass prieš Vokietiją (Nr. 5029/71)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22%3A%22%22CASE%20OF%20KLASS%22%7D>

- [%20AND%20OTHERS%20v.%20GERMANY\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57510%22\]}}](#).
3. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje Marckx prieš Belgiją (Nr. 6833/74)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22695411%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D>.
 4. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. kovo 26 d. sprendimas byloje X and Y prieš Nyderlandus (Nr. 8978/80)“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. vasario 6 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%229063/80%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57493%22%5D%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22CASE%20OF%20X%20AND%20Y%20v.%20THE%20NETHERLANDS%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57603%22]}}.5. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Gillow prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 9063/80)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <a href=).
 6. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje Olsson prieš Švediją (No. 1) (Nr. 10465/83)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. [.](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22CASE%20OF%20OLSSON%20v.%20SWEDEN%20(No.%201)%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57548%22]}}.7. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje Cruslin prieš Prancūziją (Nr. 11801/85)“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <a href=)
 8. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje Niemietz prieš Vokietiją (Nr. 13710/88)“. Refworld. Žiūrėta 2021 m. spalio 25 d. <https://www.refworld.org/docid/3f32560b4.html>.
 9. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1993 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje Modinos prieš Kiprą (Nr. 15070/89)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. [70](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22MODINOS%20v.%20CYPRUS%22%22%5D,%22itemid%22:[%22001-57834%22]}}.</div><div data-bbox=)

10. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. birželio 25 d. sprendimas byloje Halford prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 20605/92)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22CASE%20OF%20HALFORD%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-58039%22%5D%7D>.
11. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Valašinas prieš Lietuvą (Nr. 44558/98)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173167>.
12. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 14 d. sprendimas byloje Puzinas prieš Lietuvą (Nr. 44800/98)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173160>.
13. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. sprendimas byloje Coban prieš Ispaniją (Nr. 17060/02)“. Doctrine. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFDEC/ADMISSIBILITY/2003/CEDH001-44216>.
14. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Milinienė prieš Lietuvą (Nr. 74355/01)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gegužės 31 d. [MILINIENE v. LITHUANIA \(coe.int\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22MILINIENE%20v.%20LITHUANIA%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-74355%22%5D%7D).
15. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 9 d. sprendimas byloje Mooren prieš Vokietiją (Nr. 11364/03)“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22CASE%20OF%20MOOREN%20v.%20GERMANY%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-93528%22%5D%7D>.
16. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. vasario 7 d. sprendimas byloje Von Hannover prieš Vokietiją (Nr. 59320/00)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docname%22:%5B%22%22CASE%20OF%20VON%20HANNOVER%20v.%20GERMANY%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-109029%22%5D%7D>.
17. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. gegužės 25 d. sprendimas byloje Brother Watch and others prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 58170/13, 62322/14 ir 24960/15 (2021))“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. kovo 8 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210077%22%5D%7D>.

18. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje Kuzminas prieš Rusiją (Nr. 69810/11)“. Hudoc. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 29 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%22%2269810/11%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-214203%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%22%2269810/11%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-214203%22]}).
19. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. sausio 18 d. sprendimas byloje Adomaitis prieš Lietuvą (Nr. 14833/18)“. Hudoc. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22docname%22:\[%22%22CASE%20OF%20ADOMAITIS%20v.%20LITHUANIA%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-215168%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22docname%22:[%22%22CASE%20OF%20ADOMAITIS%20v.%20LITHUANIA%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-215168%22]}).

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

1. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Hoche GmbH prieš Bundesanstalt für Landwirtschaftliche Marktordnung (Nr. C-174/89)“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61989CJ0174&from=lt>.
2. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. liepos 14 d. sprendimas byloje Commission of the European Communities prieš J.J.J. Van der Veldt (Nr. C-17/93)“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61993CJ0017&from=lt>.
3. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. rugpjūčio 4 d. sprendimas byloje Vokietijos Federacinė Respublika prieš Europos Sąjungos Tarybą (Nr. C-359/92)“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61992CJ0359&from=lt>.
4. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. rugsėjo 28 d. sprendimas byloje Korkein oikeus (Suomija) prieš Jan-Erik Anders Ahokainen ir Mati Leppik (Nr. C-434/04)“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2022 m. sausio 23 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62004CJ0434&from=lt>.
5. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje Digital Rights Ireland Ltd prieš Minister for Communications, Marine and Natural Resources ir kt. ir Kärntner Landesregierung ir kt. (Nr. C-293/12, C-594/12)“. Curia.europa. Žiūrėta 2022 m. vasario 6 d.

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150642&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2053990>.

Specialioji literatūra:

1. „Vyriausybei perduota peticija dėl atsisakymo pateikti informaciją apie taikytas kriminalinės žvalgybos priemones“. Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/vyriausybei-perduota-peticija-del-atsisakymo-pateikti-informacija-apie-taikytas-kriminalines-zvalgybos-priemones>.
2. Ažubalytė, Rima. „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019): 260-291. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/5279/4664>.
3. Barak, Aharon. *Proportionality constitutional rights and their limitations*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2012. <https://web-s-ebscohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNDMyNzQxX19BTg2?sid=ffc30d35-3f81-4b9e-b92f-b11b7406c443@redis&vid=0&format=EB&rid=1>.
4. Belevičius, Linas. „Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumą probleminiai aspektai“. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija*, Vidmantas Egidijus Kurapka, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančauskienė, 325-360. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16779/9789955193227.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Bučiūnas, Gediminas, Edita Gruodytė, ir Marijus Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017. https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Gediminas%20Bu%C4%8Di%C5%ABnas%2C%20Edita%20Gruodyt%C4%97%2C%20Marijus%20C5%A0al%C4%8Dius_Ikiteisminis%20tyrimas_procesiniai%2C%20kriminalistiniai%20ir%20praktiniai%20aspektai.pdf.

6. Goda, Gintaras. „Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą“. *Teisė* 37 (2000): 34-43. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185459732/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
7. Goda, Gintaras. „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo“. *Teisė* 98 (2016): 27–40. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/9967/7975>.
8. Gutauskas, Aurelijus. „Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas“. *Teisė* 113 (2019): 8-26. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/15908/14971>.
9. Hembach, Holger. „Article 8 ECHR – Right to private life, family life, correspondence and home“. Human rights law. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d. <https://human-rights-law.eu/echr/article-8-echr-right-to-private-life-family-life-correspondence-and-home/>.
10. Jovaišytė, Evelina. „Proporcingumo principas baudžiamajame procese“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2016. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:35471029/35471029.pdf>.
11. Jurka, Raimundas. „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“. *Teisės apžvalga* 2(14) (2016): 267-280. <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/7567a834-1d6d-47a0-81e7-69dce0f04f86/content>.
12. Leonaitė, Erika. „Proporcingumo principas ir jo taikymas EŽTT bylose prieš Lietuvą pagal EŽTK 8 straipsnį“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1862519/datastreams/MAIN/content>.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Konstitucinės santvarkos pagrindai*. <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2020/11/1.-konstitucines-santvarkos-pagrindai.pdf>.
14. Losis, Egidijus. „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15995/Disertacija_Losis.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
15. Merkevičius, Remigijus. „Baudžiamajame procese atsitiktinai gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese (I)“. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Rita Aliukonienė, Agnė Baranskaitė, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Romualdas Drakšas, Oleg Fedosiuk, Mindaugas Girdauskas, Aurelijus Gutauskas, Andrej Gorbakov, Gintaras Goda, Vladimir Komisarov, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Anastasija Matvejeva, Remigijus Merkevičius, Arūnas Meška,

- Darius Prapiestis, Jonas Prapiestis, Alvydas Pikelis, Gintautas Sakalauskas, Gintaras Švedas, Andželika Vosyliūtė, 395-428. Vilnius: Registrų centras, 2011.
16. Merkevičius, Remigijus. „Baudžiamajame procese atsitiktinai gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese (II)“. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Rita Aliukonienė, Agnė Baranskaitė, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Romualdas Drakšas, Oleg Fedosiuk, Mindaugas Girdauskas, Aurelijus Gutauskas, Andrej Gorbatkov, Gintaras Goda, Vladimir Komisarov, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Anastasija Matvejeva, Remigijus Merkevičius, Arūnas Meška, Darius Prapiestis, Jonas Prapiestis, Alvydas Pikelis, Gintautas Sakalauskas, Gintaras Švedas, Andželika Vosyliūtė, 429-458. Vilnius: Registrų centras, 2011.
 17. Merkevičius, Remigijus. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008.
 18. Meškauskaitė, Liudvika ir Mindaugas Lankauskas „Baudžiamoji atsakomybė už asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimus Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos kontekste“. *Teisės problemos* 1(91) (2016): 52-80. https://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Meskauskaite-Lankauskas-2016_1.pdf.
 19. Panomariovas, Artūras. „Asmens privataus gyvenimo paslaptis ir su ja susijusios problemos baudžiamajame procese“. *Jurisprudencija* 23 (15) (2001): 98-105. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3683>.
 20. Petraitytė, Ilona. „Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą“. *Teisė* 80 (2011): 163-174. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/158/124>.
 21. Urmonas, Algimantas. „Proporcingumo principo taikymas administracinėse bylose“. Iš *Lietuvos administracinė teisė: vadovėlis*, Audrius Bakaveckas, Algimantas Dziegoraitis, Audronė Dziegoraitienė, Adolfas Gylys, Raimundas Kalesnykas, Birutė Pranevičienė, Edmundas Rusinas, Stasys Šedbaras, Algimantas Urmonas ir Dainius Žilinskas, 245-249. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
 22. Žiobienė, Edita. „Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos“. *Jurisprudencija* 64 (56) (2005): 124-131. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3135/2936>.
 23. Žiobienė, Edita. „Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2003.

ANOTACIJA

PROPORCINGUMO PRINCIPAS VERTINANT ASMENS PRIVATAUS GYVENIMO RIBOJIMĄ BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

Proporcingumo principo vertinant asmens privataus gyvenimo ribojimą baudžiamajame procese tyrimas atskleidė pagrindinę problemą – įstatyme nesant nei privataus gyvenimo sampratos nei proporcingumo principo taikymo kriterijų, teismų praktikoje byla po bylos formuojami vis nauji jų turinio aspektai. Proporcingumo principo svarba skiriant ir taikant neviešas prievartos priemones baudžiamojo proceso metu yra ypač didelė dėl nekokybiško šių priemonių reguliavimo. Taip pat atskleista privataus gyvenimo sąvokos problematika – nors teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą yra įtvirtinta nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje, tačiau jo turinys neatskleistas, todėl teismai *ad hoc* aiškinasi ar konkretūs santykiai, asmens aplinka ir kita patenka į privataus gyvenimo ribas ir yra saugomi Konstitucijos, Konvencijos, Chartijos.

Nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikos analizė atskleidė kriterijus, kuriais remiantis vertinamas procesinių prievartos priemonių taikymo proporcingumas – „proporcingumo testas“, kurio dėka nustatoma ar taikomos priemonės yra adekvačios individualioje situacijoje ir, ar nepakenks labiau nei duos naudos.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamasis procesas, asmens privataus gyvenimo neliečiamumas, proporcingumas, procesinės prievartos priemonės.

ANNOTATION

THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN ASSESING OF RESTRICTION OF A PERSON'S PRIVATE LIFE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The analysis of the principle of proportionality in assessment of restrictions on a person's private life during criminal proceedings revealed the main problem – law has not defined the concept of private life or the criteria for applying the principle of proportionality, new content aspects are formed in case law case after case. The importance of the principle of proportionality in appointing and applying non-public coercive measures in criminal proceedings is particularly high due to poor regulation of such measures. The problem of the concept of private life was also revealed – even though the right to privacy is established in national and international legal acts, but its contents is not indicated, so courts *ad hoc* interpret if specific relations, a person's environment, etc. fall within the limits of private life and are protected by the Constitution, Convention, Charter.

Analysis of the practice of national and international courts has revealed the criteria for assessment of the proportionality of applying procedural coercive measures – the “proportionality test” used to assess if measures applied are adequate in a specific situation and if it would give more benefit than damage.

Keywords: criminal proceedings, inviolability of personal private life, proportionality, procedural coercive measures.

SANTRAUKA

Proporcingumo principas vertinant asmens privataus gyvenimo ribojimą baudžiamajame procese

Baigiamajame darbe siekiama įvertinti proporcingumo principo taikymo problemas, nustatyti kriterijus, kuriais teismai vadovaujasi leisdami riboti asmens privatą gyvenimą. Taip pat analizuojamas privataus gyvenimo turinys ir jo vertinimo kriterijai, kuriais remiantis sprendžiama, ar asmens santykiai, aplinka, bendravimas su kitais asmenimis patenka į privataus gyvenimo sąvoką ir turi būti saugomi (neliečiami).

Proporcingumo principas vienas svarbiausių principų, kurio turi būti paisoma ribojant asmens privatą gyvenimą neviešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis ir renkant duomenis (įrodymus). Darbe analizuojamas daugiausia neviešų procesinių prievartos priemonių skyrimas ir taikymas baudžiamajame procese, jų metu gautų rezultatų panaudojimui skiriamas ypač didelis dėmesys, kadangi asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą labiausiai ribojama būtent šiomis priemonėmis, be to, jų skyrimo ir taikymo metu neveikia rungimosi principas ir asmuo galimai pažeistą teisę į privatumą gali ginti teisme tik *ex post facto*.

Darbe, remiantis doktrina ir teismų praktika, analizuojamas „proporcingumo testas“, kurio dėka nustatomas procesinės prievartos priemonės, ribojančios privatą gyvenimą, adekvatumas baudžiamajame procese. Taip pat nustatytos įstatymo spragos, jų įtaka neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymui bei nacionalinių teismų praktika jas pildant. Be kita ko, darbe atkreipiamas dėmesys į privačių asmenų veiksmus ribojant kitų asmenų privatą gyvenimą, kuriais yra renkami baudžiamajai bylai reikšmingi duomenys. Išanalizuotas skirtumas tarp asmenų, renkančių duomenis (įrodymus) privačiai ir tarp asmenų, renkančių duomenis (įrodymus) su teisėsaugos institucijų žinia, pavedimu ar pagalba, taip pat jų surinktų duomenų vertinimo praktika. Darbe atskleistos atsitiktinai gautos informacijos panaudojimo sąlygos, kai gaunama informacija susijusi su „trečiuoju asmeniu“, taip pat ir tokios atsitiktinai gautos informacijos panaudojimo sąlygos, kai vieno tyrimo metu gaunama informacija apie kitą nusikalstamą veiką ar drausminį nusižengimą, kuriuose neviešo pobūdžio procesinė prievartos priemonė sankcionuota nebuvo.

SUMMARY

The principle of proportionality in assessing of restriction of a person's private life in criminal proceedings

Final thesis is aimed to assess the problems of applying the principle of proportionality, to identify criteria, which courts use in making decisions on limiting the privacy of a person. The contents and assessment criteria of private life are also analysed in order to determine if personal relations, environment, communication with other people fall within the concept of private life and must be protected (inviolable).

The principle of proportionality is one of the most important principles, and it must be followed in limiting the privacy of a person by applying non-public coercive procedural measures and gathering data (evidence). Mostly appointment and application of non-public coercive procedural measures in criminal proceedings are analysed in the thesis, but special attention is paid to the use of the results obtained using such measures, because such measures restrict a person's right to privacy the most, and furthermore, the adversarial principle is not applicable during application of such measures, so a person may only defend the possibly-violated right to privacy in court *ex post facto*.

The "proportionality test" used to determine procedural coercive measures limiting privacy was analysed in the thesis according to doctrine and case law, as well as adequacy in the criminal process. Loopholes in the law, their impact on application of non-public procedural coercive measures and practice of national courts in filling the gaps were also identified. Among other things, the thesis also focused on the actions of individuals in restricting the private lives of others used to collect data relevant to a criminal case. The difference between persons collecting data (evidence) privately and persons collecting data (evidence) with the knowledge, under appointment, or with the help of law enforcement, and the practice for assessment of such collected data were analysed. The thesis revealed the conditions for using information obtained randomly, when information received is associated with "third parties", as well as conditions for using such information obtained randomly, when information about criminal activity or disciplinary offense is obtained during another investigation, in which non-public procedural coercive measures were not sanctioned.